

Latvijas Kultūras akadēmija
Starpkultūru komunikācijas un svešvalodu katedra

MĀRGARETAS TEČĒRES FENOMENS:
POLITISKAIS UN SOCIĀLAIS DISKURSS

Bakalaura darbs

Autore:
Akadēmiskās bakalaura augstākās izglītības programmas „Mākslas”
Starpkultūru sakari *Latvija–Lielbritānija* apakšprogrammas
4. kursa studente Alise Ozola
(ID Nr. 20101610)

Darba vadītāja:
LKA prof., Dr. philol. Anita Načisčione

/paraksts/

Rīga

2015

SATURS

PRIEKŠVārds	4
IEVADS Politiskais un sociālais diskurss: tā nozīme stilistiskā lietojuma izpratnē.....	6
1. Mārgaretas Tečeres politiskā darbība	9
1.1. Ekonomiskie aspekti.....	12
1.3. Politiskie aspekti.....	15
1.3.1. Mārgareta Tečere un Īru Republikāņu armija	15
1.3.2. Konflikts par Folklenda salām	16
1.3.3. Aukstais karš	18
1.3.4. Attiecības ar Eiropas Kopienu	20
2. Retorikas nozīme publiskajā reprezentācijā.....	22
2.1. Aristoteļa uzskati par retoriku	22
2.2. Atkārtojums kā stilistisks paņēmieni	24
3. Figuratīvās valodas lietojums verbālajā diskursā...28	
3.1. Metafora kā galvenais stilistiskais paņēmieni figuratīvās domas izteiksmē.....	29
3.1.1. Izvērstā metafora – metaforiskās domas ilgtspēja	38
3.1.2. Konkrēta piemēra izpēte: frazeoloģiskas vienības <i>to rock the boat</i> lietojums verbālajā diskursā.....	48
3.2. Alūzija	50
4. Mārgaretas Tečeres tēla atspoguļojums vizuālajā diskursā.....	55
NOBEIGUMS	75
TĒZES.....	76
APZĪMĒJUMU SARAKSTS.....	78
AVOTI	79
SUMMARY	87
PE3IOME	88
PIELIKUMI	90
1. pielikums. <i>The Empire Strikes Back</i>	90
2. pielikums. Bila Diora karikatūra <i>HMS Precarious</i>	91
3. pielikums. Laikraksta <i>The Sun</i> ievadraksts <i>Gotcha!</i>	92
4. pielikums. <i>Guns before Butter</i>	93
5. pielikums. <i>Little Sir Echo</i>	94

6. pielikums. Vinstona Čērčila pieminēkļa fotogrāfija.....	95
7. pielikums. Zapiro karikatūra <i>Rust in Peace</i>	96
8. pielikums. Elana Sondersa karikatūra <i>Iron Lady</i>	97
9. pielikums. Mariana Kamenska karikatūra <i>Roste in Frieden</i>	98
10. pielikums. Pareša Nāta karikatūra <i>Our Alliance Is Beyond Comparison</i>	99
11. pielikums. Kevina Kelohera karikatūra “NVD sekcija”	100
12. pielikums. Vinstona Čērčila plakāts <i>Holding the Line</i>	101
13. pielikums. <i>Percy Shelley Ozymandias</i>	102

PRIEKŠVārds

Bakalaura darba **mērķis** ir aplūkot Mārgaretu Tečeri kā fenomenālu politisko figūru, īpašu uzmanību veltot politiskajam un sociālajam diskursam.

Lai veiktu doto pētījumu, tiek izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- 1) sniegt ieskatu M. Tečeres politiskajā karjerā;
- 2) iepazīties ar kognitīvās lingvistikas teoriju;
- 3) iepazīties ar teorētiskajiem avotiem par retorikas jēdziena un definīcijas vēsturi;
- 4) pētīt metaforas un atkārtojuma lomu retorikā, īpašu uzmanību pievēršot politiskajai retorikai;
- 5) lasīt un analizēt M. Tečeres publiskās runas politiskās karjeras laikā;
- 6) identificēt un analizēt M. Tečeres runās visbiežāk lietotos stilistiskos paņēmienus – metaforu, alūziju un atkārtojumu;
- 7) analizēt M. Tečeres atspoguļojumu vizuālajā diskursā – karikatūrās.

Darba empīriskais materiāls sastāv no 34 runām un intervijām (laikā no 1945. līdz 1990. gadam) un 46 karikatūrām.

Darbā izmantotās pētīšanas metodes: loģiski aprakstošā metode, lingvistiskā analīze, empīriski analītiskā metode un interpretatīvā metode.

Darbs sastāv no četrām nodaļām un 12 apakšnodaļām.

Pirmajā nodaļā tiek īsi apskatīta Mārgaretas Tečeres politiskā darbība un viņas būtiskākie politiskie un ekonomiskie sasniegumi, kā arī pretrunīgāk vērtētie lēmumi. Darba autore uzskata, ka ir neiespējami pilnvērtīgi un patiesi analizēt ne M. Tečeres runas, ne viņas tēla atspoguļojumu karikatūras, nepārzinot un neiedziļinoties Britu salu un visas pasaules vēsturē viņas politiskās darbības laikā, tuvāk neapskatot viņas pieņemtos lēmumus un neizprotot viņu kā politisku figūru. Politiskās runas bieži atspoguļo politiķa personību un vērtību sistēmu, kā arī ietver atsauces uz būtiskiem kultūrvēsturiskiem fenomeniem.

Otrā nodaļa ir veltīta sengrieķu filozofa Aristoteļa darbam „Retorika” un tā nozīmei retorikas pētniecībā, kā arī metaforas jēdziena attīstībā. Divās apakšnodaļās tiek apskatīts atkārtojums kā stilistisks paņemiens, kas tiek lietots, lai plašāk izskaidrotu un izvērstu pausto ideju, uzsvērtu galveno ideju un teiktā domu, kā arī panāktu emocionālu efektu. Izmantojot dažādas atkārtojuma formas, M. Tečere ne

tikai ietekmē klausītājus un lasītājus, bet arī padara savas idejas vieglāk paturamas atmiņā, galvenos punktus saīsinot un bieži atkārtot.

Trešā nodaļa ir veltīta metaforai un alūzijai kā galvenajiem stilistiskajiem paņēmieniem figuratīvās domas izteiksmē M. Tečeres publiskajās runās. Lietojot gan vienkāršo, gan izvērsto metaforu, M. Tečere savās runās rada jēdzienu un savu politisko pretinieku verbālo un vizuālo tēlu, tādējādi klausītājos raisot noteiktas metaforiski-metonīmiskās asociāciju virknes un ietekmējot to uztveri par konkrētām runu tēmām. Izvērstā metafora ir viens no visbiežāk sastopamajiem stilistiskajiem paņēmieniem M. Tečeres runās. Izmantojot populāras frazeoloģiskās vienības (FV), viņa panāk dubultu efektu – gan lieto tās kā argumentācijas paņēmieni, gan padara savas runas vieglāk saprotamas un uztveramas un nodrošina to, ka tās paliks publikas atmiņā ilgu laiku.

Ceturtajā nodaļā tiek analizēts viens no galvenajiem politiskās kritikas elementiem – karikatūras, kurās atspoguļota M. Tečere.

Pētījuma tēmas izvēli noteica autores interese par Mārgaretas Tečeres politisko darbību un viņas politisko diskursu, retorikas stilistiskajiem aspektiem, metaforas un atkārtojuma lomu politiskajā retorikā, kā arī metaforas jēdziena attīstību.

Bakalaura darbu var izmantot, lai tuvāk pētītu M. Tečeres politisko karjeru un Lielbritānijas vēsturi, kā arī stilistikas kursā, pētot retorikas aspektus un metaforas jēdzienu un lietojumu diskursā.

Bakalaura darba teorētisko bāzi veido kognitīvo lingvistu un valodas filozofu teorijas un atklājumi: Aristotelis, Makss Bleks (*Max Black*), Ēriks Bormanis, Džonatans Čarteris-Bleks (*Jonathan Charteris-Black*), Marks Džonsons (*Mark Johnson*), Elizabete El Refē (*Elisabeth El Refaie*), Reimonds Gibss (*Raymond Gibbs*), Čārlzs Forsvils (*Charles Forceville*), Džordžs Leikofs (*George Lakoff*), Anita Načisčione, Aivors Ārmstrongs Ričardss (*Ivor Armstrong Richards*), Elīna Veinberga (Krasovska).

IEVADS Politiskais un sociālais diskurss: tā nozīme stilistiskā lietojuma izpratnē

Politiskais diskurss¹, kādu to redzam šobrīd, ir attīstījies kopš politikas fenomena² rašanās. Katra politiskā iekārta pieprasa savu retoriku. Tā mainās arī atkarībā no situācijas valstī, piemēram, ārēju draudu stāvoklī tā uzsvērs nācijas saliedētību, spēku, kopīgas vērtības un vēstures faktus, tādējādi modinot patriotiskas jūtas valsts iedzīvotājos, kas nozīmē lielāku pretestību ienaidniekam un lielāku iekšējo drošību. Runas „dzīvo” sociālā, vēsturiskā un, protams, politiskā kontekstā. Runu mērķi var būt dažādi, bet visbiežāk tās ietver runātāja slavēšanu un/vai politisko pretinieku kritizēšanu. Ikkatrs politiķis ir pārliecināts, ka tas, ko viņš dara, ir pareizi, ka viņš ir labais spēks, kas valsti vada labklājības un izaugsmes virzienā. „Pareizības” sajūta ir balstīta uz politiķa un viņa partijas vērtībām. M. Tečere bija šāda pārliecības politiķe³. Viens no visspilgtākajiem pārliecības piemēriem parādās viņas intervijā televīzijas programmai *Weekend World*:

„(...) mēs turpinām mūsu stingro rīcībpolitiku, jo tā ir pareiza, nevis tāpēc, ka tā ir stingra, bet gan tāpēc, ka tā ir pareiza. Ja tā ir pareiza, ir pareizi būt stingram”⁴.

Pēdējais teikums precīzi atspoguļo M. Tečeres personību un uzskatus. Savas karjeras laikā viņa šo pārliecību nemainīja un, protams, darīja visu, kas bija viņas spēkos, lai par to pārliecinātu arī citus.

Džordžs Leikofs savā grāmatā „Politiskais prāts” (EN *The Political Mind*) izvirza teoriju, ka politiķu vērtību sistēma tieši ietekmē politiķa uzvedību un valodu. Viņš apgalvo, ka Konservatīvā morāle balstās uz varu, pakļaušanos (valdībai,

¹ Ar vārdu „diskurss” mēs saprotam valodas lietojumu, kas sniedzas pāri viena teikuma robežām un iekļauj plašākus politiskos un sociālos aspektus un neverbālu reprezentāciju. Plašāk skatīt: Naciscione Anita. *A Cognitive Approach to Instantial Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse*. In *Phraseology in Multilingual Society*. 2013. P. 38.

² Fenomens – bakalaura darba ietvaros autore vārdu „fenomens” lieto divējādi:

1) runājot par personībām – neparasta persona;

2) runājot par pasaules fenomeniem – neparasta, izcila, ārkārtēja parādība.

³ Pārliecības politika (EN *conviction politics*) – politikas stils, kas tiek balstīts uz politiķa politisko ideoloģiju, nevis tā popularitāti. Tas sevī ietver neatkāpšanos no nospraustajiem principiem un paustajām idejām.

⁴ *TV Interview for Weekend World: Victorian Values*. Margaret Thatcher Foundation.

Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=105087> [skatīts 2013, 8. okt.].

līderiem) un disciplīnu⁵. Jāatzīst, ka šādas morālās vērtības būtu vairāk piemērotas totalitāram, nevis demokrātiskam režīmam, taču pievērsīsimies Dž. Leikofa skaidrojumam par to, kāda tieši ir konservatīvā valdība:

„(...) likumīga valdība, kura pēc būtības ir laba, spēj nošķirt labo no ļaunā, eksistē, lai mūs pasargātu no ļaunuma pasaulē, un kuras tiesības un pat pienākums ir lietot spēku, lai panāktu pakļaušanos un cīnītos ar ļaunumu”⁶.

Ļaunais, kas apdraud valsti, var parādīties visdažādākajās formās. M. Tečere kā ļaunumu redzēja gan ārējos ienaidniekus (piem., Argentīnas huntu, PSRS, Īru Republikāņu armiju (IRA)), gan iekšējos (arodbiedrības, Leiboristu partijas nemākulīgo saimniekošanu). Arī sociālisma politiku viņa uzskatīja par izskaužamu parādību, jo tā bija un ir pretrunā ar konservatīvajām vērtībām un morāli. Šīs vērtības sevī ietver jau iepriekš minēto disciplīnu, un indivīda labklājība ir ar to cieši saistīta. Konservatīvā morāle nosaka to, ka disciplīna ir galvenais faktors labklājības sasniegšanai, jo „tā ir nepieciešama, lai ievērotu morāles likumus, un to, ko pieprasa valdība”⁷. M. Tečere uzskatīja, ka cilvēki paši ir atbildīgi par savu labklājību, un valdībai tie nav jānodrošina. Valdības uzdevums ir nodrošināt veselīgas konkurences, izaugsmes un drošības apstākļus; viss pārējais ir cilvēku pašu ziņā. 1977. gadā (2 gadus pirms kļūšanas par Lielbritānijas premjerministri) M. Tečere skaidroja rietumu pasaules filozofijas pārkuma iemeslus:

„(...) tā ir pārāka, jo tā sākas ar indivīdu, ar viņa unikalitāti, viņa atbildību un viņa spēju izvēlēties. (...) Izvēle ir ētikas pamatā: ja nepastāvētu izvēle, nebūtu ne ētikas, ne labā, ne ļaunā; labais un ļaunais saglabā savu nozīmi tikai tik ilgi, cik ilgi cilvēks ir brīvs izvēlēties”⁸.

Izvēle, atbildība un disciplīna ir M. Tečeres morāles pamatā.

Esam iepazinušies ar konservatīvas politikas morāli. Bet kāpēc gan konservatīvās morāles izpratne ir būtiska stilistiskā lietojuma analīzē? Runātā valoda

⁵ Lakoff, George. *The Political Mind: Why You Can't Understand 21st-century Politics with an 18th-century Brain*. New York: Viking, 2008. P. 68

⁶ Lakoff. *The Political Mind: Why You Can't Understand 21st-century Politics with an 18th-century Brain*. P. 60.

⁷ Lakoff. *The Political Mind: Why You Can't Understand 21st-century Politics with an 18th-century Brain*. P. 61.

⁸ Thatcher, Margaret. *Speech to Zurich Economic Society ("The New Renaissance")*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/document/103336> [skatīts 2015, 30. apr.].

ir galvenais ietekmēšanas un pārliecināšanas instruments⁹. Politika uzdevums ir tikt ievēlētam un, lai šo uzdevumu sasniegtu, viņam ir jāpārliecina vēlētāji par to, ka viņš ir tāds pats kā viņi – ka viņu pārliecība un morāle ir vienāda. Politikas trīs būtiskākie mērķi ir varas iegūšana, noturēšana un uzturēšana. Un tieši valoda ir politikas galvenais ierocis¹⁰. Politika valoda atklāj viņa domāšanu un morāli.

M. Tečeres gadījumā novērojam, ka gan valoda, gan izskats, gan žesti un mīmika tieši atklāj viņas pārliecināto, dažkārt skarbo un ļoti konservatīvo nostāju. Šīs nostājas pamatā ir pilnīga ticība tam, ka viņai ir taisnība. Valodā tas atspoguļojas gan teikumu konstrukciju izvēlē (piem., runājot par „launuma impēriju” PSRS, viņa ieņem uzbrukuma pozīciju, veidojot īsus un kodolīgus teikumus), gan retoriskā paņēmiena – atkārtojuma – izmantojumā (piem., uzsverot galveno ideju, atkārtojot to dažādos veidos), gan metaforu izvēlē (sporta un cīņas metaforas, kas ietver agresivitāti un konkurenci).

M. Tečeres fenomenu veido minētie trīs aspekti – viņas konservatīvā morāle, politiskā darbība pieņemto lēmumu un rīcībpolitikas formā un stilistiskais lietojums publiskajās uzstāšanās. Nevienu no tiem nevar skatīt un analizēt atrauti no pārējiem, jo tieši to mijiedarbība veido M. Tečeri kā personību.

⁹ Charteris-Black, Jonathan. *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. P. 2.

¹⁰ Charteris-Black. *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*. P. 4.

1. MĀRGARETAS TEČERES POLITISKĀ DARBĪBA

Mārgareta Roberts (EN *Margaret Roberts*) dzimusi 1925. gadā mazā Linkolnšīras provinces pilsētā Grāntemā (EN *Grantham*). Viņas tēvs, divu pārtikas veikalu īpašnieks, bija Konservatīvās partijas loceklis vietējā pilsētas domē un vēlāk kļuva par pilsētas mēru.

1943. gadā Mārgareta ieguva stipendiju Oksfordas Somervilas koledžā ķīmijas studijām un 1946. gadā kļuva par Konservatīvās biedrības prezidenti. Pēc studiju beigšanas viņa iestājās Oksfordas Universitātes konservatīvajā absolventu biedrībā.

Mārgareta vairāk lepojās nevis ar to, ka bija pirmā sieviete Ministru prezidente, bet gan to, ka bija pirmais Lielbritānijas premjerministrs ar grādu eksaktajās zinātnēs. Mārgaretas spēcīgo raksturu sāka pamanīt jau tad, ka viņai bija tikai 23 gadi – 1948. gadā viņa pieteicās vakancei *Imperial Chemical Industries*, bet diemžēl viņas kandidatūra tika noraidīta, jo „šai jaunajai sievietei ir pārāk spēcīga personība, lai viņa šeit strādātu”¹¹.

1948. gadā viņu savā biedru sarakstā iekļāva Dartfordas Konservatīvā partija un izvirzīja viņas kandidatūru nākamajās vēlēšanās. Tas nesa ne tikai atpazīstamību, bet arī negaidītu pavērsienu privātajā un politiskajā karjerā – sava nākamā vīra Denisa Tečera iepazīšanu. Viņa bija jaunākā sieviete-kandidāte vēsturē un valdīja uzskats, ka viņa nevarēs pienācīgi pārstāvēt industriālo Dartfordas reģionu. Arī fakts, ka Mārgareta nenāca no politiķu ģimenes, nesekmēja viņas popularitāti, taču laikabiedri norādīja uz to, ka viņa vienmēr bija labi sagatavojusies debatēm un bija bezbailīga. Kāds cits Konservatīvās partijas kandidāts teica, ka „kad viņa sāka runāt, mēs pārējie sākām izskatīties diezgan otršķirīgi”¹². Viņa zaudēja leiboristu kandidātam, taču viņai izdevās samazināt leiboristu pārsvaru par 6000 balsīm.

Pēc vēlēšanām viņa pilnībā pārcēlās uz Dartfordu, un 1951. gadā apprecējās ar Denisu Tečeru, kļūdama par Mārgaretu Tečeri. Deniss gan finansiāli, gan morāli

¹¹ Gover, Alex. *Margaret Thatcher. A Tribute*. London: Go Entertainment Limited, 2013. P. 11.

¹² Runciman, David. *Rat-a-tat-a-tat-a-tat-a-tat*. www.lrb.co.uk Pieejams: <http://www.lrb.co.uk/v35/n11/david-runciman/rat-a-tat-a-tat-a-tat-a-tat> [skatīts 2013. gada 10. okt.].

atbalstīja viņas vēlmi studēt jurisprudenci, un 1953. gadā viņa ieguva specialitāti nodokļu jomā.

Līdz 1959. gadam M. Tečere nesekmīgi mēģināja iekļūt dažādu vēlēšanu apgabalu sarakstos. Reāla izdevība parādījās tad, kad viņa uzzināja, ka Finčlijas (EN *Finchley*) parlamenta loceklis drīzumā grasās atkāpties. Viņa tika izvirzīta kā Konservatīvās partijas kandidāte un grūtā cīņā uzvarēja ar 16'260 balsīm, par trešdaļu vairāk kā viņas priekšgājējam. Viņa sāka kā parlamenta locekle bez oficiāla amata, taču viņas personība nepalika nepamanīta, un 1961. gadā viņa tika ievēlēta par Pensiju un nacionālās apdrošināšanas ministrijas ministra vietnieku. Amatu viņa saglabāja līdz 1964. gadam, kad Konservatīvā partija zaudēja vēlēšanās. Konservatīvā Edvarda Hīta (EN *Edward Heath*) valdībā viņa ieņēma Konservatīvā spīkera amatu mājokļu un zemes jautājumos, un pirmoreiz sāka realizēt privatizācijas politiku, ļaujot īrniekiem izpirkt savus mājokļus.

1970. gadā Tečere kļuva par Izglītības un zinātnes ministri un saglabāja šo amatu līdz 1974. gadam. E. Hīta valdība bija samazinājusi līdzekļus izglītības sektoram, un tas nozīmēja, ka M. Tečere bija tā, kurai bija jālemj par līdzekļu sadali. Tečere uzskatīja, ka par katru cenu ir jāsaglabā finansējums skolu akadēmiskajai pusei, un tās vietā izvēlējās upurēt citas ieviestās programmas, piemēram, bezmaksas pienu bērniem vecumā no 7 gadiem, tādējādi izpelnoties sabiedrības iesauku „Mārgareta Tečere, Piena Zagle”¹³. Tečere šo posmu novērtēja kā „vērtīgu mācību”, uzskatot, ka bija izsaukusi maksimālu naidu, bet ieguvusi minimālu politisko labumu¹⁴. Neskatoties uz grūtībām ministra amatā, viņa iemantoja pozitīvu atpazīstamību, paužot atbalstu ģimnāzijām (EN *grammar schools*) un cīnoties pret priekšlikumiem tās slēgt.

1974. gads nesa straujas un lielas pārmaiņas – E. Hīta valdība saskārās ar nopietniem izaicinājumiem 1973. gada naftas krīzes¹⁵ laikā, kā arī arodbiedrību atkārtotajiem protestiem, pieprasot algu celšanu, un tā rezultātā 1974. gada februārī

¹³ Smith, Rebecca. *How Margaret Thatcher became known as 'Milk Snatcher'*. www.telegraph.co.uk/news/politics/7932963/How-Margaret-Thatcher-became-known-as-Milk-Snatcher.html [skatīts 2013. gada 15. okt.].

¹⁴ Wapshott, Nicholas. *Ronald Reagan and Margaret Thatcher: A Political Marriage*. New York: Sentinel, 2007. P. 76.

¹⁵ Krops, Jānis. OPEC uzsāk naftas tirdzniecības embargo. [www.lr1.lsm.lv](http://lr1.latvijasradio.lv/lv/raksts/sii-diena-vesture/17.-oktobris.-opec-uzsak-naftas-tirdzniecibas-embargo.a29731/) Pieejams: <http://lr1.latvijasradio.lv/lv/raksts/sii-diena-vesture/17.-oktobris.-opec-uzsak-naftas-tirdzniecibas-embargo.a29731/> [skatīts 2013. gada 10. okt.].

tika sasauktas vispārējas vēlēšanas, kurās Konservatīvā partija zaudēja un nonāca opozīcijā. M. Tečere tika izvēlēta kā viena no iespējamajām partijas līderēm. Jau pirmajā kārtā viņa saņēma par 11 balsīm vairāk kā E. Hīts – 130. Arī nākamo pretinieku, Viljamu Vaitlovu (EN *William Whitelaw*), viņa uzvarēja nu jau ar 67 balsu pārsvaru, un oficiāli kļuva par Konservatīvās partijas līderi.

Laiku no 1978. līdz 1979. gadam Lielbritānijas ekonomikā bieži apraksta kā „neapmierinātības ziemu” (EN *Winter of Discontent*¹⁶), kad valsti pāršalca nikni arodbiedrību streiki. Pie varas esošā Leiboristu partija nespēja atrisināt samilzušās ekonomiskās problēmas. Tā neturpināja iepriekšējās, Konservatīvās, valdības mēģinājumus situāciju uzlabot, slēdzot neekonomiskās ogļraktuves un dzelzceļa līnijas. Tā vieta tā pieņēma virkni nepopulāru lēmumu, kā rezultātā streikus pieteica kaprači, atkritumu izvedēji, medmāsas un dažās valsts daļās pat ātro palīdzību šoferi. Mirušie netika apbedīti, atkritumi palika neizvesti, un tie savukārt piesaistīja žurkas, kas kļuva par biežu viesi pilsētas ielās. Uz šī fona pārsteigumu neizsauca Konservatīvās partijas līderes M. Tečeres aicinājums pieprasīt neuzticības balsojumu leiborista Džeimsa Kalahana (EN *James Callaghan*) valdībai.

Neuzticības balsojumam 1979. gada 28. martā nekavējoties sekoja vispārējās vēlēšanas. Konservatīvā partija savā kampaņā uzsvēra M. Tečeres ekonomiskās politikas idejas un solījumus vairāk ierobežot arodbiedrību rīcību. Kampaņa nesa panākumus gan tāpēc, ka cilvēki bija gatavi atkal uzticēties konservatīvajiem, jo leiboristi bija sevi parādījuši kā nepiedodami nekompetentus, gan tāpēc, ka jaunā piedāvātā politika šķita vilinoša – kapitālisms iesīkstējušā sociālisma vietā. Vēlēšanas notika 3. maijā un pēc balsu saskaitīšanas Konservatīvā partija ieguva 43 vietu pārkāpumu Apakšnamā un Lielbritānija – pirmo sievieti premjerministri.

Pēc atkāpšanās no amata M. Tečere vēl divus gadus turpināja būt Finčlijas pārstāve Apakšnamā, taču 1992. gadā viņa 66 gadu vecumā aizgāja pensijā. Pēc aiziešanas no Apakšnama karaliene Elizabete II iecēla Tečeri pēra kārtā, un viņa kļuva par Baronesi Tečeri, kas viņai nodrošināja vietu lordu palātā, kur viņa turpināja paust savas idejas un atbalstīt jaunus kolēģus.

Mārgareta Tečere aizgāja mūžībā 2013. gada 8. aprīlī.

¹⁶ Skatīt 3.1.1. nodaļu.

1.1. Ekonomiskie aspekti

M. Tečere bija monetārās politikas piekritēja, un, kad viņa pārņēma varu 1979. gadā, viņa nekavējoties sāka to īstenot. Viņa uzskatīja, ka valstij nav jāatbalsta neražīgas industrijas, tai ir jāsamazina nodokļi un jāatbalsta privātie uzņēmēji un brīvais tirgus. Taupības pasākumi tika izvērsti pilnīgi visās jomās, izņemot armijas vajadzības, un pirmajos gados M. Tečeres valdībai izdevās ietaupīt 1 miljardu mārciņu. M. Tečeres monetārā politika nenesa gaidītos rezultātus, bet pat tad, kad 1980. gadā Konservatīvās partijas locekļi norādīja uz politikas neefektivitāti un lūdza izdarīt pagrieziena punktu par 180 grādiem, viņa atbildēja „Jūs griezieties, ja gribat. Šī lēdija negriežas!”¹⁷. Viņa uzskatīja, ka, neskatoties uz to, ka īstenotā politika nenes tūlītējus rezultātus, tā ir jāturpina, jo tā tos nesīs nākotnē.

Pirmā termiņa laikā (1979 – 1983) M. Tečeres valdība uzsāka valsts īpašumu privatizāciju, sauktu arī par „Tečerisma galveno sastāvdaļu”¹⁸. Tā ļāva privātajam sektoram iegādāties un privatizēt valstij piederošos īpašumus, kas minimāli ietekmēja dabīgos monopolus – elektrības, gāzes un ūdens apgādi, taču pārējās sfērās palielināja konkurenci, un tātad nodrošināja zemākas cenas patērētājiem. Uzņēmumu akcijas vispirms tika piedāvātas darbiniekiem, tādējādi mazinot noslāņošanos starp īpašniekiem un darbiniekiem, un arī mazinot arodbiedrību lomu. Privatizācijai tika nodota arī liela daļa sabiedrisko dzīvokļu. Valdībai privatizācija nesa ļoti lielus, bet diemžēl vienreizējus ienākumus. Pati M. Tečere uz privatizāciju skatījās uz kā ne tikai ekonomisku apsvērumu diktētu lēmumu, bet arī daļu no savas politiskās ideoloģijas. Viņa to redzēja kā vienu no līdzekļiem postošās un korumpētās sociālisma ietekmes mazināšanai¹⁹.

Viens no lielākajiem M. Tečeres valdīšanas laika ekonomiskajiem izaicinājumiem bija ogļraču streiks 1984. un 1985. gadā. M. Tečeres valdība vēlējās slēgt 23 ogļraktuves jau 1981. gadā, taču, baidoties no streikiem, kas varētu satricināt visu valsti, no sava nodoma atteicās. Tai pašā gadā Jorkšīras ogļrači pieņēma lēmumu streikot, ja tiks slēgta kaut viena ogļu raktuve, ja vien slēgšanas iemesls nebūs

¹⁷ Pilnu analīzi skatīt 3.1.1. nodaļā.

¹⁸ Seldon, Anthony and Daniel Collings. *Britain under Thatcher*. London: Longman, 2000. P. 27.

¹⁹ Thatcher, Margaret. *The Downing Street Years*. New York: Harper Collins, 1993. P. 676.

drošības apsvērumi vai ogļu izsīkums, un 1984. gadā, kad M. Tečeres valdība nolēmuma slēgt 20 neefektīvās ogļu raktuves, Nacionālā ogļraču arodbiedrība (NOA) reaģēja ar nacionālu streiku.

Organizētais streiks gan nedevis gaidītos rezultātus vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, streika laiks – pavasaris – nebija tik „sāpīgs”, lai ogļrači varētu cerēt uz lielu sabiedrības atbalstu. Otrkārt, M. Tečeres valdība, gatavojoties šādu reakcijai, bija izveidojusi ogļu krājumus vairākās spēkstacijās un tās pārbūvējusi tā, lai tās par enerģijas avotu varētu izmantot gan ogles, gan naftu. Treškārt, NOA prezidents Artūrs Skādžils (EN *Arthur Scargill*) pieļāva liktenīgu kļūdu, kad, meklējot finansējumu streika turpināšanai, vērsās pie Lībijas līdera Muamara Kadāfi. Sabiedrības attieksme pret Lībiju bija dramatiski pasliktinājusies pēc tam, kad protesta laikā pie Lībijas vēstniecības Londonā tika nošauta policiste Ivonna Flečere (EN *Yvonne Fletcher*), un tāpēc sabiedrības attieksme mainījās arī pret NOA un it īpaši A. Skādžilu. Leiboristu, ar kuru atbalstu NOA parasti varēja rēķināties, pārstāvis Nīls Kinoks (EN *Neil Kinnock*) vienā no savām runām uzsvēra M. Kadāfi režīma nekrietnumu un teica, ka „jebkādi viņu piedāvājumi būtu uzskatāmi par apvainojumu visam, ko simbolizē britu leiboristi”²⁰. Vienā no runām 1984. gadā M. Tečere NOA streiku salīdzināja ar Folklenda salu (EN *Falkland Islands*) konfliktu: „Folklendu salās mēs cīnījāmies ar ārēju ienaidnieku. Mums vienmēr ir jāuzmanās no iekšēja ienaidnieka, ar kuru ir daudz grūtāk cīnīties, un kurš ir brīvībai daudz bīstamāks”²¹.

NOA streiks Lielbritānijas valdībai nesa 8 miljonu mārciņu zaudējumu dienā, un streika beigās kopējie zaudējumi sasniedza aptuveni 3 miljardus mārciņu, taču vislielākie zaudējumi tomēr bija ogļraču pusē. Valdības uzvara pār viņiem izraisīja varas pārbīdi, un arodbiedrības pārtrauca tik asi diktēt noteikumus gan M. Tečeres, gan arī viņas pēcteču valdībām.

Lielas reformas skāra arī Lielbritānijas Nacionālās veselības dienestu. 1988. gadā M. Tečere nāca klajā ar turpmākajiem valdības plāniem, kuri noteica to, ka tiks izveidots „iekšējais tirgus”. Šī tirgus ietvaros valdībai principā nevis piederētu slimnīcas, bet gan tā pirktu no slimnīcām pakalpojumus, kas nodrošinātu konkurenci

²⁰ Gover, Alex. *Margaret Thatcher. A Tribute*. P. 69.

²¹ Khabaz, D. V. *Manufactured Schema: Thatcher, the Miners and the Culture Industry*. Leicester: Matador, 2007. P. 226.

un sevī ietvertu daudz lielāku pacienta izvēli (piem., ģimenes ārsta izvēle, iespēja izvēlēties sev tīkamu ēdienu slimnīcā utt.).

1987. gadā, kad sabiedrības atbalsts M. Tečeres valdībai bija sasniedzis vienu no zemākajiem punktiem²², viņas valdība pieņēma izšķirošas izmaiņas likumā par apsaimniekošanas un komunālo maksājumu nodokli (EN *poll tax*). Līdz šim tā lielums bija atkarīgs no īpašuma vērtības. M. Tečere uzskatīja, ka tas kavē indivīdu attīstību, un nav godīgi pret tiem, kuri ir sasnieguši augstāku ienākumu līmeni – kāpēc cilvēkam būtu jāmaksā vairāk par ūdensapgādi, ielu uzturēšanu vai atkritumu izvešanu²³? Sabiedrības reakcija pārsteidza ne tikai M. Tečeri – dienu pirms likuma pieņemšanas, 1990. gada 30. martā, 250'000 cilvēku izgāja Londonas un Glāzgovas ielās, un protesti pārauga masveida nekārtībās, tika demolēts un iznīcināts jebkas, kas „uzvedināja uz domām par pārticību”²⁴. Rezultātā cieta aptuveni 400 policistu, un vairāk kā 300 cilvēku tika arestēti. M. Tečere palika nelokāma savā lēmumā un nemierus nosauca par „tīru ļaunprātību”²⁵. Pēc 31. marta nemieriem sabiedrība turpināja paust savu stingro nostāju „pret”, atsakoties maksāt nodokli. Starp nemaksātājiem bija ar leiboristu parlamenta loceklis Terijs Fīlds (EN *Terry Fields*), kurš par sodu 60 dienas pavadīja ieslodzījumā.

Šī nodokļa ieviešana un sabiedrības attieksme pret to un tā ieviesēju – M. Tečeri – bija viens no pēdējiem iemesliem ministru prezidenta amata zaudēšanai 1990. gada 28. novembrī.

²²Margaret Thatcher (1925-2013) *Public opinion trends*. www.ipsos-mori.com Pieejams: <http://www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/3158/Margaret-Thatcher-19252013.aspx> [skatīts 2013. gada 8. okt.].

²³Gover, Alex. *Margaret Thatcher. A Tribute*. P. 86.

²⁴*Thatcher Poll Tax Riots 1990*. Video apskatīts interneta vietnē http://www.youtube.com/watch?v=5o98_hia8tA 2013. gada 8. okt.

²⁵Gover, Alex. *Margaret Thatcher. A Tribute*. P. 88.

1.3. Politiskie aspekti

1.3.1. Mārgareta Tečere un Īru Republikāņu armija

Vislielākā problēma, ar kuru M. Tečere saskārās iekšpolitikas jautājumos, bija saspīlētā situācija Īru ekstrēmistu grupējumu (*Provisional Irish Republican Army, PIRA*) un Īrijas Nacionālo atbrīvošanas armiju (EN *Irish National Liberation Army, INLA*) darbībā. Abu organizāciju mērķis bija Ziemeļīrijas atdalīšana no Lielbritānijas un Īrijas salas apvienošanas vienā valstī. Tā atkārtoti veica uzbrukumus civilajiem iedzīvotājiem Ziemeļīrijas protestantu rajonos vairāku gadu garumā, taču tas neizraisīja tādu reakciju Lielbritānijas iedzīvotājos un valdībā, uz kādu *PIRA* un *INLA* pārstāvji bija cerējuši. Lai atkārtoti pievērstu uzmanību sev un savam mērķim, abas organizācijas uzsāka uzbrukumus Lielbritānijā.

1979. gadā automašīnā ievietotas bumbas sprādziena laikā gāja bojā Ziemeļīrijas sekretārs Erījs Nīvs (EN *Airey Neave*) – viens no M. Tečeres tuvākajiem padomdevējiem. Atbildību par sprādzienu uzņēmās *INLA*, kura savā paziņojumā rakstīja šādus vārdus: „Martā bijušais terorists un nāves soda atbalstītājs, E. Nīvs, saņēma pelnīto, kad vienai no *INLA* vienībām izdevās desmitgades operācija un tā viņu saspridzināja gabalu gabalos neieņemamajā Vestminsteras pilī”²⁶. E. Nīvam tika prognozēta daudzsološa nākotne ieņemamajā amatā, un pastāvēja uzskats pat *INLA* biedru vidū, ka, ja E. Nīvs būtu izdzīvojis vai sprādziena nebūtu bijis, tieši viņš būtu tas, kuram būtu izdevies atrisināt militāro konfliktu starp Īrijas ekstrēmistiem un Lielbritāniju²⁷.

1981. gada 1. martā Meizas cietumā (EN *Prison Maze*), protestējot pret tiem atņemto politisko ieslodzīto statusu, badastreiku pieteica vairāki *PIRA* un *INLA* biedri. Neskatoties uz to, ka streikotāju līderis Bobijs Sands (EN *Bobby Sands*) mira 5. maijā un nākamo dienu laikā viņa liktenim sekoja vēl 9 streikotāji, M. Tečere un viņas valdība palika nelokāmi savā lēmumā statusu neatjaunot. Kad 5. maija Apakšnama sēdē M. Tečerei tika pārmesta „nejūtība” un „viņas valdības morālais bankrots”, viņa atbildēja nevilcinoties: „Sanda kungs bija notiesāts noziedznieks. Viņš pats izvēlējās

²⁶ Holland, Jack and Henry McDonald. *INLA Deadly Divisions*. Poolbeg, 1996. P. 221.

²⁷ Routledge, Paul. *Public Servant, Secret Agent: The Elusive Life and Violent Death of Airey Neave*. Fourth Estate, 2002. P. 360.

atņemt sev dzīvību. Tā ir izvēle, kuru viņa organizācija nedeva daudziem saviem upuriem”²⁸.

1984. gada 12. oktobrī PIRA deva vissmagāko triecienu M. Tečerei un viņas valdībai, kad *Grand Hotel* Braitonā, kurā bija apmetušies Konservatīvās partijas pārstāvji, nogranda sprādziens, nogalinot 5 un ievainojot 31 cilvēku. Starp nogalinātajiem bija 2 augstu stāvoši Konservatīvās partijas biedri. Bumbu viesnīcas istabā bija ievietojis Patriks Magī (*EN Patrick Magee*), kurš viesnīcā bija apmeties ar pseidonīmu Rojs Volšs (*Roy Walsh*). Sprādziena mērķis bija M. Tečere, kurai PIRA vēlējās atbēgt par viņas nesaudzīgo attieksmi un izteicieniem sakarā ar ieslodzīto bada streiku 1981. gadā. Bumba izpostīja M. Tečeres viesnīcas istabas vannasistabu, bet atstāja neskartas guļamistabu un viesistabu. Tā rezultātā M. Tečere un viņas vīrs Deniss uzbrukumā necieta. Viņa atteicās atcelt vai mainīt iecerētās Konservatīvās partijas konferences, uz kuru viņi bija ieradušies, grafiku, lai neļautos teroristu centieniem diktēt viņu rīcības noteikumus: „(...) tas, ka mēs šobrīd šeit esam visi kopā – šokēti, bet mierīgi un apņēmīgi – ir zīme ne tikai tam, ka neizdevās šis uzbrukums, bet arī tam, ka neizdosies visi mēģinājumi iznīcināt demokrātiju ar terorisma palīdzību”²⁹.

Sprādziens, kuram bija jāsgrauj Konservatīvā partija un M. Tečere, paveica tieši pretējo – sabiedrības atbalsts sasniedza tādus apmērus, kādus tas baudīja tikai pēc Folklenda salu konflikta (apskatīts nākamajā apakšnodaļā).

1.3.2. Konflikts par Folklenda salām

Folklenda salas ir salu arhipelāgs Atlantijas okeānā, kurš pilnīgā Lielbritānijas (tolaik – Lielbritānijas impērijas) kontrolē nonāca 1833. gadā. Arhipelāgs atrodas aptuveni 600 kilometru attālumā no Dienvidamerikas piekrastes un gandrīz 13'000 kilometru attālumā no Lielbritānijas krastiem. Konflikts sākās 1982. gada 2. aprīlī,

²⁸ *House of Commons PQs*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104641> [skatīts 2013. gada 10. okt.].

²⁹ Thatcher, Margaret. *Speech to Conservative Party Conference*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=105763> [skatīts 2013. gada 10. okt.].

kad pirmie argentīniešu karavīri izsēdās Folklenda salās. Līdz 4. aprīlim tika ieņemta salu galvaspilsēta Stenli (EN *Stanley*).

Argentīnas militārā hunta, kuras vadītājs bija Leopoldo Galtjeri (EN *Leopoldo Galtieri*), uzskatīja, ka Lielbritānijas tiesības uz Folklenda salām ir nepamatotas, jo ir okupācijas sekas, tātad iebrukums Folklenda salās ir nevis karadarbības vēršana pret citu valsti, bet gan savas teritorijas atbrīvošana. Vēl viens iemesls iebrukumam bija tas, ka valdība uzskats, ka Folklenda salu iegūšana savā varā varētu celt militārās huntas popularitāti Argentīnā. L. Galtjeri nebija gaidījis tik lielu Lielbritānijas pretsparu, ko varētu skaidrot ar to, ka karaliskās flotes izdevumu samazināšanas nolūkos neilgi pirms Argentīnas iebrukuma no Folklenda salu teritorijas tika atsaukts patruļkuģis, kā arī 1981. gadā pieņemtais Lielbritānijas pilsonības likums, kas noteica, ka Folklenda salu iedzīvotāji turpmāk netiek uzskatīti par Lielbritānijas pilsoņiem, bet gan Lielbritānijas pavalstniekiem ar ierobežotām tiesībām³⁰.

Kad Lielbritāniju sasniedza ziņas par Argentīnas iebrukumu Folklenda salās, neskatoties uz jebkādam iepriekšējām domstarpībām, valdošais viedoklis Apakšnamā bija neapšaubāms un nepārsteidzošs – L. Galtjeri īstenotais režīms ir nepieņemams un Folklenda salas Argentīnai atdotas netiks. (skat. 1. pielikumu). Rezultātā tika dota pavēle prettriecienam, un laikā no 5. līdz 6. aprīlim ceļā devās „lielākā flote, kāda peldējusi miera laikos”³¹. Neskatoties uz flotes ievērojamo izmēru – vairāk kā 100 kuģu un 28'000 karavīru un jūrnīeku – valdība arī uzskats, ka šāds pretuzbrukums ir ļoti riskants, ka pastāv ļoti liela neizdošanās iespējamība. Šādu uzskatu atspoguļo arī amerikāņu karikatūrista Bila Diora (EN *Bill Deore*) karikatūra (skat. 2. pielikumu), kurā redzams kuģis ar nosaukumu *HMS Precarious*, („Riskantais”) kura priekšgala rotājums ir M. Tečeres galva.

Ļoti strīdīgs bija M. Tečeres lēmums nogremdēt Argentīnas kreiseri „Ģenerāli Belgrano”. Šis kreiseris atradās ārpus Lielbritānijas noteiktās 200 jūdžu zonas, kuras ietvaros tā bija solījusi atklāt uguni uz jebkuru ienaidnieka kuģi. Tai pašā laikā tas bija mainījis kursu jau vairākkārt un pastāvēja ļoti liels risks, ka tas varētu to mainīt atkārtoti un doties Lielbritānijas kreiseru virzienā, radot ļoti lielus draudus britu gaisa spēkiem un jūrnīkiem. M. Tečeres lēmumu nogremdēt „Ģenerāli Belgrano”, kurš ne

³⁰ *British Nationality Act*, Chapter 61. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61> [skatīts 2013, 3.nov.].

³¹ *Margaret Thatcher On Newsnight, Falklands*. Video apskatīts interneta vietnē <http://www.youtube.com/watch?v=5Z2598Xt8fk> 2013. gada 3. nov.

tikai neatradās zonā, bet pat bija uzņēmis kursu prom no Folklenda salām Argentīnas virzienā, ļoti asi kritizēja gan žurnālisti, gan abu valstu vietējie iedzīvotāji, taču nevar noliegt pašapziņas pacēlumu, kas pāršalca gan Lielbritānijas floti, gan iedzīvotājus (skat. 3. pielikumu), kā arī šī lēmuma stratēģisko pusi – pēc kreisera nogremdēšanas Argentīnas flote atkāpās līdz Argentīnas ostai un to nepameta līdz pat karadarbības beigām.

Folklenda salu konflikts iezīmēja vienu no pagrieziena punktiem M. Tečeres politiskajā karjerā. 3 gadus pēc nokļūšanas ministru prezidenta amatā, Mārgareta Tečere nebaudīja ne politisko, ne sociālo labvēlību – īstenotie taupības pasākumi viņas popularitātei bija nesusi lielu postu – kara sākumā viņas atbalsta reitings bija tikai 23%. Uzvara Folklenda salu karā nesa Mārgaretai Tečerei ievērojamu popularitātes kāpumu līdz 51% un uzvaru 1983. gada vēlēšanās.

1.3.3. Aukstais karš

M. Tečeres attiecības ar Padomju Savienību aizsākās 1976. gadā, kad viņa uzstājās ar runu Kensingtonas rātsnamā. Šajā runā viņa Padomju Savienību nosauca par valsti, kura „tiecas uz pasaules dominēšanu, un viņi iegūst līdzekļus, lai kļūtu par visspēcīgāko impērisko nāciju, kādu pasaule ir pieredzējusi. (...) Viņi zina, ka viņi ir supervara tikai vienā ziņā – militārajā. Sociālā un ekonomiskā ziņā viņi ir neveiksme”³². Ar šo runu viņa, 1976. gadā gan tikai Krievijas acīs, kļuva par „Dzelzs Lēdiju” – šādi viņu nosauca krievu žurnālists Jurijs Gavrilovs rakstā Padomju Savienības žurnālam „Sarkanā zvaigzne”. Viņš savā rakstā izmantoja alūziju par vācu kancleru Oto fon Bismarku, kuru mēdza dēvēt par „Dzelzs Kancleru”³³.

M. Tečeres devumu Aukstā kara pārtraukšanā nevar apskatīt bez viņas un ASV prezidenta Ronalda Reigana (EN *Ronald Reagan*) attiecību pieminēšanas. M. Tečere un R. Reigans tikās jau tad, kad Tečere vēl nebija Ministru prezidente, bet tikai opozīcijas līdere, un R. Reigans bija gubernators. Viņus vienoja kopīgi politiskie

³² Thatcher, Margaret. *Britain Awake*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/document/102939> [skatīts 2013, 13. okt.].

³³ Banstable, John. *Amazing & Extraordinary Facts – Prime Ministers*. David & Charles, 2003. Pieejams: http://books.google.lv/books?id=lrKJaTWWhm8C&pg=PT108&dq=%22iron+lady%22+Gavrilov&hl=en&sa=X&ei=UCBnUf6nPImdkQXpvoC4Bw&redir_esc=y#v=onepage&q=%22iron%20lady%22%20Gavrilov&f=false [skatīts 2013, 11. nov.].

uzskati, kopīga vērtību sistēma, kā arī kopīga cīņa pret „ļauņuma impēriju”, veidojot anti-komunisma „Svēto Trīsvienību” – Jāni Pāvilu II, Reiganu un Tečeri³⁴.

1979. gadā Padomju Savienība iebruka Afganistānā, tādējādi uzsākdama Afganistānas karu, kas ilga līdz 1989. gada februārim. Iebrukuma rezultātā saasinājās ASV un Padomju Savienības attiecības, un iepriekšējo saspīlējuma mazināšanas politiku nomainīja daudz agresīvākā (Ronalda) „Reigana doktrīna”. Tā sevī ietvēra daudz asāku vēršanos pret komunistisko režīmu – gan slēptu, gan atklātu atbalstu anti-komunistu partizānu grupējumiem un pretošanās kustībām. Tās mērķis bija mazināt komunistu ietekmi Āfrikā, Āzijā un Latīņamerikā.

Lielbritānijas sabiedrības rezonansi izsauca M. Tečeres lēmums atļaut ASV izvietot kruīza raķetes Lielbritānijas militārajās bāzēs. Tā bija atbilde uz Padomju Savienības raķešu izvietošanu Eiropas satelītvalstīs. Šis Padomju Savienības raķetes radīja draudus visām NATO sastāvā esošajām galvaspilsētām, izņemot Vašingtonu. NATO neļāvēs Padomju Savienības iebiedēšanas taktikām, un Rietumvācija un Austrumvācija varēja sākt spert pirmos soļus apvienošanās virzienā.

Mihaila Gorbačova nākšana pie varas bija izšķirošs pagrieziena punkts kara beigu posmā. Tā iezīmē jaunu un pavisam citādas rīcībpolitikas pieņemšanu – „glasnostj” un „perestroika”. Tās sevī ietvēra sabiedrības demokratizēšanu, ekonomikas attīstību tirgus ekonomikas virzienā, cenzūras samazināšanu un Komunistiskās partijas vadības kritiku. Šī politika būtiski atšķīrās no iepriekšējās un tuvināja Padomju Savienību Rietumu pasaulei. Viņš bija devies vizītē uz Lielbritāniju vēl pirms kļūšanas par PSKP ģenerālsekretāru, un pēc tikšanās ar Gorbačovu M. Tečere intervijā atzina, ka Gorbačovā viņa redz biznesa partneri³⁵.

Lai gan Padomju Savienības sabrukums bija nenovēršams, M. Tečere bija viena no to valstu līderiem, kuri šo procesu paātrināja. Viņa piedalījās būtiskāko lēmumu pieņemšanā un ļoti agresīvi un strikti vērsās pret Padomju Savienības līdz šim pieņemto politiku, ļoti atklāti uzstājoties gan NATO, gan slavenajā intervijā Krievijas Ārlietu ministrijas preses aģentūrā 1987. gadā, kurā viņa norādīja, ka gan

³⁴ Sikorski, Radek. *Margaret Thatcher: A Cold War angel and a democratic miracle*. www.telegraph.co.uk. Pieejams: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/margaretthatcher/9982098/Margaret-Thatcher-A-Cold-War-angel-and-a-democratic-miracle.html> [skatīts 2013, 21. okt.].

³⁵ *TV Interview for BBC*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/document/105592> [skatīts 2013, 25. okt.].

viņa, gan Gorbačovs „visam pāri vēlas mieru, jo tas ir svarīgāks par jebko citu, bet mēs vēlamies mieru ar tiesībām dzīvot tādu dzīvi, kādu izvēlamies, un drošās robežās”.

Polijas Ārlietu ministrs Radeks Sikorskis 1980. gadā Tečeri sauca par „brīvības cīnītāju”, kura „atbalstīja sagūstītās nācijas” un „palīdzēja brīvajai pasaulei uzvarēt Aukstajā karā”³⁶.

1.3.4. Attiecības ar Eiropas Kopienu

M. Tečeres un Eiropas kopienas (EK) attiecības ir gan traktētas, gan atspoguļotas dažādi. Viņu bieži uzskata par eiro skeptiķi, īpaši izceļot viņas slaveno runu Brigē 1988. gada septembrī – „mēs veiksmīgi nesamazinājām valsts kontroli Lielbritānijā tikai, lai piedzīvotu to, ka tā tiek atjaunota Eiropas līmenī (...)”³⁷. Tečere bija kategoriski pret Briseles kontroli pār citu valsti, īpaši Lielbritānijas, ekonomiku, bet ne EK pastāvēšanu un Lielbritānijas palikšanu tajā.

Tieši EK sakarā viņa ļoti bieži tiek nepareizi citēta, piemēram, apgalvojot, ka savās runās viņa ir teikusi: „Es gribu savu naudu atpakaļ!”³⁸. M. Tečere vārdi nebija gluži tik kategoriski un vērā netika ņemts to konteksts – 1979. gada 30. februārī preses konferencē Dublinā viņa norādīja uz to, ka:

„Visumā par katriem 2 miljoniem mārciņu, ko mēs ieguldām, mēs saņemam atpakaļ 1 miljonu. Tas nozīmē, ka nākamgad mūsu ieguldījums kopienā sasniegs 1000 miljonu mārciņu un turpinās augt nākotnē. Tieši par šiem 1000 miljoniem mēs sākam pārrunas, jo mēs gribam atpakaļ lielāko daļu. Bet tā nav naudas prasīšanas no kopienas; tā ir savas naudas lūgšana atpakaļ, un es viņiem bieži teicu „Paklausieties! Mēs, kā viena no kopienas nabadzīgākajām

³⁶ Sikorski – 'Thatcher was a fearless champion of liberty'. [www.thenews.pl](http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/132256,Sikorski—Thatcher-was-a-fearlesschampion-of-liberty). Pieejams: <http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/132256,Sikorski—Thatcher-was-a-fearlesschampion-of-liberty> [skatīts 2013, 20. okt.].

³⁷ Thatcher, Margaret. *The Bruges Speech*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=107332> [skatīts 2013, 3. dec.].

³⁸ Stephens, Philip. *Europe, Sterling and Thatcher's Handbag*. www.ft.com. Pieejams: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/446e822c-a1d2-11e2-ad0c-00144feabdc0.html#axzz2kR1S5t2p> [skatīts 2013, 29. sept.].

valstīm, nevaram turpināt piepildīt kopienas lādes. Mēs jums ziņojam, ka nevaram to atļauties!”³⁹

Viņa ļoti stingri iebilda pret vienotas pārvaldes izveidošanu un EK pilnvaru paplašināšanu. Bieži citēta tiek viņas 1990. gada 30. oktobra runa Apakšnamā:

„(Eiropas) padomes prezidents, Delora kungs, pirms pāris dienām kāda preses konferencē teica, ka viņš vēlas, lai Eiropas Parlamentam būtu kopienas demokrātiskā vara, viņš vēlas, lai padomei ir izpildošā un viņš vēlas, lai ministru padome būtu senāts. Nē. Nē. Nē.”⁴⁰

Šī runa, kurā viņa principā nostājas pret Eiropas Savienības izveidošanu, kļuva par vienu no pēdējām, ko viņa teica kā Lielbritānijas Ministru prezidente. Viņas kategoriskās attieksme un vēlmes saglabāt pēc iespējas lielāku Lielbritānijas neatkarību no EK, kā arī nepopulāro nodokļu lēmumu Lielbritānijā dēļ, sākās pēdējais posms Tečeres varas norietā Lielbritānijā.

Tečeres stingrā nostāja, atteikšanās no kompromisiem un Dzelzs Lēdijas imidžs, kas bija nesuši trīs uzvaras vēlēšanās, no priekšrocībām bija pārvērtušies par trūkumiem, un 1990. gada 1. novembrī no amata atkāpās vicepremjers Džefrijs Hau (EN *Geoffrey Howe*), un pāris dienu laikā viņam pievienojās Maikls Heseltains (EN *Michael Heseltine*). Abi Tečeres kolēģi pieprasīja neuzticības balsojumu M. Tečerei, un tā pirmā kārta notika 20. novembrī. Pirmajā kārtā M. Tečere uzvarēja, bet tikai ar 13.7% pārsvaru (Lielbritānijas likumdošana noteica to, ka neuzticības balsojuma gadījumā pārsvaram ir jābūt vismaz 15%, lai varētu pasludināt kādas puses uzvaru). Neskatoties uz to, ka daudzi Konservatīvās partijas biedri izteica viņai atbalstu, tajā tomēr valdīja uzskats, ka M. Tečere nespēs uzvarēt otrajā kārtā un savākt nepieciešamos 15%. Vīlusies partijas biedros, viņa paziņoja par savu demisiju 1990. gada 28. novembrī.

³⁹ *Press Conference after Dublin European Council*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104180> [skatīts 2015, 12. febr.].

⁴⁰ *House of Commons Statement: European Rome Council*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/document/108234> [skatīts 2015, 15. febr.].

2. RETORIKAS NOZĪME PUBLISKAJĀ REPREZENTĀCIJĀ

Pirmoreiz pasaules vēsturē retorikas lietojums ir fiksēts akadiešu ruļļos 3. gadu tūkstoši p.m.ē. Tajos tiek minēta princese un priesteriene Enheduanna, kura izmantoja daiļrunību, tai skaitā atkārtojumu un metonīmiju, lai motivētu cilvēkus ticēt tajā laikā valdošajai reliģijai. Viņa sarakstīja šumeru tempļu himnas, kuru nozīme nemazinājās arī vairākus gadus pēc Enheduannas nāves⁴¹. Enheduannas darbā pirmoreiz ir fiksēta valodas lietošana citu cilvēku ietekmēšanai un pārliecināšanai, taču senie ēģiptieši bija pirmie, kuri mēģināja izveidot noteikumu kopumu šādam valodas lietojumam. Viņuprāt, „zināt, kad nerunāt, ir ļoti būtiskas un cienījamas retoriskas zināšanas”⁴². Senie ēģiptieši uzskatīja, ka retorika ir „līdzsvars starp daiļrunību un gudru klusumu”⁴³.

Sengrieķu filozofs Aristotelis (384–322 p.m.ē.) pamatoti tiek uzskatīts par vienu no retorikas tēviem. Viņa darbs „Retorika” ir retorikas teorijas pamats vēl mūsdienās.

2.1. Aristoteļa uzskati par retoriku

Vārds „retorika” ir cēlies no sengrieķu vārda *rhētorikós* – oratorisks⁴⁴. Pilsonis, kurš bieži uzstājās auditorijas priekšā, tika saukts par „retoru”. Savā darbā „Retorika” Aristotelis piedāvāja pirmo retorikas definīciju – spēja jebkurā situācijā pamanīt un izmantot iespējamās pārliecināšanas veidus⁴⁵. Aristotelis dzīvoja laikā, kad retorika bija viens no būtiskākajiem publiskās dzīves aspektiem – tā bija vienīgais

⁴¹ Lipson, Carol S. and Roberta A. Binkley. *Rhetoric before and beyond the Greeks*. New York: State University of New York Press, 2004. P. 227.

⁴² Hutto, David. Ancient Egyptian Rhetoric in the Old and Middle Kingdoms. *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, 2002. Pp. 213–233.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Lidell, George H. and Robert Scott. *An Intermediate Greek-English Lexicon*. Perseus Digital Library. Medford/Somerville: Tufts University. Pieejams: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0058%3Aentry%3Drhetoriko%2Fs> [skat. 2013, 12. dec.].

⁴⁵ Aristotle. *The Art of Rhetoric*. London: Harper Press, 2012. P. 8.

veids savu ideju paušanai un izplatīšanai, kā arī neatņemama filozofijas un demokrātijas sastāvdaļa. Viņš apraksta trīs galvenās pārliecināšanas mākslas daļas – ētosu, patosu un logosu.

Ētosu Aristotelis apraksta kā retora personību un tēlu citu cilvēku acīs. Viņš uzskata, ka cilvēkiem savs viedoklis par to, vai retors ir labs vai ļauns, uzticams vai neuzticams, klausīšanās vērts vai nē, būtu jāveido runas laikā, nevis pirms tās. Aristotelis arī norāda uz to, ka *his character may almost be called the most effective means of persuasion he possesses* (LV viņa (retora) personību gandrīz var saukt par visefektīvāko viņam piederošo pārliecināšanas veidu)⁴⁶.

Patoss ir retora spēja rosināt publikā emocijas. Publiku ir daudz vieglāk pārliecināt, ja retors spēj tajā modināt spēcīgas pozitīvas emocijas.

Logoss ir pamatojumi un pierādījumi retora runā. Aristotelis loģiku iedala divos aspektos – induktīvajā un deduktīvajā pamatojumā. Induktīvais pamatojums izmanto konkrētus pierādījumus no matemātikas, vēstures, mitoloģijas un līdzīgām nozarēm. Deduktīvais pamatojums izmanto entimīmus (no sengrieķu *enthymesthai* – paturēt prātā⁴⁷), kurus Aristotelis sauc par „retoriskiem siloģismiem⁴⁸”. Atšķirība starp entimīmu un siloģismu ir tajā, ka entimīms vienu no premisām atstāj nenosauktu, jo tā ir vispārzināma. Ilustrācijai aplūkosim piemēru no Šekspīra lugas „Jūlijs Cēzars” trešā cēliena otrās ainas:

But Brutus says he was ambitious;

*And Brutus is an honourable man*⁴⁹.

(Bet Bruts mums teica: „Viņš bij godkārtīgs,”

Un Bruts, patiesi, ir viens goda vīrs⁵⁰.)

⁴⁶ Aristotle. *The Art of Rhetoric*. P. 9.

⁴⁷ *Enthymeme*. www.merriam-webster.com. Pieejams: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/enthymeme> [skat. 2014, 21. martā].

⁴⁸ Siloģisms - deduktīvs slēdziens, kas sastāv no diviem dotiem spriedumiem (premisām) un trešā, iegūtā sprieduma (secinājuma). Skatīt: Latviešu valodas skaidrojošo vārdnīcu un jaunaizguvumu datubāze (2006 - 2009). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=siloģisms> [skatīts 2014, 19. martā].

⁴⁹ Shakespeare, William. *Julius Caesar*. The Complete Works of William Shakespeare. Glasgow: Geddes and Grosset, 2010. P. 371.

⁵⁰ Šekspīrs, Viljams. *Jūlijs Cēzars*. Kopotie raksti. 4. sēj. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1904. 183. lpp.

Šajā fragmentā nenosauktā premisa ir tas, ka cienījami (godājami) vīri ir uzticami, un tāād pūlim būtu jātic Bruta viedoklim – ja Bruts saka, ka Jūlijs Cēzars bija godkāriġs, un Bruts ir uzticams vīrs, tad viņa teiktais ir patiesība.

„Retorikas” 3. nodaļā Aristotelis pievēršas trim retorikas veidiem – politiskajai, juridiskajai un epideiktiskajai (no sengrieķu *epideiknynai* – izrādīt, parādīt⁵¹). Viņš raksta, ka politiskie retori balstās uz izdevīguma un neizdevīguma principiem – kas konkrētajā brīdī valstij nesīs lielāku labumu, nespriežot par to, vai pieņemtais lēmums būs taisnīġs vai netaisnīġs⁵².

2.2. Atkārtojums kā stilistisks paņēmiens

Atkārtojums ir viens no visbiežāk sastopamajiem retoriskajiem paņēmienu. To plaši izmanto reklāmas biznesā, medijos, politikā un daudzās citās nozarēs un situācijās, kas ir saistītas ar publisku uzstāšanos. Atkārtojuma lietojums bieži ir saistīts ar paustās idejas plašāku izskaidrošanu un izvēršanu, galveno ideju un domu uzsvēršanu, kā arī emocionāla efekta panākšanu. Izmantojot dažādas atkārtojuma formas, orators var ne tikai manipulēt ar klausītāju un lasītāju, bet arī sarežģītas un garas runas padarīt vieglāk paturamas atmiņā, galvenos punktus saīsinot un bieži atkārtojot.

Nodaļas ietvaros mēs apskatīsim M. Tečeres runās atrodamo visspilgtāko atkārtojumu piemērus, un gūsim ieskatu to uzbūvē un nozīmē.

Kā pirmo piemēru atkārtojuma lietošanai mēs apskatīsim vēsturē iegājušo, īso interviju ar M. Tečeri 1979. gadā, kad viņa tikko bija ievēlēta par Lielbritānijas premjerministri:

And I would just like to remember some words of St. Francis of Assisi which I think are really just particularly apt at the moment. ‘Where there is discord, may we bring harmony. Where there is error, may we bring truth. Where

⁵¹ *Encyclopaedia Britannica*. www.Britannica.com. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/189774/epideictic-oratory> [skat. 2014, 19. martā].

⁵² Aristotle. *The Art of Rhetoric*. P. 17.

*there is doubt, may we bring faith. And where there is despair, may we bring hope.*⁵³

(LV Un es vēlētos atcerēties Sv. Azizī Francisa vārdus, kuri man šķiet ļoti piemēroti šim brīdim: „Lai nesaskaņu vietā mēs nesam saskaņu. Lai maldīšanās vietā mēs nesam patiesību. Lai šaubu vietā mēs nesam ticību. Un lai izmisuma vietā mēs nesam cerību.”)

Šajā piemērā mēs redzam vienu no atkārtojuma veidiem – anaforu⁵⁴ –, jo katras teikuma daļas sākumā tiek atkāroti tie paši vārdi – *where there is* un *may we bring*. Anaforu lieto, lai padarītu teikto plūstošāku, formālāku, un uzsvērtu būtiskāko runas domu. Atkārtojot šīs abas frāzes, M. Tečere uzsver pārmaiņas, ko nesīs viņas ievēlēšana par Lielbritānijas premjerministri, – valsts viņas vadībā centīsies labot iepriekšējās valdības pieļautās kļūdas. Šis citāts sevī ietver arī antitēzi – saskaņa un nesaskaņa, maldi un patiesība, šaubas un ticība, izmisums un cerība, – kas to padara retoriski un emocionāli vēl spēcīgāku.

M. Tečere bieži ir citēta kā un dēvēta par to premjerministri, kura Lielbritāniju atkal padarīja lielu⁵⁵. Šeit ar vārdu „liels” faktiski būtu jāsaprot liela daļa vārda *great* iespējamie tulkojumi – izcils, dižens, svarīgs, ievērojams, stiprs, spēcīgs, kā arī jāņem vērā, ka angļu *Great Britain* atļauj šādu spēli ar vārdiem, kura diemžēl nav tik veiksmīga, tulkojot latviešu valodā:

*Great schools and universities do not make **a great nation** any more than **great** armies do. Only **a great nation** can create and involve **great** institutions—of learning, of healing, of scientific advance. And **a great nation** is the voluntary creation of its people—a people composed of men and women whose pride in themselves is founded on the knowledge of what they can give to a community of which they in turn can be proud.*

⁵³ *Remarks on becoming Prime Minister*. Pieejams:

<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104078> [skatīts 2013, 5. okt.].

⁵⁴ Anafora – vārda vai frāzes atkārtojums katras sekojošās salikta teikuma daļas sākumā.

Skatīt: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/anaphora> [skat. 2014, 1. apr.].

⁵⁵ *Margaret Thatcher tributes: David Cameron speech*. www.theguardian.co.uk. Skatīt:

<http://www.theguardian.com/politics/2013/apr/10/margaret-thatcher-tributes-david-cameron-speech> [skat. 2013, 3. sept.].

*If our people feel that they are part of **a great nation** and they are prepared to will the means to keep it **great, a great nation** we shall be, and shall remain.*⁵⁶

(LV Dižas skolas un universitātes nepadara nāciju dižāku kā dižas armijas. Tikai diža nācija var veidot un sevī uzturēt dižas institūcijas – izglītības, medicīnas, zinātnes attīstības. Un dižu nāciju brīvprātīgi rada tās cilvēki – cilvēki, vīrieši un sievietes, kuru lepnums par sevi ir balstīts zināšanās par to, ko viņi var dot sabiedrībai, par kuru savukārt viņi var izjust lepnumu. Ja mūsu cilvēki jūtas kā dižas nācijas daļa, un ir gatavi uz tādu rīcību, kura to saglabās dižu, diža nācija mēs būsīm un paliksim.)

Pēdējā teikuma daļā stilistisko efektu paspilgtina pilnās inversijas (EN *full inversion*) lietojums, kas ir vēl viens bieži sastopams stilistiskais paņēmieni retorikā. Vārdi *great* un *a great nation* ir bieži sastopami M. Tečeres runās. Viņa atkārtoti uzsver Lielbritānijas varenību un spēku, ko var uzskatīt par ne tikai ideoloģisku principu, bet arī retorisku paņēmieni – kā jau ir minēts nodaļas sākumā, atkārtojums ļoti bieži tiek lietots, lai manipulētu ar klausītāju vai lasītāju – to, kas tiek visbiežāk atkārtots, visbiežāk arī atceras.

Vārdu atkārtojumu savu ideju uzsvēršanai, *commoratio* jeb *epimone*⁵⁷, proti, domas atkārtojumu tekstā ar identisku vārdu vai sinonīmu palīdzību M. Tečere izmantoja arī 1983. gada intervijā⁵⁸:

- 1) *I think at the moment the rocking's been temporary, we're carrying on with those **firm policies** because they're the **right ones**, not because they're **firm** but because they're **right**. If they're **right**, it's **right** to be **firm**.* (LV Es domāju, ka šūpošanās ir bijusi īslaicīga, mēs turpinām to nelokāmo politiku tāpēc, ka tā ir pareiza, nevis tāpēc, ka tā ir nelokāma, bet tāpēc, ka tā ir pareiza. Ja tā ir pareiza, ir pareizi būt nelokāmam.)
- 2) *Well, it's **thoroughly irresponsible**. And I do not think it will adhere to their credit or to Britain's credit if they go on saying that. It is*

⁵⁶ Thatcher, Margaret. *Speech to Conservative Party Conference*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104431> [skatīts 2013, 7. okt.].

⁵⁷ Burton, Gideon O. *Silva Rhetoricae*. Provo: Brigham Young University. Pieejams: <http://humanities.byu.edu/rhetoric/Figures/E/epimone.htm> [skat. 2014, 3. apr.].

⁵⁸ *TV Interview for Weekend World: Victorian Values*.

thoroughly irresponsible to try to secure a major devaluation of your currency. *Totally irresponsible*. (...) *I think the Germans have discovered that, I think the Japanese are discovering it, and for them to go like that would be utterly irresponsible* and I think they may well learn from what has happened. (LV Tas ir pilnīgi bezatbildīgi. Un es nedomāju, ka tas palielinās uzticību viņiem (leiboristiem) vai uzticību Lielbritānijai, ja viņi turpinās to teikt. Mēģināt nodrošināt savas valūtas devalvāciju ir pilnīgi bezatbildīgi. Absolūti bezatbildīgi. (...) Es domāju, ka vācieši ir to atklājuši, es domāju, ka japāņi to atklāj, un, ja viņi turpinās to teikt, tas būs pavisam bezatbildīgi, un es domāju, ka viņiem vajadzētu mācīties no notikušā.)

Vārds *irresponsible* ir kopīgs visiem atkārtojumiem, taču divos gadījumos M. Tečere izmanto citus apstākļa vārdus – *totally* un *utterly*. Abi vārdi ir *thoroughly* sinonīmi.

Uzmanības vērts ir arī atkārtojuma lietojums M. Tečeres intervijā ar padomju žurnālistiem 1987. gadā⁵⁹. Šajā intervijā viņa 16 reizes atkārt vārdus *deterrent* un *deterrence* (LV iebiedēšanas līdzeklis, visbiežāk militārā ziņā), tādējādi atkal un atkal uzsverot savu nostāju pret atomieročiem – tie ir iebiedēšanas līdzeklis, un nodrošina to, ka valstis neuzsāk karus savā starpā.

Šajā nodaļā mēs guvām īsu ieskatu M. Tečeres atkārtojuma lietojumam diskursā, un redzējām, kā, izmantojot dažādus atkārtojuma veidus, viņa uzsver savu runu svarīgākos aspektus un idejas, tādējādi tās padarot neaizmirstamas nākotnē.

⁵⁹ *TV Interview for Soviet Television*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/document/106604> [skatīts 2013, 2. okt.].

3. FIGURATĪVĀS VALODAS LIETOJUMS VERBĀLAJĀ DISKURSĀ

Cilvēka prāta darbība ir interesējusi un valdzinājusi dažādu nozaru pētniekus jau no Senās Grieķijas laikiem, un valoda kā cilvēkam piemītošs fenomens noteikti ir viens no visinteresantākajiem pētījumu laukiem. Kognitīvās⁶⁰ zinātnes pētnieks Reimonds Gibss raksta, ka „valoda nav atkarīga no prāta, bet gan atspoguļo mūsu pieredzes perceptuālo un jēdzienisko sapratni”⁶¹. Viņš turpina: „Figurativitāte nav tikai valodas jautājums, bet gan pamats, uz kura balstās liela daļa domu, pamatojumu un iztēles”. Tātad figuratīvā valoda⁶² neapzināti mūsu prātos eksistē pirms tā eksistē mūsu verbālajā vai vizuālajā izteiksmē. Tas ir viens no būtiskākajiem 20. gs. atklājumiem, kuram pamatus jau 20. gadsimta 30. gados lika Aivors Ārmstrongs Ričardss, viens no nozīmīgākajiem 20. gs. literatūrkritiķiem, kurš savā grāmatā „Retorikas filozofija” (EN *Philosophy of Rhetoric*) pievērsās metaforas analīzei. Viņa iesākto darbu turpina vairāki pētnieki, starp tiem Makss Bleks, Reimonds Gibss, kā arī Džordžs Leikofs un Marks Džonsons ar savu fundamentālo 1980. gada darbu „Metaforas, ar kurām dzīvojam” (EN *Metaphors We Live By*).

Noteikti jāpiemin arī R. Gibsa pienesums kognitīvajā lingvistikā⁶³, jo viņš apskata arī citus figuratīvos paņēmienus, piemēram, metonīmiju, oksimoronu (skatīt apakšnodaļu 3.1.1.) un hiperbolu⁶⁴, kas bija mazliet atstāti novārtā, jo lielākā daļa pētnieku koncentrējās uz metaforas izpēti.

⁶⁰ Kognitīvs – ar izziņu (izzinātājdarbību) saistīts; tāds, ka pamatā ir izziņa (izzinātājdarbība). Plašāk skatīt: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=kognit%C4%ABvs> [skatīts 2015, 29. apr.].

⁶¹ Gibbs, Raymond W, Jr. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. New York: Cambridge University Press, [1994]1999. P. 16.

⁶² Bakalaura darbā tiek lietots termins *figuratīvs*, nevis *tēlains*, jo vārda *tēlains* definīcija latviešu valodā neatbilst termina *figurative thinking* definīcijai. Plašāk skatīt: Krasovska, Elīna. *Metonīmija un figuratīvā domāšana: Kognitīvās stilistikas pieeja*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2013. 16-19. lpp.

⁶³ Kognitīvā valodniecība — valodniecības virziens, kurā pēta valodas saistību ar izziņu un domāšanu, piemēram, konstatē tipveida shēmas, kas pastāv valodas lietotāju apziņā un ir pasaules valodiskās kategorizācijas pamats. Plašāk skatīt: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=kognit%C4%ABvs> [skatīts 2015, 29. apr.].

⁶⁴ Gibbs. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. P. 28. Skatīt arī: Gibbs, Raymond W, Jr. *Process and Products in Making Sense of Tropes*. In *Metaphor and Thought*. Ed. by Andrew Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, [1979] 1998. Pp. 252-276.

Viens no darba mērķiem ir analizēt figuratīvās valodas lietojumu M. Tečeres publiskajās runās. Nākamās nodaļas veltām šo trīs paņēmieni – metaforas, izvērstās metaforas un alūzijas – analīzei.

3.1. Metafora kā galvenais stilistiskais paņēmiens figuratīvās domas izteiksmē

Savā darbā „Poētika” Aristotelis piedāvā pirmo metaforas definīciju – „metafora ir vārda nozīmes pārnesums no sugas uz pasugu, no pasugas uz sugu vai arī uz līdzības pamata”⁶⁵ – kā arī plašāk to paskaidro un ilustrē ar piemēriem, taču bakalaura darba autore vēlētos tuvāk apskatīt viņa teikto par metaforu tieši darbā „Retorika”. 3. nodaļā viņš uzsver nepieciešamību pēc aktivitātes un dzīvības iedvešanas nedzīvās lietās un konceptos. Aristotelis atkārtoti atgriežas pie tā, ka retoram ir jāliek klausītājiem „redzēt lietas”⁶⁶. Šajā ziņā metaforas ir ļoti parocīgas, jo tās visas sevī iekļauj kādu vizuālo elementu. Kad cilvēki klausās runu un dzird kādu metaforu, viņi automātiski iedomājas un it kā acu priekšā redz arī kādu noteiktu attēlu vai to virkni. Ja cilvēki redz kustību, piemēram, cīņu, metaforas iespaids kļūst vēl spēcīgāks.

Metaforas pētījumi mainīja savu virzienu 20. gs. pirmajā pusē. A. Ā. Ričardss savā grāmatā „Retorikas filozofija” raksta „to, ka metaforas ir visuresošs valodas princips, var parādīt ar pavisam vienkāršu novērojumu. Bez tām mēs nevaram pateikt trīs vienkārša, plūstoša diskursa teikumus (...)”⁶⁷. Viņš norādīja uz tradicionālās lingvistikas metaforas skatījuma trūkumiem, sakot, ka „tādējādi tā metaforu padarīja par verbālu lietu, vārdu pārbīdīšanu un nepareizu novietojumu, taču pamatā tā ir *domu* savstarpējās attiecības un mijiedarbība, darījumi/operācijas (EN *transactions*) starp kontekstiem. *Doma* ir metaforiska (...)”⁶⁸. Šo ideju tālāk attīstīja valodas filozofs M. Bleks, kurš savā darbā „Vairāk par metaforu” (EN *More About Metaphor*) skaidroja nepieciešamību pēc metaforiskas izteiksmes, nonākot pie secinājuma, ka cilvēki lieto metaforas, jo bieži vien burtiskie valodas resursi ir nepietiekami, lai

⁶⁵ Aristotelis. *Poētika*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2008. 93. lpp.

⁶⁶ Aristotle. *The Art of Rhetoric*. Pp. 180-185.

⁶⁷ Richards, I. A. *The Philosophy or Rhetoric*. New York: Oxford University Press, 1936. P. 92.

⁶⁸ Richards, I. A. *The Philosophy or Rhetoric*. P. 94.

izteiktu saistības un analogijas starp tradicionāli nošķirti konceptiem⁶⁹, kā arī tādēļ, ka „dažreiz metaforiskā doma un izteikums iemieso atklāsmi, ko citādi izteikt nevar”⁷⁰. Viņš arī minēja metaforu spēju cilvēkos radīt jaunu izpratni par pasauli, jo tās maina attiecības starp konceptiem, un tas nozīmē, ka noteiktas metaforas iegūst kognitīvu funkciju⁷¹.

1979. gadā amerikāņu valodnieks Dž. Leikofs savā esejā „Metaforas mūsdienu teorija” (EN *The Contemporary Theory of Metaphor*) pievērsās metaforas izplatībai sarunvalodā. Tradicionālajā lingvistikā metafora tika uzskatīta par retorikas un poētiskās un literārās valodas elementu, taču Dž. Leikofs norāda uz to, ka, neskatoties uz literārās metaforas izplatību, metaforas sarunvalodā ir sastopamas daudz biežāk⁷², jo „metafora ir galvenais paņēmieni, caur kuru mēs saprotams abstraktus konceptus un izdarām abstraktus spriedumus”⁷³. 1980. gada kopdarbā ar filozofu M. Džonsonu „Metaforas, ar kurām dzīvojam” viņi apgalvo, ka „mūsu ikdienas jēdzieniskā sistēma, kuras ietvaros mēs gan domājam, gan rīkojamies, pamatā ir metaforiska” (EN *Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature*)⁷⁴. Metaforas nav valodas izskaistinājums vai novirze no vispārējās normas, kā to uzskatīja tradicionālā lingvistika; politiķu retorikā tās var tikt un tiek izmantotas, bieži vien ļoti apzināti, lai ietekmētu un/vai manipulētu ar klausītāju vai lasītāju iztēli un viedokli.

Būtiska metaforas sastāvdaļa ir metonīmija. Tradicionālajā lingvistikā metonīmija ir „tropu veids, nosaukuma pārnese uz attiecīgo jēdzienu savstarpējās sakarības pamata”⁷⁵. Ar kognitīvās lingvistikas parādīšanos, sākās arī metonīmijas definīcijas pārvērtēšana. R. Gibss attīsta domu, ka cilvēki domā metonīmiski, proti, kognitīvajos procesos mēs, pamatojoties uz savu pieredzi, veselumu aizvietojam ar kādu labi saprotamu aspektu (daļu) vai tieši otrādi – aizvietojam aspektu (daļu) ar

⁶⁹ Koncepts – jēdziens, vispārināta doma. Plašāk skatīt: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=koncepts> [skatīts 2015, 30. apr.].

⁷⁰ Black, Max. *More About Metaphor*. In *Metaphor and Thought*. Ed. by Andrew Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, [1979] 1998. P. 33.

⁷¹ Black, Max. *More About Metaphor*. P. 35.

⁷² Lakoff, George. *The Contemporary Theory of Metaphor*. In *Metaphor and Thought*. Ed. by Andrew Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, 1998 (1979). P. 237.

⁷³ Lakoff, George. *The Contemporary Theory of Metaphor*. P. 244.

⁷⁴ Lakoff, George and Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. P. 3.

⁷⁵ Metonīmija. Pieejams:

<http://termini.lza.lv/term.php?term=metonimija&list=&lang=LV&h=yes> [skat. 2015, 30. apr.].

veselumu⁷⁶. Metonīmijas un metaforas mijiedarbību mēs novērosim vairākos piemēros.

Piemēru analīzē no M. Tečeres politiskā diskursa mēs redzēsim, kā, izmantojot gan vienkāršo, gan izvērsto metaforu, viņa savās runās rada jēdzienu un savu politisko pretinieku vizuālo tēlu, tādējādi klausītājos raisot noteiktas metonīmiskās asociāciju virknes un manipulējot ar to uztveri par konkrētajām runu tēmām.

Pirmā dokumentētā M. Tečeres publiskā uzstāšanās notika Linkolnšīras (EN *Lincolnshire*) apgabala pilsētiņa Slīfordā (EN *Sleaford*) 1945. gadā. Viņa ir pieminēta Slīfordas laikraksta *Sleaford Gazette* rakstā par Konservatīvās partijas jauniešu viesošanās pilsētā, lai popularizētu un izskaidrotu partijas rīcībpolitiku. Rakstā M. Tečere ir citēta sakām:

*I speak as a very young Tory and we are entitled to speak for it is the people of my generation who **will bear the brunt of the change from the trials of the past into calmer channels.***⁷⁷

(LV Es runāju kā ļoti jauna Toriju partijas pārstāve, un mums ir tiesības runāt, jo manas paaudzes cilvēki būs tie, kuri pagātnes pārbaudījumu galveno smagumu iznesīs rāmākos ūdeņos.)

Runā M. Tečere izmanto metaforisku angļu FV *to bear the brunt of something* ar nozīmi „ciest visvairāk no kādas nepatīkamas un draudīgas situācijas, piemēram, uzbrukuma vai kara”⁷⁸, kurai seko divas leksiskās metaforas – *trials of the past* un *calmer channels*. *Trials of the past* šajā gadījumā ir atsauce uz Otrā pasaules kara sekām, kuras nes lielas pārmaiņas gan katrā konkrētajā sabiedrībā, gan visā pasaulē kopumā. M. Tečere pamatoti uzskata, ka jaunā paaudze būs tā, kura būs spiesta vērst par labu nodarītos ekonomiskos, politiskos un sociālos zaudējumus. Ar *calmer waters* jāsaprot miera situācija, kurā iespējams atkopties no kara šausmām un attīstīties.

⁷⁶ Gibbs. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. P. 11. Plašāk skatīt arī Krasovska, Elīna. *Metonīmija un figuratīvā domāšana: Kognitīvās stilistikas pieeja*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2013.

⁷⁷ Sleaford Rallying for Churchill. *Sleaford Gazette*. 1945, 29 June. Pieejams: <http://www.margareththatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=100817> [skatīts 2015, 9. martā].

⁷⁸ *To bear the brunt of*. [www.thefreedictionary.com](http://idioms.thefreedictionary.com/bear+the+brunt+of). Pieejams: <http://idioms.thefreedictionary.com/bear+the+brunt+of> [skatīts 2015, 20. apr.].

Lekcijā *What's Wrong With Politics?* M. Tečere izsakās metaforiski, runājot par britu „iedzimto ideālismu” (EN *innate idealism*), kas tiem liek ticēt, ka starptautiskās, politiskās sarunas noris bezkaislīgā un godprātīgā gaisotnē:

*And some of the speeches and propaganda to explain blatant actions **would make the angels weep as well as the electorate.***⁷⁹

(LV Un dažas no runām un propagandas gadījumiem, lai izskaidrotu kliegtošu rīcību, liktu raudāt gan eņģeļiem, gan vēlētājiem.)

Metaforiskā FV (*enough*) *to make angels weep* pilda divu stilistisko paņēmienu funkcijas. Tā ir zeigma⁸⁰, jo šajā gadījumā vārds *weep* tiek attiecināts uz *angels* un *electorate*. FV (*enough*) *to make angels weep* lieto, lai aprakstītu bezcerīgu situāciju vai apstākļus, tātad tā tiek lietota figuratīvā nozīmē. *To make the electorate weep* ir lietots burtiskā nozīmē – likt vēlētājiem raudāt, uzzinot par to, kā tiek risinātas sarunas starptautiskā mērogā.

FV *enough to make angels weep* ir lietota jau 1603./1604. gadā Viljama Šekspīra lugā „Dots pret dotu” (EN *Measure for Measure*).

1976. gada uzrunā ir atrodama metafora, kuru M. Tečere izmanto, lai runātu par iespējamajiem draudiem no PSRS puses:

*The rise of Russia as a world-wide naval power threatens our oil rigs and our **traditional life-lines**, the sea routes.*⁸¹

(LV Krievijas izvirzīšanās par pasaules jūras lielvalsti apdraud mūsu naftas platformas un mūsu dzīvības ceļus, jūras ceļus.)

Šeit viņa jūras ceļus, kas būtu jāsaprot kā tirdzniecība un drošība, salīdzina ar dzīvības ceļiem, šo līdzību arī pastiprinot ar vārdu *traditional* (LV tradicionāls) – tātad kaut ko tādu, kas Lielbritānijas vēsturē ir bijis būtisks faktors no paaudzes paaudzē. Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotā Karaliste sastāv no vairākām salām, un jūra ir ļoti nozīmīga gan kā ekonomiskais, gan identitātes faktors. Jūras ceļu

⁷⁹ Thatcher, Margaret. *What's Wrong With Politics?* Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=101632> [skatīts 2013, 1. okt.].

⁸⁰ Zeigma ir figuratīvās valodas paņēmiens, kurā viens darbības vārds tiek attiecināts vismaz diviem citiem lietvārdiem, katrā atsevišķajā gadījumā iegūstot citādu nozīmi. Plašāk skatīt: Wales, Katie. *A Dictionary of Stylistics*. Harlow: Pearson Education Limited, 2001. P. 412.

⁸¹ Thatcher. *Britain Awake*.

salīdzināšana ar dzīvības ceļiem ir raksturīga ne tikai M. Tečerei – vienā no savām runām Entonijs Īdens (EN *Anthony Eden*), Lielbritānijas premjerministrs laikā no 1955. gadam līdz 1957. gadam, Suecas kanālu nosauca par „lielo impērijas dzīvības ceļu”⁸² (EN *great imperial life-line*).

1976. gada uzrunā M. Tečere meklē atbildi uz jautājumu, kāpēc ir mazinājusies Lielbritānijas starptautiskā nozīme:

*Throughout our history, we have carried the torch for freedom. Now, as I travel the world, I find people asking again and again, “What has happened to Britain?” They want to know why we are hiding our heads in the sand, why with all our experience, we are not giving a lead.*⁸³

(LV Cauri vēsturei mēs esam bijuši brīvības lāpneši. Tagad, kad es ceļoju pa pasauli, cilvēki man atkal un atkal jautā „Kas ir noticis ar Lielbritāniju?” Viņi grib zināt, kāpēc mēs slēpjam galvu smiltīs, kāpēc mēs, neskatoties uz savu lielo pieredzi, neesam vadībā.)

Šajā piemērā M. Tečere lieto trīs it kā savstarpēji nesaistītas metaforiskas FV, taču, apskatot tuvāk to nozīmi, varam secināt, ka tās ir izvēlētas ar nolūku, jo rada antonīmisku efektu:

- 1) *to give (someone) a lead* – radīt piemēru, kuram seko citi;
- 2) *to carry the torch for freedom* – piedalīties un vadīt metaforisku kauju, konkrētajā gadījumā, cīnīties par brīvību;
- 3) *to hide one's head in the sand* – slēpt galvu smiltīs – izvairīties no domāšanas par nepatīkamu situāciju vai apstākļiem.

To carry the torch for freedom un *to hide one's head in the sand* ir kopīgs fons – situācija, cīņa, kaut kas nepatīkams, taču pilnīgi pretēja risināšanas metode. *To carry the torch for someone or something* sevī ietver aktīvu, un parasti arī veiksmīgu, rīcību, *to hide one's head in the sand* – pasivitāti, ignorēšanu un drosmes trūkumu. Izmantojot šādu pretstatu pāri, M. Tečere salīdzina un spilgti ilustrē Lielbritānijas nostāju un lomu pasaules mērogā divos laika posmos.

⁸² *Special Report: An Affair to Remember – the Suez Crisis*. www.economist.com. Pieejams: <http://www.economist.com/node/7218678> [skat. 2014, 1. apr.].

⁸³ Thatcher. *Britain Awake*.

Preses konferencē pēc Eiropas sanāksmes Dublinā 1979. gadā M. Tečere pauda savu stingro nostāju pret viņasprāt netaisnīgo situāciju EK:

*Now, you would never have expected me to settle for **one-third of a loaf**, and indeed, it would still have left Britain with much much much too big a net contribution—a contribution next year of the same size as the German one and many many many times that of France. (...)*

*To accept a third of a loaf when you are asking for a whole loaf, is no settlement of a problem, and it was that which I could not possibly agree to.*⁸⁴

(LV Jūs nekad negaidītu, ka es samierināšanos ar trešdaļu maizes kukuļa, un tiešām, tas vienalga atstātu Lielbritāniju kā pārāk lielu atbalstītāju – atbalsts, kurš nākamgad būs tikpat liels, cik Vācijas, un ļoti daudzas reizes lielāks, kā Francijas. (...))

Pieņemt trešdaļu maizes kukuļa, kad tu prasi veselu, nav problēmas atrisinājums, un tas bija kas tāds, kam es nekādi nevarēju piekrist.)

Šajā piemērā M. Tečere par pamatu ņem angļu valodas sakāmvārdu *half a loaf is better than none* (LV puse maizes klaipa ir labāk nekā necik). Šis sakāmvārds ir metonīmisks, tāpat tas jāsaprot pārnēstā nozīmē – maizes klaips pārstāv konkrētas situācijas potenciālo ieguvumu. M. Tečere savā runā *half a loaf* aizvieto ar *one third of a loaf*. *Loaf* ir tā naudas summa, ko Lielbritānija dažādu investīciju un subsīdiu veidā saņem atpakaļ no EK. Viņa ļoti aktīvi cīnījās par to, lai Lielbritānija saņemtu atpakaļ tikpat daudz, cik tā iegulda, un ar maizes klaipa analogiju M. Tečere vienkāršo sarežģītus procesus Lielbritānijas un EK finanšu attiecībās.

Debatēs apakšnamā 1979. gada 16. janvārī M. Tečere runā par lielo arodbiedrību varu, kas riskam pakļauj gan valdību, gan Lielbritānijas iedzīvotājus:

*Closely allied to picketing and the giving of tremendous power is the powerful weapon of **the closed shop**. (...)*

It is the most powerful weapon for any group to have. (...)

*They have made it legal to have a statutory **closed shop**. (...)*

⁸⁴ Press Conference after Dublin European Council.

*The picketing that we now see taking place and **the closed shop** provisions have put into the hands of trade unions a considerable weapon leading to violence, and to intimidation that we cannot detect.*⁸⁵

(LV Ciešā saistība ar piketēšanu un ārkārtīgi lielas varas došana ir slēgtā ceha spēcīgais ierocis. (...)

Tas ir visspēcīgākais ierocis, kāds var piederēt jebkurai grupai. (...)

Viņi ir legalizējuši slēgtā ceha iespējamību. (...)

Piketēšana, kuru mēs šobrīd redzam, un slēgtā ceha krājumi arodbiedrību rokās ir ielikuši iespaidīgu ieroci, kas noved līdz vardarbībai un iebiedēšanai, kuru mēs neesam spējīgi atklāt.)

M. Tečere ļoti bieži – 14 reizes visas runas garumā – atkārtoti vārdus *closed shop*, tos padarot par vienu no visbūtiskākajiem jēdzieniem savā runā. *Closed shop* angļu valodā eksistē kā pastāvīga FV ar nozīmi „cehs vai darba vieta, kurā visiem darbiniekiem ir jābūt kādas konkrētas arodbiedrības biedriem”⁸⁶. Laikā, kad M. Tečere uzstājas ar savu runu, *closed shop* ir plaši pieņemta prakse visā Lielbritānijā. Ļoti liels arodbiedrību biedru skaits, kas ne vienmēr tika nodrošināts ar legāliem paņēmieniem, arodbiedrībām nodrošina milzīgu varu – tās izsludināja masveida streikus un piketus, kuri nereti pārauga vardarbīgās konfrontācijās.

Salīdzinot streikus un piketus ar ieročiem arodbiedrību rokās, M. Tečere arodbiedrības padara par ienaidniekiem, kuri ar minētajiem ieročiem apdraud Lielbritāniju.

Runā Konservatīvās partijas konferencē 1980. gadā Braitonā M. Tečere kā vissvarīgāko valdības uzdevumu min inflācijas sakāvi (EN *defeat of inflation*), un pamato šo ļoti būtisko cīņu ar trīs metaforu palīdzību:

⁸⁵ *House of Commons Speech: Industrial Situation*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=103924> [skatīts 2015, 6. febr.].

⁸⁶ *Closed shop*. www.oxforddictionaries.com Pieejams: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/closed-shop> [skatīts 2015, 15. apr.]

Inflation destroys nations and societies as surely as invading armies do. Inflation is the parent of unemployment. It is the unseen robber of those who have saved.⁸⁷

(LV Inflācija iznīcina nācijas un sabiedrības tikpat droši kā iebrūkošas armijas. Inflācija ir bezdarba vecāks. Tā apzog tos, kuri veido iekrājumus.)

Šajā piemērā M. Tečere veido trīs inflāciju aprakstošas metaforas:

- 1) inflācija kā iznīcinātājs;
- 2) inflācija kā bezdarba vecāks;
- 3) inflācija kā neredzams laupītājs.

Inflācija tiek personificēta kā ļoti nopietns ienaidnieks – tās ietekme tiek salīdzināta ar to postu un iznīcību, ko nes iebrūkošas armijas. Metaforisko domu noslēdz inflācijas salīdzināšana ar neredzamu laupītāju, kas ir konkrētā izvēlēta piemēra spilgtākais un spēcīgākais salīdzinājums. No neredzamām lietām un parādībām nav iespējams aizsargāties, tādēļ, personificējot inflāciju ar laupītāju, M. Tečere to padara par vienu no visbīstamākajiem un nopietnākajiem ienaidniekiem. Šāds inflācijas salīdzinājums ir populārs arī mūsdienās, jo, kā raksta Leikofs un Džonsons, attaisno valdības politiskos un ekonomiskos pretuzbrukumus⁸⁸.

Viena no sarunas tēmām 1983. gadā intervijā Londonas politiskajam televīzijas raidījumam *Weekend World* bija tobrīd aktuālās pārrunas par ballistisko raķešu izvietošanas pārtraukšanu gan no Eiropas, gan PSRS puses. M. Tečere atkārtoti uzsvēra nepieciešamību pēc stingras nostājas un nepadošanās PSRS ultimātiem:

*Now their negotiations had involved bogus counting on their side and we mustn't have wool pulled over our eyes about what they are doing.*⁸⁹

(LV Tagad viņu pārrunas ietver fiktīvus rēķinus, un mēs nedrīkstam ļaut, lai mums pūš miglu acīs par to, ko viņi dara.).

Angļu valodā *to pull wool over somebody's eyes* ir metaforiska FV ar nozīmi maldināt un slēpt patiesību⁹⁰. Ekvivalents latviešu valodā ir FV „pūst kādam miglu acīs”.

⁸⁷ Thatcher. *Speech to Conservative Party Conference*.

⁸⁸ Plašāk skatīt: Lakoff and Johnson. *Metaphors We Live By*. P. 34.

⁸⁹ *TV Interview for Weekend World: Victorian Values*.

Intervija žurnālam *Woman's Own* ir viena no visslavenākajām intervijām M. Tečeres politisko gaitu vēsturē sekojošā izvilcuma dēļ:

*There is no such thing as society. There is **living tapestry** of men and women and people and **the beauty of that tapestry** and the quality of our lives will depend upon how much each of us is prepared to take responsibility for ourselves and each of us prepared to turn round and help by our own efforts those who are unfortunate.*⁹¹

(LV Tāda lieta kā sabiedrība nepastāv. Pastāv dzīvs gobelēns, kuru veido vīrieši un sievietes, un cilvēki, un gobelēna skaistums un mūsu dzīves kvalitāte būs atkarīga no tā, cik mēs katrs esam gatavi uzņemties atbildību paši par sevi un cik no mums ir gatavi apgriezties un ar saviem panākumiem palīdzēt tiem, kuri ir mazāk veiksmīgi.)

Bēdīgi slaveni to padarīja M. Tečeres vārdi *there is no such thing as society*, kuri bieži vien tiek citēti ārpus konteksta, tādējādi radot iespaidu, ka M. Tečere izsakās nicīgi par saviem vēlētājiem. Jāpiebilst, ka pēc viņas nāves parādījās vairāki raksti plašsaziņas līdzekļos, kuri centās pierādīt, ka M. Tečere teikto nebūt nedomāja tik negatīvu, kā to pasniedza viņas politiskie pretinieki. Izlasot visu interviju, kļūst skaidrs, ka M. Tečere domā pretējo – sabiedrība pastāv, un to veido visi tās locekļi, kuri ir vienlīdz atbildīgi par savu rīcību un attīstību. Sabiedrība nav abstrakts jēdziens, kas ir attālināts no katra indivīda. M. Tečere uzsver indivīda atbildību un visu sabiedrības locekļu lomu tās veidošanā un funkcionēšanā. Lai to ilustrētu, viņa izmanto metaforu *a living tapestry*. Vārdam *tapestry* angļu valodā ir arī metaforiska nozīme, lai apzīmētu parādību, kas sarežģītībā un bagātībā atgādina gobelēnu⁹².

Apakšnodaļā apskatījām metaforas piemērus, kuru analīze atklāj, ka M. Tečere lieto populāras FV un sakāmvārdus, kā arī to, ka viņas runās parādās

⁹⁰ *Pull the wool over somebody's eyes*. Pieejams: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/pull-the-wool-over-sb-s-eyes> [skat. 2014, 18. martā].

⁹¹ *Interview for Woman's Own*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=106689> [skatīts 2015, 22. febr.].

⁹² *Tapestry*. www.merriam-webster.com Pieejams: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/tapestry> [skat. 2015, 6. apr.].

vienreizēji stilistiskā lietojuma gadījumi⁹³, proti, viņas pašas radoši veidotās metaforas. Metaforu lietojums viņas runas padara „dzīvākas”, interesantākas un atmiņā paliekošākas. Būtisks aspekts ir jau pieminētā Aristoteļa „lietu redzēšana”. Liekot klausītājiem redzēt, piem., maizi un inflāciju, konkrētā konteksta ietvaros figuratīvā valoda kļūst par pārliecināšanas un ietekmēšanas instrumentu – klausītāji tiek pietuvināti problēmām, tās kļūst personīgākas un nozīmīgākas. Klausītāju ietekmēšana vainagojas ar vēl lielākiem panākumiem, ja metaforiskā doma tiek izvērsta vairāku teikumu, paragrāfu vai pat visas runas garumā, tādēļ nākamajā apakšnodaļā apskatām izvērsto metaforu M. Tečeres politiskajā diskursā.

3.1.1. Izvērstā metafora – metaforiskās domas ilgtspēja

Izvērstā metaforas pamatā ir viena galvenā metafora, no kuras tiek attīstītas citas asociatīvas metaforas. Izvērstās metaforas garums ir neierobežots – to var vērot viena teikuma ietvaros, bet tā var arī cauraust veselu runu, dzejoli, stāstu, grāmatu utt. Lai to labāk izprastu, aplūkosim piemēru no M. Tečeres uzrunas Kensingtonas rātsnamā 1976. gadā. Viņa atkāroti norāda uz citu Lielbritānijas politisko spēku acīmredzamu nevēlēšanos saskatīt nepieciešamību pastiprināt Britu salu drošību un ekonomisko attīstību, kā arī nepieļaut iespējamus draudus no PSRS:

*In the meantime, the Conservative Party has the vital task of shaking the British public out of a long sleep. Sedatives have been prescribed by people, in and out of Government, telling us that there is no external threat to Britain, that all is sweetness and light in Moscow, and that a squadron of fighter planes or a company of public commandos is less important than some new subsidy.*⁹⁴

(LV Tai pašā laikā Konservatīvās partijas uzdevums ir atmodināt britu sabiedrību no ilga miega. Cilvēki, kuri atrodas gan valdībā, gan ārpus tās, ir izrakstījuši nomierinošas zāles, sakot, ka Lielbritānijai nepastāv ārēju draudu, ka Maskavā viss ir pilnīgā kārtībā un ka kaujas lidmašīnu eskadrons vai grupa jūras desantnieku ir mazāk svarīgi par kādu jaunu subsīdiju).

⁹³ Vienreizēja stilistisks lietojuma gadījums (EN *instantial stylistic use*) – unikāls FV izmantojums, kas rezultējas būtiskās formas un nozīmes izmaiņās, kuras nosaka konteksts. Plašāk skatīt: Naciscione, Anita. *Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010. P. 39-41.

⁹⁴ Thatcher. *Britain Awake*.

Pamata metafora šajā gadījumā ir *to shake someone out of a long sleep* – Lielbritānijas sabiedrība kā aizmidzis cilvēks. No pamata metaforas M. Tečere attīsta metonīmiski saistītu metaforu, kura pastiprina tās nozīmi – *sedatives have been prescribed*. M. Tečere saskata līdzību starp Lielbritānijas sabiedrību un cilvēku, kura veselīgu un dabisku funkcionēšanu ir nomākuši izrakstītie nomierinošie līdzekļi (saukti arī par sedatīviem vai trankvilizatoriem). Figuratīvais lietojums ataino Lielbritānijas sabiedrību kā nohipnotizētu, miegainu un nespējīgu pieņemt patstāvīgus lēmumus un veselīgi funkcionēt.

Uzrunā, ar kuru viņa uzstājas Kensingtonas rātsnamā 1976. gada 19. janvārī, M. Tečere saka:

They put guns before butter, while we put just about everything before guns.⁹⁵

(LV Viņiem (PSRS) vissvarīgākais ir militārais bruņojums, kamēr mums (Lielbritānijai) viss ir svarīgāks par militāro bruņojumu).

Tulkojumā latviešu valodā šajā teikumā nav figuratīva izteiksmes veida un līdzekļu, taču oriģinālvalodā mēs redzam, ka M. Tečere ir izmantojusi ekonomikas modeli – *guns versus butter* (ieroči pret sviestu) – un pārvērtusi to izvērstajā metaforā, tādējādi izsakot domu figuratīvi un panākot izvērstu metaforisku efektu. Jau ekonomiskā modeļa nosaukumā – ieroči pret sviestu – parādās figuratīvā valoda metonīmijas veidolā. Vārds „sviests” jāsaprot kā valstī saražoto patēriņa preču daudzums. Šāds modelis tiek izmantots, lai parādītu valdības izvēli par IKP novirzīšanu patēriņa preču vai militārās aizsardzības budžetiem. Vēl plašākā nozīmē to var apskatīt kā izvēli starp valsts aizsardzību un pilsoņu labklājību. Popularitāti teiciens ieguva, pateicoties nacistiskās Vācijas propagandas ministra Jozefa Gēbelsa (DE *Joseph Goebbels*) teiktajam: „Mēs varam iztikt bez sviesta, taču, neskatoties uz mūsu visu mīlestību pret mieru, ne bez ieročiem. Ar sviestu šaut nevar, ar ieročiem gan.”⁹⁶ M. Tečeres alūzija neizsauca plašu rezonansi Lielbritānijā, taču tieši ar šo runu viņa ieguva iesauku „Dzelzs lēdija”⁹⁷ un pievērsa sev ļoti lielu PSRS uzmanību (sk. 4. pielikumu).

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Safire, William. *Safire's Political Dictionary*. New York and Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 300.

⁹⁷ Plašāk skatīt 1. nodaļā.

1980. gadā M. Tečere klausītāju atmiņā atsauc dramatiskos Neapmierinātības ziemas notikumus un izmanto pirms tam neeksistējošas, atvasinātas metaforas:

*If our people feel that they are a part of a great nation, and they are prepared to will the means to keep it great, a great nation we shall be, and shall remain. So, what can stop us from achieving this? What then stands in our way? The prospect of another **winter of discontent**? I suppose it might. But I prefer to believe that certain lessons have been learnt from experience, that we are coming, slowly, painfully, to an autumn of understanding. And I hope that it will be followed by a winter of common sense.*⁹⁸

(LV Ja mūsu cilvēki jūtas kā dižas nācijas daļa, un ir gatavi uz tādu rīcību, kura to saglabās dižu, diža nācija mēs būsim un paliksim. Tad kas mūs var apturēt? Kas tad stāv mūsu ceļā? Vēl vienas neapmierinātības ziemas iespējamība? Pieļauju, ka tā varētu būt. Bet es labāk ticu tam, ka mēs esam mācījušies no pagātnes, ka mēs lēnām un smagi nonākam sapratnes rudenī. Un es ceru, ka tam sekos veselā saprāta ziema.)

Jau 1. nodaļā guvām īsu ieskatu FV *winter of discontent* nozīmē ekonomikā. Tā ir plaši lietota FV, kura pirmoreiz tika fiksēta Viljama Šekspīra lugas „Ričards III” pirmā cēliena pirmajā ainā⁹⁹, taču pirmoreiz politiskā kontekstā to lietoja Ričards Čeiters (EN *Richard Chater*) 1979. gadā.

M. Tečere no FV radoši atvasina divas metaforas – *an autumn of understanding* un *a winter of common sense*, tādējādi šo ļoti negatīvi uztverto FV pārvēršot divās cerīgās un pozitīvās metaforās. Pretstatot *winter of discontent* un *winter of common sense*, viņa konteksta ietvaros panāk antonīmisku efektu:

discontent – neapmierinātība ar situāciju, protesti, streiki;

common sense – veselais saprāts, sapratne, uzticība.

Visbiežāk citētā M. Tečeres frāze no 1980. gada runas atklāj viņas nelokāmo politisko stāju un izstrādātos rīcības plānus:

⁹⁸ Thatcher. *Speech to Conservative Party Conference*.

⁹⁹ Shakespeare, William. *Richard III*. In *The Complete Works of William Shakespeare*. Glasgow: Geddes and Grosset, 2010. P. 65.

*To those waiting with baited breath for that favourite media catchphrase, the “U” turn, I have only one thing to say. “You turn if you want to. The Lady’s not for turning.”*¹⁰⁰

(LV Tiem, kuri, elpu aizturējuši, gaida medijos iecienīto frāzi, „pagriezies pa 180 grādiem”, es varu teikt tikai vienu lietu. „Jūs griezieties, ja gribiet. Šī lēdija negriežas”.)

Šajā frāzē mēs redzam trīs stilistiskos paņēmienus:

- 1) divus kalambūrus¹⁰¹. Pirmais no tiem izmanto vārda *turn* tiešo un pārnesto nozīmi – fizisku kustību un rīcībpolitikas maiņu. Otru kalambūru redzam *u* un *you* lietojumā. Lai panāktu humoristisku efektu, M. Tečere par pamatu izvēlās fonētisko elementu – burts *u* un vārds *you* ir homofoni, proti, tiek izrunāti vienādi;
- 2) alūziju. *The Lady’s not for turning* ir alūzija uz Kristofera Freja (EN Christopher Fry) 1948. gada lugu *The Lady’s Not for Burning*;
- 3) izvērstu metaforu divu teikumu garumā.¹⁰²

Runājot par Helsinkos notikušo konferenci 1975. gadā, M. Tečere izmanto vārtu metaforu, lai raksturotu situāciju Padomju blokā un citu Eiropas valstu centienus uzlabot starptautiskās attiecības:

*It had been hoped that Helsinki would open gates across Europe. In fact, the guards today are better armed and the walls are no lower. But behind those walls the human spirit is unvanquished.*¹⁰³

(LV Tika cerēts, ka Helsinki atvērs vārtus visā Eiropā. Patiesībā šodienas sargi ir labāk bruņoti un mūri nav zemāki. Bet aiz šiem mūriem cilvēku gars ir neuzvarēts.)

¹⁰⁰ Thatcher. *Speech to Conservative Party Conference*.

¹⁰¹ Kalambūrs – daudznazīmīgs un pārsteidzošs vārdu lietojums ar leksisko/frazeoloģisko, fonētisko un vizuālo dominanti. Plašāk skatīt: Bormanis, Ēriks. *Kognitīvā pieeja tulkojuma figuratīvajai valodai*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2008. 18. lpp.

¹⁰² Šis piemērs arī ir analizēts Anitas Načisčiones 2014. gada publikācijā *Instantial Stylistic Use: A Cognitive View of Phraseological Units in Discourse* kā vienreizēja, stilistiska lietojuma gadījums. Plašāk skatīt: *Phraseology in Multilingual Society*. Ed. by Elena Arsenteva. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014. Pp. 216-217.

¹⁰³ Thatcher. *Speech to Conservative Party Conference*.

Pamata metafora šajā gadījumā ir *gates* (LV vārti) – notikusī konference kā vārti, kuriem atveroties, PSRS sastāvā esošajās valstīs varētu paplašināt cilvēktiesības un iespējas iegūt neatkarību. Nākamajā teikumā M. Tečere metaforu attīsta tālāk, raisot šādu metonīmisko asociāciju virkni:

gates →

armed guards →

walls

Armed guards šeit jāsaprot kā armija, *walls* – kā robežas. Izmantojot šādas asociācijas un salīdzinot Padomju bloku ar cietoksni, kurā nav iespējams iekļūt, M. Tečere spilgti ilustrē savu nostāju un redzējumu, kā arī tādu iedveš savos klausītājos, radot noteiktu vizuālo un psiholoģisko iespaidu par Padomju bloka valstīm un situāciju tajās.

Pirms analizējam nākamo piemēru, mums jāpievēršas vēl vienam kognitīvās lingvistikas ieviestam terminam, proti, konceptuālajai metaforai. Sakarā ar to, ka kognitīvā lingvistika metaforu skata kā cilvēka prāta fenomenu vispirms un valodas tikai pēc tam, tai ir jāpārskata arī tradicionālā metaforas definīcija. Konceptuālā metafora ir vienas konceptuālas jomas izpratne citas konceptuālas jomas izteiksmē. KONCEPTUĀLĀ JOMA (A) ir KONCEPTUĀLĀ JOMA (B)¹⁰⁴. Nākamajos divos piemēros M. Tečere izmanto lingvistiskās metaforas, kuras motivē konceptuālā metafora POLITIKA IR SPORTS. Politiskos procesus viņa salīdzina ar divām Lielbritānijā populārām sporta spēlēm – boksu un kriketu. Pirmais piemērs ir no M. Tečeres 1976. gada runas *Britain Awake*:

*We must remember that there are no **Queensberry rules** in the contest that is now going on. And the Russians are **playing to win**.*¹⁰⁵

(LV Mums jāatceras, ka tajā sacensībā, kas notiek pašlaik, nav nekādu Kvīnsberijas noteikumu. Un krievi spēlē, lai uzvarētu.)

Mēs redzam divas savstarpēji saistītas metaforas. Pirmā no tām, *Queensberry rules* oficiāls noteikumu apkopojums boksa, kurš tika izveidots 1867. gadā. Angļu

¹⁰⁴ Plašāk skatīt: Kalve, Anna. *Konceptuālās metaforas fenomēns*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2012. 23-28. lpp.

¹⁰⁵ Thatcher. *Britain Awake*.

valodā no apkopojuma nosaukuma ir atvasināta FV ar nozīmi „pieklājīga un pieņemama uzvedība”¹⁰⁶. Tādējādi *Queensberry rules* tekstā pilda divu figuratīvu paņēmienienu lomu:

1. tā ir alūzija uz Lielbritānijā plaši zināmajiem boksa noteikumiem;
2. tā ir metafora, jo salīdzina *Queensberry rules* boksā ar uzvedības normām sabiedrībā.

Otra izmantotā FV ir *to play to win*. Vārdu savienojumam ir divas nozīmes:

1. spēlēt mērķtiecīgi un neatlaidīgi, koncentrējoties tikai uz uzvaras gūšanu (tiešā nozīme);
2. pielikt mērķtiecīgas un neatlaidīgas pūles, lai sasniegtu panākumus vai kādu konkrētu mērķi (pārnestā nozīme).

Queensberry rules klausītājā raisa nepārprotamas asociācijas ar boksu, kas ir agresīvs un brutāls sporta veids. *To play to win* arī sevī ietver zināmu agresivitāti, īpaši, ja to attiecina uz sportiskām aktivitātēm. Ar asociāciju palīdzību agresivitātes aspekts tiek pārnests uz runas tematu – starptautisko politiku, īpaši Krievijas gadījumā.

Konceptuālo metaforu POLITIKA IR SPORTS M. Tečere izmanto arī Londonas lordmēra banketā 1990. gada 12. novembrī, kad ar metaforu palīdzību sevi salīdzina ar bumbas atsitēju kriketā:

*Since I first **went into bat** eleven years ago, the **score** at your end **has ticked over** nicely, You are now the 663rd Lord Mayor. At the Prime Minister's end, we are stuck on 49. I am still **at the crease**, though **the bowling has been pretty hostile of late**. And in case anyone doubted it, can I assure you there will be **no ducking the bouncers, no stonewalling, no playing for time**. **The bowling's going to get hit all around the ground**. That is my style.* ¹⁰⁷

(LV Kopš tā laika, kad es uzņēmos spēlēt šo spēli, rezultāts jūsu pusē ir jauki pieaudzis. Jūs esat 663. lordmērs. Premjerministru galā mēs esam iestrēguši

¹⁰⁶ *Queensberry rules*. www.oxforddictionaries.com Pieejams: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/Queensberry-Rules?q=queensberry> [skat. 2015, 22. apr.].

¹⁰⁷ Thatcher, Margaret. *Speech at Lord Mayor's Banquet*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=108241> [skatīts, 2015, 20. apr.].

pie 49. Es vēl joprojām esmu spēles laukumā, taču pēdējā laikā metieni ir bijuši visai agresīvi. Un, ja nu gadījumā kāds par to šaubījās, es varu jums apgalvot, ka nenotiks ne izvairīšanās no bumbas, ne spēlēšana tikai aizsardzībā, ne spēlēšana uz laiku. Mēs spēlēsim visā laukumā. Tāds ir mans stils.)

Mēs redzam astoņas metaforas, kuras nāk no kriketa spēles terminiem:

- 1) *to go into bat (to go to bat for)* – uzņemties spēlēt / pārņemt spēli no komandas biedra;
- 2) *score*¹⁰⁸ – rezultāts. M. Tečere lordmēru un premjerministru skaitu salīdzina ar sporta spēles rezultātu;
- 3) *a crease* – līnija, kura norobežo bumbas metēju no atsitēja. Konkrētajā gadījumā M. Tečere to lieto, lai apzīmētu spēles laukumu vispār (ja reiz viņa atrodas uz šīs līnijas, viņa atrodas spēles laukumā, tātad ir aktīvs spēlētājs);
- 4) *hostile bowling* – kriketā ar šo terminu apzīmē agresīvu un ātru bumbas metienu pa atsitēja galvu, kaklu vai krūtīm. Bumbas metēji šādu taktiku izmanto, lai atsitēju izsistu no līdzsvara. Politiskos uzbrukumus, kurus M. Tečere bija spiesta atvairst īpaši laikā no 1985. gada līdz savai demisijai 1990. gadā, viņa salīdzina ar bīstamu un agresīvu spēles stilu;
- 5) *to duck the bouncers* – izvairīšanās no mestajām bumbām. Apgalvojot, ka viņa neizvairīsies no bumbām, kas ir saprotami kā rīcība no viņas oponentu puses, M. Tečere norāda uz savu vadības stilu. Izmantojot šo metaforu, viņa norāda uz neatkāpšanos no savas politiskās pārliecības un neizvairīšanos no grūtiem lēmumiem un iespējamām konfrontācijām;
- 6) *stonewalling* – spēles stils, kurā komanda spēlē aizsardzībā, necenšoties gūt punktus. M. Tečere savu politisko taktiku raksturo kā tādu, kurā viņa nekoncentrējas uz savu aizsardzību, bet gan dodas pretuzbrukumos, jo vēlas uzvarēt;
- 7) *to play for time* – spēlēt uz laiku – novilcināt darbību, lai iegūtu savā labā laiku;

¹⁰⁸ *A score ticker* – elektroniska ierīce, kas uzrāda rezultātu. To parasti lieto biržās un sporta sacensībās. Plašāk skatīt: <http://www.risedisplay.com/solutions/sports-tickers/> [skatīts 2015, 22. apr.].

- 8) *to hit bowling all around the ground* – spēlēt visā laukumā. Ņemot vērā iepriekšējās metaforas, varam uzskatīt, ka M. Tečere apgalvo, ka neizvairīsies no grūtībām, sarežģītiem un neviennozīmīgiem lēmumiem un tematiem politikā. Viņa spēlēs visā laukumā, tātad turpinās savus iesāktos likumprojektus un Lielbritānijas virzību viņasprāt vēlamajā un pareizajā virzienā.

Konkrētā izvērstā metafora noteikti ir uzmanības vērts vienreizējs stilistiska lietojuma gadījums, kurš atspoguļo ne tikai M. Tečeres spēju attīstīt metaforisko domu, bet arī parāda viņas zināšanas par sportu un klātesošo interesēm. Grūti iedomāties, ka viņa būtu izvēlējusies šādu metaforisko virkni, ja nebūtu pārliecināta, ka klausītāji viņu sapratīs.

Nākamais piemērs ir no 1983. gada intervijas, kurā M. Tečere kombinē izvērsto metaforu ar alūziju uz vienu no visslavenākajiem Lielbritānijas premjerministriem un metaforas *a safety net* atkārtojumu:

*I want them to have their own savings which retain their value, so they can pass things onto their children, so you get again a people, everyone strong and independent of Government, as well as a **fundamental safety net** below which no-one can fall. [Churchill] Winston put it best. You want a ladder, upwards, anyone, no matter what their background, can climb, but a **fundamental safety net** below which no-one can fall.*¹⁰⁹

(LV Es gribu lai viņiem ir paši savi ietaupījumi, kuri saglabā to vērtību tā, lai viņi to varētu nodot saviem bērniem, lai atkal veidojas tauta, visi stipri un neatkarīgi no valdības, kā arī drošības tīkls, par kuru zemāk nav iespējams nokrist. (Čērčils) Vinstons to pateica vislabāk. Mēs gribam kāpnēs, augšup, pa kurām var rāpties jebkurš, neskatoties uz savu sociālo stāvokli, bet arī drošības tīklu, zemāk par kuru neviens nevar nokrist.)

Par pamatu izvērstajai metaforai M. Tečere izmanto pārfrāzētu citātu no vienas no Vinstona Čērčila runām, kurā viņš salīdzina kapitālismu un sociālismu:

¹⁰⁹ TV Interview for Weekend World: Victorian Values.

*We are for the ladder. Let all try their best to climb. They are for the queue. Let each wait his place until his turn comes.*¹¹⁰

(LV Mēs (konservatīvie) esam par kāpnēm. Lai visi cenšas kāpt augšup. Viņi (sociālisti) ir par stāvēšanu rindā. Lai visi gaida, līdz pienāk to kārtā.).

Savā būtībā kāpnes paredz risku – iespēju paklupt un nokrist. M. Tečere kāpņu metaforu attīsta un pievieno vēl vienu elementu – drošības tīklu, kas šajā gadījumā ir valsts atbalsts. Jāpiebilst, ka M. Tečere kāpņu tēlu izmantoja arī savā pateicības runā, saņemot Starptautiskā sieviešu foruma balvu 1986. gadā¹¹¹.

Konservatīvās partijas mītiņā 1982. gadā, divas nedēļas pēc Folklenda salu kara beigām, M. Tečere uzstājās ar patriotisma pilnu runu, kurā atkārtoti apliecina savu spēju veidot spilgtas izvērstās metaforas:

We have to see that the spirit of the South Atlantic – the real spirit of Britain – is kindled not only by war but can now be fired by peace. (...)

*But we do so, not as some last flickering of flame which must soon be dead. No – we rejoice that Britain has re-kindled that spirit which has fired her for generations past and which today has begun to burn as brightly as before.*¹¹²

(LV Mums ir jāredz, ka Dienvidu Atlantijas okeāna garu – īsto Lielbritānijas garu – iekurina ne tikai karš, bet tagad iededz arī miers. (...))

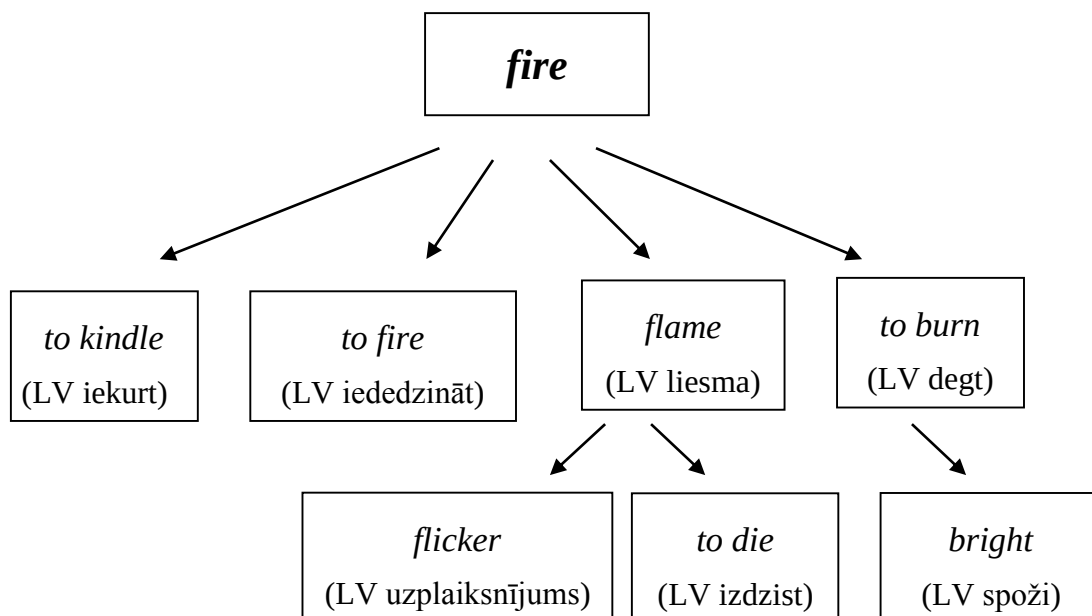
Bet mēs to nedarām, kā kādu pēdējo liesmas uzplaiksnījumu pirms tā mirst. Nē – mēs priecājamies, ka Lielbritānija ir iekurinājusi to garu, kurš ir uzturējis uguni pagātnē un kurš tagad ir sācis degt tikpat spoži kā pirms tam.)

¹¹⁰ Churchill: A Life. www.thefreelibrary.com. Reason Foundation, 1993. Pieejams: <http://www.thefreelibrary.com/Churchill%3A+A+Life.-a013909574> [skat. 2014, 28. martā].

¹¹¹ One only gets to the top rung of **the ladder** by steadily climbing up one at a time, and suddenly all sorts of powers, all sorts of abilities which you thought never belonged to you— suddenly become within your own possibility and you think, "Well, I'll have a go, too." Thatcher, Margaret. Speech receiving International Women's Forum Award. London, Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/document/106517> [skat. 2014, 25. martā].

¹¹² Thatcher, Margaret. Speech to Conservative Rally at Cheltenham. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104989> [skatīts 2015, 13. febr.].

Pamata metafora šajā piemērā ir *fire* (LV uguns) – Lielbritānijas gars kā uguns, no kuras M. Tečere izvērš figuratīvu asociāciju tīklu (skat. 1. shēmu). Vārdus savā starpā saista metonīmiskas tuvības asociācijas.

1. shēma

Uguns metafora ir ļoti veiksmīgi izvēlēta, jo, pirmkārt, tā sniedz plašu asociāciju lauku un, otrkārt, vārda „uguns” konotācijas ļoti labi saskan ar runas tēmu (lepoties ar Lielbritānijas uzvaru par ārēju ienaidnieku, bet arī brīdināt par iekšējo arodbiedrību veidolā) un kara un kaujas konceptiem. Interesanti ir tas, ka ar *fired by peace* M. Tečere būtībā izveido oksimoronu¹¹³. Uguns sevī ietver darbību, bīstamību, neprognozējamību, taču miers visbiežāk ir kaut kas pilnīgi pretējs – pasivitāte, nereti dīkstāve. Sakot, ka Lielbritānijas garu ir iekurinājis miers, viņa piesaista klausītāju uzmanību ar kaut ko interesantu, iespējams, nedzirdētu, bet ļoti piemērotu un loģisku konkrētajā situācijā – Lielbritānija pēc uzvaras Folklendu salu karā ir kļuvusi vienotāka, par sevi pārliecinātāka un lepnāka.

¹¹³ Oksimorons – tropu veids, loģiski pretrunīgas pazīmes piedēvēšana kādai reālijai, piemēram, *skumjais optimisms*. Plašāk skatīt: <http://termini.lza.lv/term.php?term=oksimorons&list=&lang=LV&h=yes> [skatīts 2015, 30. apr.].

3.1.2. Konkrēta piemēra izpēte: frazeoloģiskas vienības *to rock the boat* lietojums verbālā diskursā

1983. gadā intervijā Londonas politiskajam televīzijas raidījumam *Weekend World*, M. Tečere, izvaicāta par sterliņa mārciņas drošību un stabilitāti, sniedz šādu atbildi:

*There will be a number of people, and I think the Labour Party programme is one, who **can rock the boat**. They have been rocking the boat. All I can do is to try to keep the boat steady, and that means saying very firmly the policies will continue. We may go through a period of rocking, but if we keep our policies firm and do all the right things, you know, keep public spending under control, keep the budget deficit low, keep public borrowing down, keep the money supply under control. These are the things that will tell, and the boat will come through surely and steadily, and sterling will stay firm.* ¹¹⁴

(LV Būs daudzi cilvēki, un es uzskatu, ka Leiboristu partijas programma ir viens no tiem, kuri var sašūpot laivu. Viņi visu laiku ir šūpojuši laivu. Vienīgais, ko es varu darīt, ir mēģināt to noturēt mierīgu, un tas nozīmē ļoti stingri paust mūsu politiku. Šūpošanās periods ir iespējams, taču, ja mēs turēsimies pie savas politikas un pieņemsim pareizos lēmumus, tādus kā valsts izdevumu kontrolēšana, zema budžeta deficīta saglabāšana, valsts aizņēmumu mazināšana, naudas piedāvājuma kontrolēšana. Tās ir lietas, kuras atstās iespaidu, un laiva peldēs droši un netraucēti, un mārciņas vērtība paliks nemainīga.)

Šajā tekstā mēs redzam, ka M. Tečere lieto FV *to rock the boat* (LV šūpot laivu), runājot par Leiboristu partijas rīcību un izteikumiem, un tālākajā atbildē veido izvērsto metaforu. Gadījuma izpēti sāksim ar FV „šūpot laivu” tuvāku apskatīšanu. Konkrētā lietojuma izpētē LV „šūpot laivu” tēls – laiva – un nozīme – radīt nestabilu situāciju, pretojoties vadošās grupas interesēm un īstenotajai politikai vai rīcībai – ir identiski EN *to rock the boat*. Tā bieži tiek lietota politiskās runās gan ārvalstīs, gan

¹¹⁴ TV Interview for *Weekend World: Victorian Values*.

Latvijā¹¹⁵, un šī plaši lietotā FV paver radošu tās tālāko asociatīvo ideju attīstības spektru, ko M. Tečere savā atbildē izmanto, veidojot izvērsto metaforu.

Izvērstajā metaforā lietotā FV *to rock the boat* izraisa tam pakārtotu (secīgu) vārdu lietojumu pārnestā nozīmē, kas attīsta izteikto figuratīvo domu. Šī virkne balstās metonīmiskās asociācijās, kuras atklājas lietojumā, veidojot figuratīvu tīklojumu:

Boat →

rocking →

tries to keep it (the boat) steady →

a period of rocking →

boat coming through surely and steadily

Balstoties bakalaura darba empīriskā materiāla analīzē, nonākam pie secinājuma, ka izvērstā metafora ir viens no visbiežāk sastopamajiem stilistiskajiem paņēmieniem M. Tečeres runās. Izmantojot populāras FV viņa panāk dubultu efektu – gan lieto tās kā argumentācijas paņēmieni, gan padara savas runas vieglāk saprotamas un uztveramas un nodrošina to, ka tās paliks klausītāju atmiņā ilgu laiku.

Taču metafora, protams, nav vienīgais figuratīvais paņēmieni, kuru atrodam M. Tečeres politiskajā diskursā. Kā nākamā analizēsime alūzijas lietojumu, kura ir daudz mazāk pētīta figuratīvās valodas sastāvdaļa, taču ne mazāk interesanta, jo atklāj gan politika zināšanas, gan viņa attieksmi pret publiku.

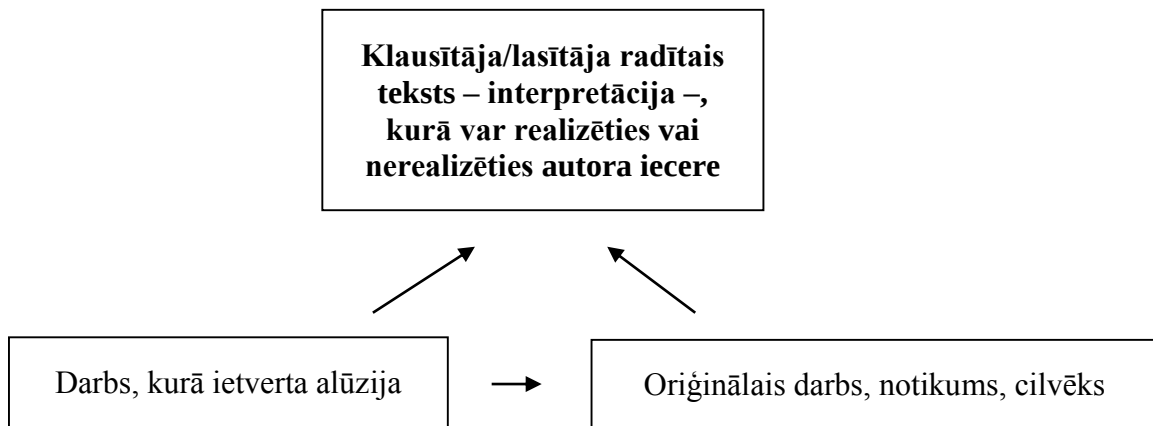
¹¹⁵ *Prezidente: nav īstais brīdis šūpot laivu.* www.apollo.lv Pieejams: <http://www.apollo.lv/zinas/prezidente-nav-istais-bridis-supot-laivu/329790> [skat. 2014, 4. martā].

3.2. Alūzija

Alūzijas ir salīdzinoši maz pētīta figuratīvās valodas sastāvdaļa. *Encyclopaedia Britannica* sniedz mums šādu definīciju:

„Alūzija literatūrā¹¹⁶ ir netieša norāde uz personu, notikumu, lietu vai cita teksta daļu¹¹⁷”.

Kā redzams no definīcijas, tradicionālajā stilistikā alūzija saskatīta tikai literārajā tekstā. Mūsu empīriskais materiāls rāda, ka alūzijas lieto arī mediju tekstos, gan verbālajā, gan multimodālajā diskursā (skatīt 4. nodaļu), kā arī runātā valodā. Alūzijas pieprasa lielāku lasītāja un/vai klausītāja līdzdalību, jo, savstarpēji mijiedarbojoties diviem tekstiem (divi konteksti – iekšējais un ārējais), mūsaprāt, tiek radīts trešais (skat. 2. shēmu).

2. shēma

Alūzijas balstās uz klausītāja/lasītāja zināšanām par to tekstu vai notikumu, uz kuru tiek norādīts, kā arī interpretācijas spējām. Klausītāja/lasītāja interpretāciju autors var iecerēt, bet ne paredzēt, tādēļ veidojas trešais teksts. Ja alūzija netiek uztverta zināšanu trūkuma dēļ, tā, protams, zaudē savu nozīmi un kļūst par teksta izskaistinājumu.

Savās runās M. Tečere bieži citē vai netieši atsaucas uz reliģiskiem avotiem, kas nepārsteidz, jo viņa bija pārliecināta kristiete, tātad tie spēlēja ļoti lielu lomu viņas dzīvē, un viņa tajos pietiekami labi orientējās.

¹¹⁶ Autores pasvītrojums.

¹¹⁷ *Allusion*. www.britannica.com Pieejams:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/16658/allusion> [skatīts 2015, 30. apr.].

Runā *What's Wrong with Politics?*¹¹⁸ M. Tečere izmanto alūziju uz līdzību par žēlsirdīgo samarieti, lai uzsvērtu naudas nepieciešamību:

*The point is that even the **Good Samaritan** had to have the money to help, otherwise he too would have had to pass on the other side.*¹¹⁹

(LV Runa ir par to, ka pat žēlsirdīgajam samarietim bija jābūt naudai, lai palīdzētu, citādi arī viņam būtu bijis jāpāriet ceļa otrajā pusē.)

Lūka evaņģēlijā iekļautajā līdzībā žēlsirdīgais samarietis sniedz palīdzību ceļā pakritušam, piekautam un aplaupītam ceļotājam. Viņam garām pāriet gan priesteris, gan levīts, un tikai samarietis ir tas, kurš apžēlojas par mirstošo cilvēku. Runā M. Tečere koncentrējas uz to, ka cilvēkiem ir nepieciešama nauda, jo tā nenoliedzami uzlabo indivīda dzīves kvalitāti, kā arī dod iespēju palīdzēt tiem, kuriem tās ir mazāk. Teikto viņa papildina ar alūziju, lai uzsvērtu savu domu – pat tādai personai, kā žēlsirdīgajam samarietim (kurš ir kļuvis par pašai izliedzības un labas gribas simbolu¹²⁰), bija jābūt līdzekļiem, lai palīdzētu. Kā cilvēki var palīdzēt un atbalstīt viens otru, ja viņiem nav naudas? M. Tečere uzskata, ka nevar.

1990. gadā M. Tečere izmanto alūziju uz populāru amerikāņu bērnu dziesmu (dziesmas tekstu skatīt 5. pielikumā):

*From what the right hon. Gentleman said, it sounded like as though he would agree, for the sake of agreeing, and for being **Little Sir Echo**, and saying “Me, too”.*

(LV Tas, ko godājamais kungs teica, izklausījās tā, it kā viņš piekrist piekrišanas pēc, tādēļ, lai būtu **Mazais sers Atbalss**, un teiktu „Es arī”.)

Dziesmu *Little Sir Echo* populāru visā pasaulē padarīja amerikāņu dziedātājs Bings Krosbijs (EN *Bing Crosby*) ar savu 1939. gada ierakstu. Apskatot interneta resursus, bakalaura darba autore nonāca pie secinājuma, ka *Little Sir Echo* sarunvalodā tiek lietota kā FV, lai apzīmētu situāciju, kurā novērojams pārāk biežs kaut kā atkārtojums,

¹¹⁸ Thatcher. *What's Wrong with Politics?*

¹¹⁹ No šīs līdzības veidojusies arī FV *to pass by on the other side* – pāriet ceļa otrā pusē – ar nozīmi „ignorēt kādu, kurš nonācis nelaimē”. Pieejams: <http://idioms.thefreedictionary.com/pass+by+on+the+other+side> [skatīts 2015, 20. apr.].

¹²⁰ *Good Samaritan*. Pieejams:

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/Samaritan?q=good+samaritan> [skat. 2015, 1. apr.]

piem., cilvēks, kurš atkārtoto citu teikto¹²¹, vai dziesma, kurai raksturīgs vienvēdīgs teksts un ritms¹²². M. Tečeres lietojumā alūzija savu nozīmi nemaina – viņa vērsās pret savu kolēģi, kurš, viņasprāt, nevis izdara pats savus secinājumus, bet gan tikai atkārtoto to, ko ir teikuši citi, tādējādi parādot savu nekompetenci.

Runā 1980. gada Konservatīvās partijas konferencē M. Tečere teica šādus vārdus:

*Let Labour's **Orwellian nightmare** of the Left be the spur for us to dedicate with a new urgency our every ounce of energy and moral strength to rebuild the fortunes of this free nation.*¹²³

(LV Lai Leiboristu partijas kreisais Orveliskais murgs ir pamudinājums mums ar jaunu sparū veltīt katru mūsu enerģijas un morālā spēka gramu, lai atjaunotu mūsu brīvās nācijas bagātības.)

M. Tečere atsaucas uz Leiboristu jaunajiem mērķiem, ja tiem tiktu dota iespēja vadīt valsti. Mērķi tika nosaukti konferencē Blekpūlā tikai dažas dienas pirms M. Tečeres uzstāšanās. Galvenie no tiem ir:

- Lordu palātas atļaišana;
- rūpniecības likumprojekta virzīšana, kas leiboristu valdībai ļautu nacionalizēt nozares un kontrolēt kapitāla plūsmu (nekustamā īpašuma pirkšana un pārdošana, kredītu izsniegšana, kā arī privātpersonu finanšu kontrole mantojumu, dāvinājumu, pūru u.c. formā);
- likumprojekta virzīšana, kas Apakšnamam atdotu tās pilnvaras, kuras tas ir zaudējis kopš Lielbritānijas pievienošanās EK¹²⁴.

Valdība iegūtu daudz lielāku kontroli ne tikai pār ekonomiskajiem procesiem, bet arī tās iedzīvotājiem. M. Tečere savas politiskās darbības laikā neatkāpās no uzskata, ka valdības iejaukšanās ekonomikā un sabiedrībā ir nevēlama – cilvēkiem ir jāstāv uz savām kājām, un valdība ir tikai kopējā virziena noteicējs. Jaunais leiboristu plāns

¹²¹ Laurence, C. K. *The Quarterback's Demons*. Spring Hill: Bouncing Ball Books, Incorporated, 2007. P. 129. Pieejams: <https://books.google.lv/books?id=EgDYBtIya1AC&pg=PA129&lpg=PA129&dq=little+sir+echo+meaning&source=bl&ots=AkCENvoCx6&sig=wk6kKrZIXycC4gC8zr-JDLkaCwM&hl=en&sa=X&ei=bqRXVenZIajhywPHjICgBw&sqi=2&ved=0CFIQ6AEwCQ#v=onepage&q=little%20sir%20echo%20meaning&f=false> [skatīts 2015, 30. apr.].

¹²² Burchill, Julie. *Review from the New Musical Express*. [www.sting.com](http://www.sting.com/discography/album/31/albums). Pieejams: <http://www.sting.com/discography/album/31/albums> [skatīts 2015, 30. apr.].

¹²³ Thatcher. *Speech to Conservative Party Conference*.

¹²⁴ Matgamna, Sean. We Need a Worker's Government. *Socialist Organiser*. No. 28, 1980, 25 October. Pieejams: <http://www.workersliberty.org/story/1980/10/25/workers-government-1980> [skat. 2015, 30. apr.].

viņai šķiet nepieņemams un, viņasprāt, apdraud Lielbritāniju, tādēļ viņa to salīdzina ar Džordža Orvela (EN *George Orwell*) drūmajām antiutopiskajām pasaulēm, kurās valda autoritārisms un/vai totalitārisms.

Runā *What's Wrong with Politics?* M. Tečere sniedz savu ieskatu valdības problēmās un skaidro noraidošo un aizdomu pilno sabiedrības attieksmi. Runas ievada nobeigumā viņa lieto alūziju uz Karla Sandburga (EN *Carl Sandburg*) dzejoli no stāstu krājuma *The People, Yes* (LV „Cilvēki, jā”):

*You may know **the story of the soldier of fortune** who once asked **the Sphinx** to reveal the divine wisdom of the ages in one sentence, and the Sphinx said **'Don't expect too much'**.*¹²⁵

(LV Jūs varētu zināt stāstu par algozni, kurš reiz lūdza sfinksu atklāt mūžīgu gudrību vienā teikumā, un sfinksa teica: „Negaidi pārāk daudz”.)

Dzejolī Austrālijas jātnieku vienības karavīrs sfinksai lūdz pateikt kaut ko pateikšanas vērtu, kaut ko nozīmīgu, uz ko sfinksa atbild „Negaidi pārāk daudz”. To varam uzskatīt par dzejoļa varoņa dzīves atspoguļojumu – viņš ir ieguvis doktora grādu Heidelbergas Universitātē, taču nonāk Čikāgas ielās un pēc tam Ēģiptē. No dzejoļa secinām, ka pēc sfinksa atbildes varonis atgriežas rietumos, kur pasniedz kādā no koledžām. Atbilde šķiet visai pesimistisks dzīves moto – negaidi pārāk daudz, jo pastāv liela iespēja, ka iecerētais nepiepildīsies. Drošāk ir vienkārši rīkoties, lai sasniegtu vēlamo, un cerēt uz labāko. Šādā skatījumā alūzija ir loģiska Lielbritānijas politikas kontekstā – M. Tečere apzinās grūtības, kuras ir skārušas valdību, un zina arī to, ka tās nav pārvaramas ne dienas, ne mēnešu laikā, bet gan ir ilgstošs un sarežģīts process. Pastāv neizdošanās risks, bet tam politiķus nevajadzētu atturēt no pareizo lēmumu pieņemšanas. Teikumā pirms alūzijas M. Tečere apgalvo, ka politiķiem „nevajadzētu censties atrast vienu nemainīgu atbildi, kas atrisinās visas mūsu problēmas, jo tāda vienkārši nevar eksistēt”. Cilvēkiem nevajadzētu gaidīt pārāk daudz – ātrus un vieglus atrisinājumus samilzušajām problēmām. Tā vietā vajadzētu skeptiski un kritiski vērties apkārt un strādāt labākas nākotnes labā.

Apakšnodaļā 1.3.4. mēs apskatījām M. Tečeres kategorisko nostāju pret, viņasprāt, pārāk lielajām izpildvarām, ko no Lielbritānijas pieprasīja EK, un kuras

¹²⁵ Thatcher. *What's Wrong with Politics?*

viņa noraidīja ar īsu „Nē! Nē! Nē!”¹²⁶. Līdzīgu nostāju M. Tečere puda Londonas mēra banketā 2 nedēļas vēlāk:

*Just a few days ago, the Chancellor published his Autumn Statement giving the results of the annual public spending negotiations. Before the Statement, we had been accused of letting rip; of abandoning fiscal discipline; of caving in to every special interest. My Lord Mayor, to coin a phrase: no, no, no.*¹²⁷

(LV Tikai pirms pāris dienām finanšu ministrs publicēja savu rudens ziņojumu, parādot ikgadējo valsts izdevumu pārrunu rezultātus. Pirms ziņojuma publicēšanas mūs apsūdzēja izšķērdībā; fiskālās disciplīnas pamešanā; tajā, ka mēs pakļaujamies kādām konkrētām interesēm. Dārgais mēr, lai nostiprinātu izteicienu: nē, nē, nē.)

M. Tečere izmanto alūziju pati uz sevi, proti, uz Apakšnama debatēm pēc EK Romas sanāksmes 30. oktobrī, kā arī, izmantojot FV *to coin a phrase*¹²⁸, norāda uz to, ka viņas „nē, nē, nē” ir ieguvis ļoti lielu popularitāti un bieži tiek pieminēts.

Alūziju M. Tečere lieto retāk, kā citus figuratīvas valodas un retoriskos paņēmienus, taču tai noteikti būtu jāpievērš uzmanība, jo tā, gluži kā metafora, kalambūrs un atkārtojums, ir būtiska runas sastāvdaļa. M. Tečere alūziju arī izmanto kā argumentācijas paņēmieni. Alūzijas atspoguļo gan M. Tečeres zināšanas par literatūru, vēsturi un kultūrvēsturiskajiem procesiem un fenomeniem, gan viņas uzskatus par klausītāju/lasītāju zināšanām, proti, ko viņa no savas publikas sagaida.

3. nodaļā apskatījām M. Tečeres lietoto figuratīvo valodu un argumentācijas paņēmienus. Nākamā nodaļa ir veltīta veidam, kā karikatūras atspoguļo cilvēku vērtējumu par M. Tečeri kā politiķi, un kā figuratīvā valoda tiek pārnesta no verbālā uz vizuālo diskursu.

¹²⁶ House of Commons Statement: European Rome Council.

¹²⁷ Thatcher. *Speech at Lord Mayor's Banquet*.

¹²⁸ *to coin a phrase* – FV, kuru lieto, lai publiku iepazīstinātu ar jaunu izteicienu vai variāciju par jau esošu. www.oxforddictionaries.com Pieejams: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/to-coin-a-phrase?q=to+coin+a+phrase> [skatīts 2015, 30. apr.].

4. MĀRGARETAS TEČERES TĒLA ATSPoguĻojums VIZuĀLAJĀ DISKURSĀ

3. nodaļā iepazīnāties ar kognitīvās lingvistikas atzinumiem, kas nosaka, ka cilvēka dzīves uztvere un domāšana ir metaforiska. Balstoties uz to, Čārlzs Forsvils izvirza teoriju, ka metaforai būtu jāparādās arī citos komunikāciju veidos, piem., attēlos, mūzikā, skaņās un žestos¹²⁹. Pastāv divi metaforu veidi – monomodālās un multimodālās. Monomodālo metaforu mērķjoma un avotjoma ir pausta viena moda ietvaros (dažāda veida literatūra, piem., grāmatas, raksti avīzēs un žurnālos). Multimodālajā diskursā iesaistās divas vai vairākas zīmju sistēmas jeb uztveres modi. Multimodālajās karikatūrās parasti savstarpēji mijdarbojas divi modi – verbālais un vizuālais. Empīriskais karikatūru materiāls atklāj figuratīvo tīklojumu, kas ietver metaforu, metonīmiju, vizuālo kalambūru, alūziju, kā arī nozīmīgu simbolu un krāsu lietojumu.

Analizējot politiskās karikatūras, ir jāņem vērā vairāki aspekti. Pirmkārt, karikatūras ir būtisks politiskās kritikas elements. Bieži „to mērķis ir atklāt ko sliktu vai kaunpilnu¹³⁰”. Tās funkcionē kā politiķa konkrētas rīcības vai mantojuma (negatīvs) vērtējums. Otrkārt, politiskās karikatūras darbojas konkrētā vidē un konkrētā laikā. Tas nozīmē, ka, visticamāk, tās tiks uztvertas un „lasītas” citādi, ja cilvēkam nebūs informācijas par oriģinālo politisko, sociālo un kultūras kontekstu.

Multimodalitātes pētniece Elizabete El Refē raksta, ka „avīžu karikatūras lielākoties darbojas kā tilts starp patiesību un fikciju, aktuālos reālos notikumus kombinējot ar karikatūrista iedomāto pasauli”¹³¹. Sarežģīto politikas pasauli karikatūrists attēlo caur „iedomātiem scenārijiem”¹³². Lai to panāktu, ļoti bieži tiek lietots vizuālais kalambūrs, un to var uzskatīt par visbiežāk sastopamo un būtiskāko politisko karikatūru elementu. Kalambūrs autora izvēlēto leksisko metaforu, FV vai kādu citu figuratīvo paņēmieni attēlo burtiskā nozīmē, tādējādi bieži panākot humoristisku efektu, kā arī plašas interpretācijas iespējas.

¹²⁹ Forceville, Charles J. *Non-verbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework: Agendas for research*. In: *Multimodal Metaphor*. Ed. by Forceville, Charles J. and Eduardo Urios-Aparisi. Berlin: Mouton de Gruyter, 2009. P. 19.

¹³⁰ El Refaie, Elisabeth. *Metaphor in Political Cartoons: Exploring Audience Responses*. In: *Multimodal Metaphor*. Ed. by Forceville, Charles J. and Eduardo Urios-Aparisi. Berlin: Mouton de Gruyter, 2009. P. 176.

¹³¹ El Refaie. *Metaphor in Political Cartoons: Exploring Audience Responses*. P. 174.

¹³² Ibid.

M. Tečeres iesauka „Dzelzs lēdija” bieži kalpo kā vizuālo kalambūru pamats. Lai to ilustrētu, piedāvāju tuvāk apskatīt dažus no spilgtākajiem un interesantākajiem piemēriem.

Pirmais no tiem Boba Gorela (EN *Bob Gorrell*) karikatūra, kurā autors izmanto simbolus, lai attēlotu vārdus „Dzelzs lēdija”:

1. attēls B. Gorels

Attēls aplūkots interneta vietnē <http://religiopoliticaltalk.com/rust-in-peace-iron-lady-tribute-toons/>

Vārdu „dzelfs” aizvieto elementa simbols ķīmiskajā tabulā – *Fe* (lat. *ferrum*), vārdu „lēdija” reprezentē pieņemtais¹³³ metonīmiskais sieviešu dzimuma simbols. Redzam arī to, ka simboli ir atveidoti metālā, uz ko norāda gan skrūves, gan metāliskais spīdums. Šāds atveidojums norāda uz ļoti plaši izmantoto nozīmes pārneseu: krievu žurnālisti iesauku „Dzelzs lēdija”, protams, deva ar figuratīvu nozīmi – tādējādi viņi ilustrēja M. Tečeres strikto nostāju pret komunismu, kuru autore plašāk apraksta 1. nodaļā. *The Iron Lady* ir ieguvusi stabilu metaforiskas FV statusu. Karikatūristi visbiežāk izmanto vārda burtisko nozīmi, – pati M. Tečere vai viņu simbolizējoši elementi ir veidoti no dzelfs. Tādējādi veidojas vizuālie kalambūri – vārds „dzelfs” tiek attēlots tiešajā nozīmē, piemēram, kā ķīmiskais simbols vai materiāls, no kura M. Tečere ir veidota.

¹³³ Stearn, William T. The Origin of the Male and Female Symbols of Biology. *Taxon*. Vol. 11, No. 4. Pp 109-113.

Nākamais piemērs ir nīderlandiešu mākslinieka Toma Jensena (EN *Tom Janssen*) publicētā karikatūra izdevumā *Trouw* 2013. gada 9. aprīlī.

2. attēls T. Jensens

Karikatūra publicēta žurnālā *Trouw* 2013. gada 9. aprīlī

Karikatūrā autors ir izmantojis vairākus, plaši pazīstamus simbolus un alūzijas. Pirmkārt, tas ir materiāls, no kura statuja ir veidota – dzelzs, kas ir alūzija uz M. Tečeres iesauku „Dzelzs lēdija”, kā arī darbojas kā vizuālais kalambūrs („dzelzs” tiek lietots burtiskajā nozīmē – M. Tečere ir veidota no dzelzs). Otrkārt, M. Tečere ir dinamiski attēlota ar atvēzētu somiņu, kas ir saistīta ar daļu no viņas lingvistiskā mantojuma (plašāk skatīt šīs nodaļas 10. attēla analīzi). Treškārt, bērnu vainagu rotā lenta, uz kuras ir rakstīts *Rust in Peace* (LV Rūsē mierā), kas ir plaši izmantotās FV *Rest in Peace* (LV Dusi mierā) pārveidojums. Vārdi *iron* un *rust* nepārprotami ir metonīmiski saistīti, jo cilvēka prātā raisa asociācijas – dzelzs rūsē. Jāpiemin arī karikatūrā attēlotā pieminēkļa novietojums – fonā ir redzams Lielais Bens (EN *Big Ben*), kurš atrodas Vestminsteras pils Ziemeļu spārnā. Interesanti ir tas, ka līdzīga aina paveras, ja aplūkojam fotogrāfijas ar Vinstonam Čērčilam (EN *Winston Churchill*) uzcelto pieminēkli (skat 6. pielikumu), tādēļ varam to uzskatīt arī par alūziju uz V. Čērčila pieminēkli, tātad V. Čērčilu pašu. Jānorāda gan, ka V. Čērčila pieminēklis ir

vērsts ar seju pret Vestminsteras pili, bet M. Tečeres statuja karikatūrā ir vērsta ar muguru. Nenoliedzami, arī tas atspoguļo autora attieksmi pret M. Tečeri kā politiķi.

Vizuālā kalambūra, kurš izmanto burtiski atveido *Iron Lady*, izmantojumu redzam arī vairākās citās karikatūrās, piemēram, 7. pielikumā, kurā no dzelzs veidota M. Tečere ir guldīta zārkā, un pie zārka ir novietota ziedu kompozīcija ar veltījumu *Rust in Peace*. Karikatūras ar kapakmeni, kurā ir iegravēti vārdi *Rust in Peace*, bija populāras nākamajās dienās pēc M. Tečeres aiziešanas, un tās zīmēja gan britu, gan ārvalstu mākslinieki (skatīt 8. un 9. pielikumu).

Iepriekšējos piemēros redzējām, ka karikatūristi ir pievērsušies *iron* burtiskajai nozīmei, taču iesauka „Dzelzs lēdija” ir interpretēta arī citādi – spēlējoties ar angļu valodas vārda *iron* (LV dzelzs) semantisko struktūru.

Interesanta ir vārda *iron* vizuālā reprezentācija, kurā parādās tā tiešā nozīme „dzelzs” (vielas vārds), „gludeklis” (skaitāms lietvārds), kā arī FV metaforiskā nozīme *The Iron Lady*. Ar konversijas¹³⁴ (EN *conversion*) palīdzību lietvārdu *iron* (LV gludeklis) lieto kā darbības vārdu *to iron*, kurš iegūst citu nozīmi – „gludināt”. Abās karikatūrās mēs redzam, ka autori ir izvēlējušies pievērsties darbības vārda nozīmei – karikatūrās parādās Mārgaretas Tečeres kā „gludinātājas” tēls. 3. attēlā M. Tečere ir attēlota ierastajā zilajā kostīmā, kas ir uzlabojusi Lielbritānijas tēlu (EN *Britain's Image*) un nogludinājusi „krunkas” – nabadzīgos (EN *The Poor*), arodbiedrības (EN *Unions*) un Argentīnas huntu (EN *Argentina Junta*).

4. attēlā viņu redzam istabenes ietērpā, kas nepārprotami norāda arī uz dzimumu lomām un viņas izcelsmi. P. Lūisa karikatūrā netiek gludināts (=spodrināts) Lielbritānijas tēls, bet gan Lielbritānija pati ir metaforiskais gludeklis, kurš izgludina ne tikai arodbiedrības, Argentīnas huntu, Īru republikāņu armiju, bet arī Padomju Savienību (karogs ar simbolisko sirpi un āmuru).

¹³⁴ Konversija – jauna vārda darināšana, vārdam vai vārdformai (bez jebkādiem vārddarināšanas afiksiem) mainot vārdšķirisko piederību un sintaktisko funkciju, piemēram, *ar katru dienu kļūstam vecāki* (īp. v.) un *mani vecāki* (lietv.) *dzīvo laukos*. Plašāk skatīt <http://termini.lza.lv/term.php?term=konversija&list=konversija&lang=LV> [skatīts 2015, 30. apr.].

3. attēls Džons Kouls (EN John Cole)
 Karikatūra publicēta *The Times-Tribune*, 2010. gada 10. aprīlī

4. attēls Pīters Lūiss (EN Peter Lewis)
 Karikatūra publicēta *The Newcastle Herald* 2014. gada 14. aprīlī

5. attēls S. Jabra

Attēls aplūkots interneta vietnē <http://religiopoliticaltalk.com/rust-in-peace-iron-lady-tribute-toons/>
2015. gada 9. aprīlī

Stavro Jabra savā karikatūrā (5. attēls) izmanto alūziju uz FV *to rule with an iron fist*¹³⁵ (LV valdīt ar dzelzs dūri), ko viņš attēlo vizuāli – karikatūrā ir redzama no dzelzs veidota dūre ar dzelkšņiem – tādējādi attēlu padarot par vizuālu kalambūru. Dzelzs dūre raisa asociācijas ar „Dzelzs lēdiju”, jo ir gan kā iesaukas plašāks izvērums, gan arī raksturo viņas valdīšanas stilu – viņas ļoti stingrā pārliecība par rīcības pareizību, neieklausīšanās citos, nepopulāri un grūti lēmumi.

Kevina Kelohera (EN *Kevin Kallaugher*) zīmētā karikatūra (6. attēls) tika publicēta uz žurnāla *The Economist* 1990. gada novembra pirmās nedēļas numura vāka. Autors tajā izmanto angļu valodā plaši lietoto parunu *so much to do, so little time* (LV tik daudz darāmā, tik maz laika), kuru nolasām ar alūzijas palīdzību (*so much to do*). Teiciena pirmā daļa ir atveidota tekstā, taču otro daļu – *so little time* – K. Kelohera ir iekļāvis M. Tečeres tēlā. Viņas ķermeni aizvieto smilšu pulkstenis, kura apakšējais trauks ir jau gandrīz piepildīts, norādot uz to, ka pulkstenis rāda, ka atvēlētais laiks drīz beigsies. Šāds atveidojums sevī ietver arī angļu valodā lietoto FV

¹³⁵ *to rule with an iron fist* – (darb. v.) ļoti stingrs un bargs vadības stils. Skatīt: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/rule-sth-with-an-iron-hand-fist> [skatīts 2015. gada 10. aprīlī].

*the sands of time are running out*¹³⁶ (LV burtiski – iztek laika smiltis). Smilšu pulkstenis arī veido vizuālo kalambūru, jo *so little time* ir atveidota burtiski. 1990. gada novembra sākumā M. Tečeres veidotajā valdībā notika nopietna šķelšanās – atkāpās Dž. Hau un M. Heseltains un bija skaidrs, ka drīz tiks pieprasīts neuzticības balsojums M. Tečerei. Karikatūra atspoguļo to, ka M. Tečerei ir palicis ļoti maz laika, lai īstenotu savas politiskās ieceres – laiks nepielūdzami rit, un pulksteņa griešana otrādi var nozīmēt jauna premjerministra nākšanu pie varas. Arī M. Tečeres skatiens ir vērsts uz to, kas notiek viņai aiz muguras, norādot uz to, ka viņas politiskie ienaidnieki atrodas tur – partijas iekšienē.

6. attēls K. Kelohers

Karikatūra publicēta žurnālā *The Economist* 1990. gada 4. novembrī

¹³⁶ *the sands of time are running out* – atvēlētais laiks tūlīt beigsies. FV visbiežāk attiecina uz dzīves beigām vai situāciju, kad ir palicis ļoti maz laika kaut kā paveikšanai. Plašāk skatīt <http://www.thefreedictionary.com/sand> [skatīts 2015, 30. apr.].

Īpaša mediju uzmanība tika vērsta uz M. Tečeres un ASV prezidenta Ronalda Reigana attiecībām, tādēļ nepārsteidz tas, ka daudzas karikatūras ir veltītas tieši šai tēmai. Viena no tām ir Stīva Bensona (EN *Steve Benson*) 2013. gada 10. aprīlī publicētā karikatūra (7. attēls).

7. attēls S. Bensons

Attēls aplūkots vietnē <http://www.democraticunderground.com/10022640470> 2015. gada 10. aprīlī

Tajā redzama M. Tečere, kura attāli līdzinās R. Reiganam. Autors šķietami ir savienojis abu politisko vadītāju vispopulārākās pazīmes – no M. Tečeres mēs redzam pārļu kaklarotu, Lielbritānijas karoga piespraudi un sejas vaibstus, no R. Reigana – matu sakārtojumu un smaidu. Savienību vēl vairāk izceļ M. Tečeres sacītais teksts *Ronald and I were one* (LV Mēs ar Ronaldu bijām viens veselums). Angļu valodā bieži ir sastopama FV *to become one with something* – saplūst ar kaut ko vai kādu vienā veselumā. Parasti to attiecina uz nedzīvām lietām – saplūst ar dabu, saplūst ar Visumu, veidot ciešas saites ar kādiem ārējiem fenomeniem. Ja šo teicienu attiecina uz dzīvām būtnēm, tas saprotams kā absolūta saskaņa un sadarbība. Karikatūristi metaforiskus izteicienus bieži attēlo vizuālu kalambūru formā, kā to redzējām karikatūrās, kuras dažādi apspēlēja M. Tečeres iesauku „Dzelzs lēdija”, un S. Bensons

arī ir izvēlēties šo metodi – karikatūrā M. Tečere un R. Reigans ir vienoti nevis savās idejās un mērķos, bet gan fiziski, kā viens cilvēks.

Vairākas karikatūras atspoguļo iespējamās M. Tečeres un R. Reigana atkalredzēšanās scenārijus debesīs. Viena no tām ir amerikāņu mākslinieka Boba Engleharta (EN Bob Englehart) karikatūra (8. attēls), kas tika publicēta Konektikutas laikrakstā *Hartford Courant*.

8. attēls B. Engleharts

Karikatūra publicēta laikrakstā *Hartford Courant* 2013. gada 10. aprīlī

M. Tečere un R. Reigans ir redzami dejojot debesīs, un R. Reigans saka: *You're still the best man in Europe* (LV Tu vēl joprojām esi labākais vīrietis Eiropā). Līdzīgus vārdus – *best man in Europe* (LV labākais vīrietis Eiropā) – R. Reigans par M. Tečeri teica viņas valdīšanas laikā¹³⁷. Karikatūrā redzam, ka pat tad, kad M. Tečere ir mirusi un nonākusi debesīs, satiekot R. Reiganu, viņš apgalvo, ka viņa „vēl joprojām ir labākais vīrietis Eiropā”, tādējādi norādot uz nākamo vadītāju kompetences un vīrišķības trūkumu.

¹³⁷ Brown, Lewis. *Thatcher and Reagan in Quotes*. Centre for Policy Studies. Pieejams: <http://www.cps.org.uk/blog/q/date/2011/07/04/thatcher-and-reagan-in-quotes/> [skatīts 2015, 11. apr.].

M. Tečeres un R. Reigana debesu gaitas karikatūristi attēlo dažādi. Indiešu karikatūrists Parešs Nāts (EN *Paresh Nath*) R. Reiganu, sagaidot M. Tečeri, attēlo sakām *Our alliance is beyond comparison* (LV Mūsu aliansei nav līdzīgu) (skat. 10. pielikumu), taču karikatūrā ir iekļāvis arī divus citus ASV un Lielbritānijas vadītājus, kuru kopdarbi nebūt nav mazāk nozīmīgi ne tikai konkrēto valstu, bet arī visas pasaules ietvaros, proti, V. Čērčilu un Frenklinu Rūzveltu (EN *Franklin Roosevelt*). Viņu alianse palikusi vēsturē kā ļoti veiksmīga sadarbība, lai pārtrauktu un uzvarētu Otrajā pasaules karā. Uz šī fona, R. Reigana sacītais liek pasmaidīt ne tikai karikatūras aplūkotājam, bet arī V. Čērčilam un F. Rūzveltam.

Vienas no visatpazīstamākajām karikatūrām ir zīmējis britu mākslinieks Džeralds Skārfs (EN *Gerald Scarfe*) (9. attēls). Viņa darbiem ir raksturīga groteska un ļoti spēcīgs fizisko atribūtu hiperbola un asums. Dž. Skārfs pats ir teicis, ka „es nebiju Tečeres kundzes fans, taču viņa neapšaubāmi bija stipra sieviete. No karikatūru skatupunkta, viņas raksturs bija ļoti pateicīgs – es viņu vienmēr varēju zīmēt agresīvu, griezīgu vai kodīgu, kā cirvi vai šķēres, vai kā kaut ko tādu, kas ir ļoti, ļoti uzbrūkošs”¹³⁸. Vienā no savām karikatūrām Dž. Skārfs M. Tečeri attēloja kā pterodaktilu – plēsīgu lidojošu dzīvnieku, kurš dzīvoja aptuveni pirms 150 miljoniem gadu. Autors gan attēlotajam dzīvniekam bija devis citu vārdu – *Torydactyl* (LV Torijdaktils) –, tādējādi, protams, norādot uz M. Tečeres politisko piederību – Lielbritānijas Konservatīvo partiju jeb Toriju partiju, kā to dēvē sarunvalodā un arī tās pirmsākumos laikā no 1678. līdz 1834. gadam. Šādu Dž. Skārfs

9. attēls Dž. Skārfs

Attēls aplūkots interneta vietnē

<http://www.geraldscarfe.com/shop/politics/margaret-thatcher-torydactyl/> 2015. gada 11. aprīlī

¹³⁸ Bushby, Helen. *Gerald Scarfe on how he loved to loathe Thatcher*. www.bbc.com.

Pieejams: <http://www.bbc.com/news/entertainment-arts-22076837> [skatīts 2015. gada 11. apr.].

redzēja Konservatīvās partijas un visas Lielbritānijas vadītāju – kā plēsīgu, putnam līdzīgu radību, kura ar saviem asajiem zobiem un nagiem bija gatava saplosīt jebkuru.

10. attēls Dž. Skārfs

Attēls aplūkots interneta vietnē <http://www.telegraph.co.uk/culture/film/8891397/Margaret-Thatcher-The-Iron-Lady-impersonators.html> 2015. gada 9. aprīlī

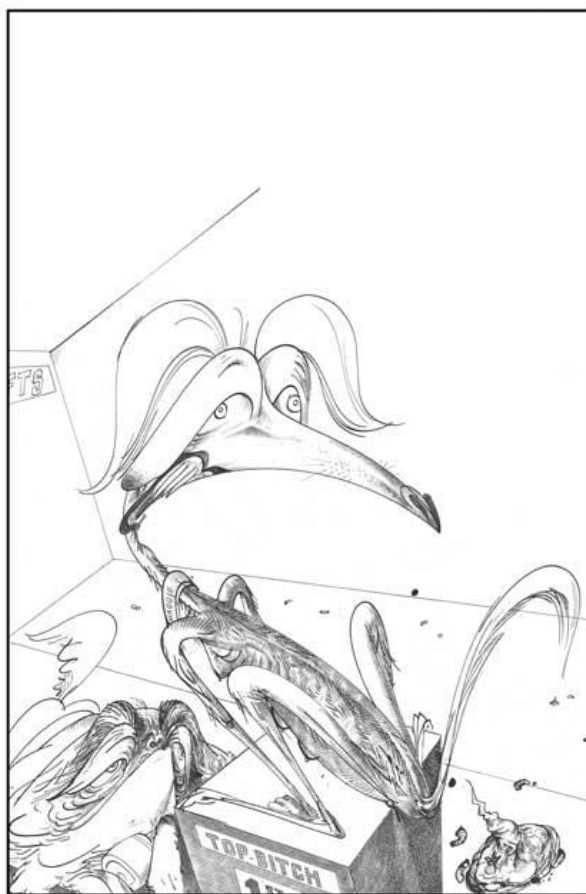
Citā Dž. Skārfa karikatūrā (10. attēls) redzam vizualizētu metaforu, kura kļuva ļoti populāra M. Tečeres laikā – *to handbag someone* – un ir viens no viņas lingvistiskā mantojuma elementiem. Burtiski tā būtu tulkojama kā „nosomiņot kādu” un ir atsauce uz M. Tečeres somiņas zilās vicināšanu vienā no Eiropas samitiem, kurā tika runāts par Lielbritānijas ieguldījumu un ikgadējām iemaksām Eiropas fondos. M. Tečere pieprasīja lielāku finansiālu atbalstu no Eiropas kopienas puses, proti, lai Lielbritānija saņemtu atpakaļ lielāku naudas daļu. Rokassomiņa kā M. Tečeres metonīmija ir saistīta ne tikai ar šo incidentu, bet arī ar to, ka, pirmkārt, viņa ļoti bieži, gandrīz visu publisko uzstāšanos laikā bija redzama ar kādu no savām rokassomiņām, it īpaši zilo rokassomiņu. Tajās viņa arī glabāja savas runas un ļoti svarīgus valdības dokumentus. Kenets Beikers (EN *Kenneth Baker*), bijušais izglītības ministrs M. Tečeres valdības laikā, teica:

„Kad Megija (Mārgareta Tečere) patiešām bija pret kaut ko, viņa uzlika savu somiņu uz kabineta galda un izņēma no tās labi saņurcītu papīru. (...) Tas bija kaut kas neparedzams, citreiz apgaismojošs, citreiz dīvains, kādreiz citāds,

interesants skatījums, bet dažreiz nevērtīgas baumas. Vienmēr, kad tas notika, ministru kabineta sekretārs nobālēja, bet ministrs pacēla acis pret griestiem. Daudzi ministri nolādēja tās nolāpītās, zilās rokassomiņas saturu.”¹³⁹

Vairāku šādu gadījumu dēļ, *to handbag someone* angļu valodā ir kļuvusi par patstāvīgu figuratīvu vienību ar nozīmi „nežēlīgi, verbāli uzbrukt vai sagraut kādu vai kaut ko (cilvēku vai ideju)”¹⁴⁰. Dž. Skārfs ir vizuāli attēlojis „somiņošanas” brīdi – M. Tečere ir attēlota, vicinot savu somiņu pāri kārtējā upura galvai, un kliedzot.

Pirmais darbs, kurā Dž. Skārfs attēloja M. Tečeri, ir žurnālam *Private Eye* zīmētā karikatūra 1974. gadā (11. attēls). Karikatūrā redzam FV *top dog* (LV tiešā nozīme – labākais suns) pārveidojumu. *Top dog* angļu valodā izmanto, lai aprakstītu līderi, vadoni, priekšnieku. Dažādu sacensību kontekstā tā dēvē favorītu – to, kurš visticamāk uzvarēs. Šī karikatūra tika publicēta žurnālā pēc M. Tečeres uzvaras par Konservatīvās partijas vadītāja vietu un viņu attēlo kā suni, kas sēž uz pjedestāla, taču uz pjedestāla ir rakstīta nevis tradicionālā FV *top dog*, bet gan *top bitch* (LV labākā kuce), kas ir vienreizējs stilistisks aizvietojums ar metonīmisku saiti (*dog* > *bitch*). Vēstījumam ir divējāda nozīme: no vienas puses tas ir pareizs dzimuma norādījums (suns – vīriešu kārta, kuce - sievietes), taču no otras puses, protams, ir jāņem vērā vārda negatīvās konotācijas un izmantojums

11. attēls Dž. Skārfs

Attēls aplūkots interneta vietnē

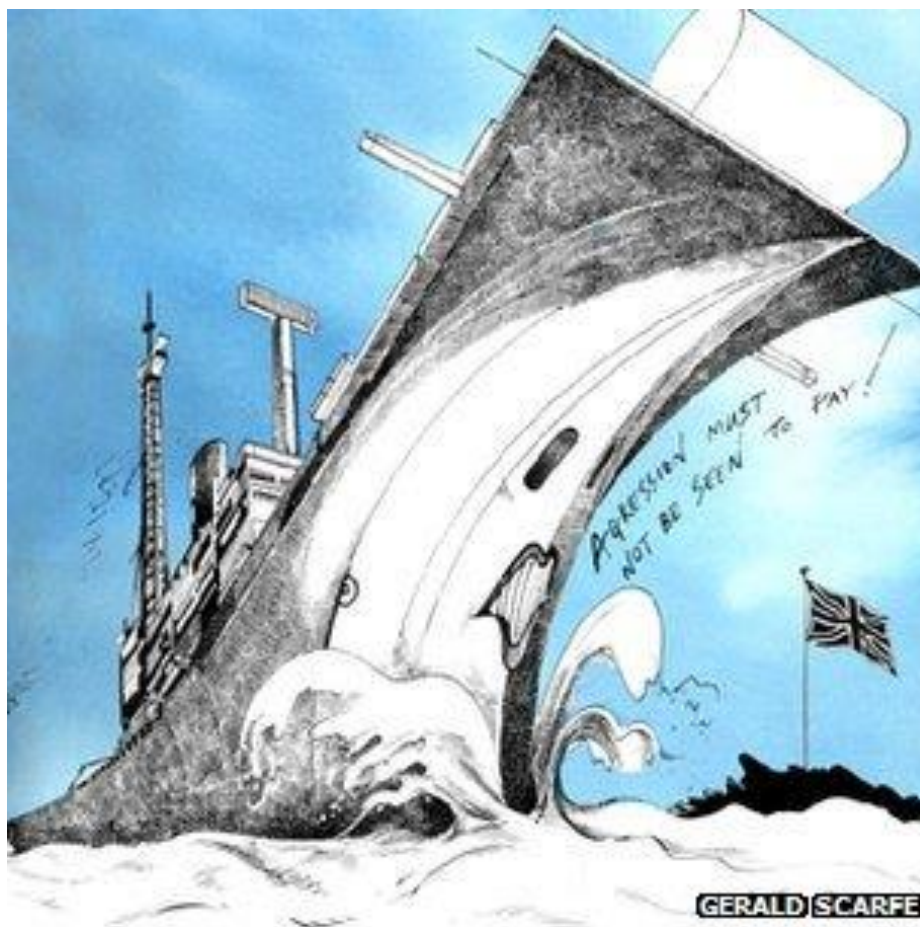
<http://www.geraldscarfe.com/shop/politics/margaret-thatcher-top-bitch/> 2015. gada 11. aprīlī

¹³⁹ Stone-Lee, Ollie. 'I was handbagged by Mrs Thatcher'. www.bbc.com. Pieejams: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-11518330> [skatīts 2015. gada 9. apr.].

¹⁴⁰ *to handbag someone* – to verbally attack or crush (a person or idea) ruthlessly and forcefully. Oxford Dictionary. Pieejams: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/handbag> [skatīts 2015. gada 11. apr.].

sarunvalodā un slengā. Oksfordas vārdnīcā viens no vārda *bitch* skaidrojumiem ir „ļauna un nepatīkama sieviete”¹⁴¹. Jau 1974. gadā M. Tečere bija pazīstama kā ļoti mērķtiecīga un dažbrīd asa politiķe (plašāk skatīt 1. nodaļā), tādēļ šāds karikatūrista skatījums nepārsteidz.

Divas no savām karikatūrām Dž. Skārfs veltījis karakuģa *Belgrano* nogremdēšanai Folklenda salu konflikta laikā (plašāk skatīt 1.3.2. apakšnodaļu) 1982. gadā.

12. attēls Dž. Skārfs

Attēls aplūkots interneta vietnē <http://www.bbc.com/news/entertainment-arts-22076837> 2015. gada 11. aprīlī

13. attēlā M. Tečere ir redzama, mostoties no murga, kurā viņu vajā uz karakuģa bojāgājušo jūras kājinieku dvēseles. 13. attēlā M. Tečere ir personificēta kuģa veidolā, un karikatūru papildina teksts *Aggression must not be seen to pay!* (LV Nedrīkst pieļaut, ka agresija atmaksājas!), kas ir citāts no M. Tečeres runas 1982. gada

¹⁴¹ *bitch* – (informal) a spiteful or unpleasant woman. *Oxford Dictionary*. Pieejams: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/handbag> [skatīts 2015. gada 11. apr.].

3. jūlijā Čeltenhemā¹⁴². Autors šo citātu izmanto ironiskam efektam, jo, pirmkārt, to saka kuģis, kurš dodas uzbrukumā, otrkārt, tas raksturo arī visu konfliktu – uz agresiju tiek atbildēts ar agresiju.

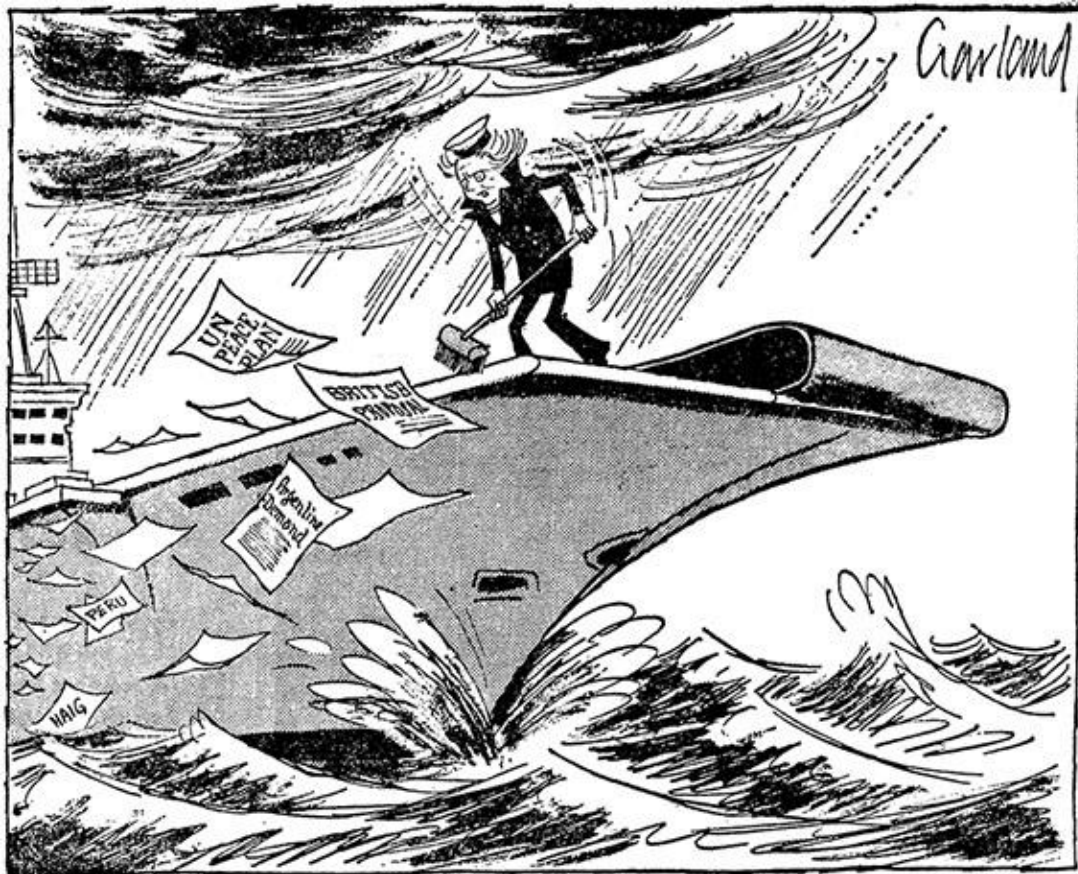
13. attēls Dž. Skārfs „Belgrano spoks” (EN *The Ghost of the Belgrano*)
Karikatūra publicēta laikrakstā *The Sunday Times* 1982. gadā

Dž. Skārfs nebija vienīgais karikatūrists, kurš pievērsās Folklenda salu konflikta tēmai. 14. attēlā redzamā karikatūra tika publicēta 1982. gada 12. maijā laikrakstā *The Daily Telegraph*. Tās autors ir Nikolass Gārlands (EN *Nicholas Garland*). Viņš vizuāli attēlo *FV to clear the decks* (LV notīrīt klāju) – atbrīvot no visa liekā un gatavoties kaujai¹⁴³. Karikatūrā ir redzama M. Tečere, kura, ietērpta

¹⁴² Thatcher. *Speech to Conservative Rally at Cheltenham*.

¹⁴³ *To clear the decks – to prepare for action, as by removing obstacles from a field of activity or combat*. Collins Dictionary. Pieejams:
<http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/clear-the-decks> [skatīts 2015. gada 11. apr.].

jūrnika apgērbā, burtiski ar birsti tīra klāju no papīra lapām. Šīs papīra lapas reprezentē dažādus piedāvājumus miermīlīgai konflikta izbeigšanai – ANO Miera plānu (EN *UN Peace Plan*), Lielbritānijas piedāvājumus (EN *British Proposal*) un Argentīnas prasības (EN *Argentina Demand*). Uz citām lapām redzam vārdus *Peru* un *Haig*, kuri norādā uz citām, konfliktā iesaistītajām pusēm – Peru atbalstu Argentīnai un ASV valsts sekretāru Aleksandru Heigu (EN *Alexander Haig*), kurš mēģināja samierināt abas karojošās puses, lai izvairītos no karastāvokļa.

CLEAR THE DECKS

14. attēls N. Gārlands *Clear the decks* (LV Notīrīt klāju)
 Karikatūra publicēta laikrakstā *The Daily Telegraph* 1982. gada 12. maijā

Vairāki karikatūristi pievērsās M. Tečeres ieviestajām reformām un to sekām gan viņas politiskās karjeras un dzīves laikā, gan pēc tās. Vienas no visapjomīgākajām reformām tika ieviestas Nacionālajā veselības dienestā (plašāk skatīt apakšnodaļu 1.2.). K. Kelohers šīs reformas ir attēlojis un nosaucis par „NVD sekcija” (EN *Dissecting the NHS*) (skatīt 11. pielikumu). Karikatūrā redzam M. Tečeri, kura, augsti paceltu, tur izgrieztu sirdi. Viņas pacients ir personificēts NVD, uz ko norāda pie

gultas piestiprinātā pacienta (NHS) slimības vēsture, kurā redzama lejupslidošu diagrammu, kas liecina par stāvokļa pasliktināšanos. Pacienta galvu rotā cepurīte ar sarkanu krustu, tādējādi simbolizējot ārstus. Pacientu mierīgu cenšas noturēt trīs spēcīga izskata vīrieši, no kuriem viens pie pacienta sejas ir piespiedis anestēzijas masku. Skaidri ir redzams, ka pacients NVD ir pie samaņas un sekcija tiek veikta tam esot dzīvam, tātad – jūtot sāpes.

1. nodaļā lasām, ka M. Tečere savas politiskās karjeras laikā bieži saskārās ar dažādiem Lielbritānijas iedzīvotāju protestiem un piketiem. Austrāliešu karikatūrists Pīters Brelmans (EN *Peter Broelman*) šo faktu ir iekļāvis savā *in memoriam* karikatūrā (skat. 15. attēlu).

15. attēls P. Brelmans

Attēls aplūkots interneta vietnē <http://www.cagle.com/2013/04/rip-margaret-thatcher/> 2015. gada 13. aprīlī

Attēlā redzam M. Tečeri, soļojot debesu vārtu virzienā. Viņu pavada melnā tērpiens policists, kurš ar steku sit mazus ķerubus¹⁴⁴. Viens no sasistajiem ķerubiem saka viņa domāja, ka mūsu goda sardze ir pikets” (EN *She thought our guard of honour was a picket line*).

¹⁴⁴ Ķerubs – eņģelis, kuru attēlo kā mazu bērnu ar spārniem un apaļīgu ķermeni un seju. Skatīt <http://www.merriam-webster.com/dictionary/cherub> [skatīts 2015, 3. apr.].

Deiva Brauna (EN *Dave Braun*) karikatūrā (16. attēls) M. Tečeri pēdējā gaitā ved mašīna, kura atgādina atkritumu izvešanas mašīnas, un uz kuras sāna lasām „Pilnībā privatizētas valsts bēres” (EN *Wholly Privatised State Funerals*¹⁴⁵).

16. attēls D. Brauns

Attēls aplūkots interneta vietnē <http://procartoonists.org/mrs-thatcher-and-the-cartoonists/dave-brown-of-the-independent-on-mrs-thatcher/> 2015. gada 13. aprīlī

Attēlu pavada teksts *It's what she would have wanted* (LV Viņa tā būtu gribējusi), kurš atspoguļo M. Tečeres taupīšanas politiku, kā arī to, ka, iespējams, viņa būtu vēlējusies, lai viņu ved pašas panāktais – nevis valsts, bet gan privatizēts, uzņēmums. Uz mašīnas sāna izlasāms arī firmas nosaukums – *Rockbotham & Tenderlowe plc*. Vārds *rockbotham*, iespējams, ir frazeoloģiskās vienības *to hit rock bottom* pārveidojums. Frazeoloģiskā vienība ir ar nozīmi „sasniegt zemāko punktu dzīvē”, un tiek izmantota, lai aprakstītu situāciju, kurā cilvēks ir zaudējis pilnīgi visu – naudu, īpašumu, sociālo statusu un cieņu apkārtējo acīs savas rīcības dēļ. *Tenderlowe* varētu būt FV *tenderloin* pārveidojums – par *tenderloin* sauc pilsētas daļu (visbiežāk ASV), kurā valda netikumi un korupcija¹⁴⁶. Ja pieņemam šādu vārdu skaidrojumu, karikatūrista vērtējums ir ļoti negatīvs – M. Tečere ir korumpēta un

¹⁴⁵ *A state funeral* – bēres, lai godinātu cilvēku, kuram bija liela nozīme valsts mērogā. M. Tečerei šāda līmeņa bēres netika organizētas.

¹⁴⁶ *Tenderloin* – a district of a city where vice and corruption are prominent. Plašāk skatīt: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/tenderloin> [skatīts 2015. gada 13. apr.].

launa politiķe, kura savas rīcības un attieksmes dēļ gan figuratīvi, gan burtiski ir sasniegusi zemāko punktu, un zemāk viņa vairs krist nevar. Tik negatīvs M. Tečeres vērtējums bija ļoti populārs gan viņas dzīves laikā, gan pēc viņas nāves¹⁴⁷.

K. Kelohers savu 1985. gadā publicēto karikatūru ir nosaucis par *A Good Scrub for the British Bulldog* (EN Kārtīga britu buldoga mazgāšana).

17. attēls K. Kelohers *A Good Scrub for the British Bulldog*

Attēls aplūkots internet vietnē <http://www.chrisbeetles.com/gallery/portraits/caricatures/good-scrub-british-bulldog.html> 2015. gada 14. aprīlī

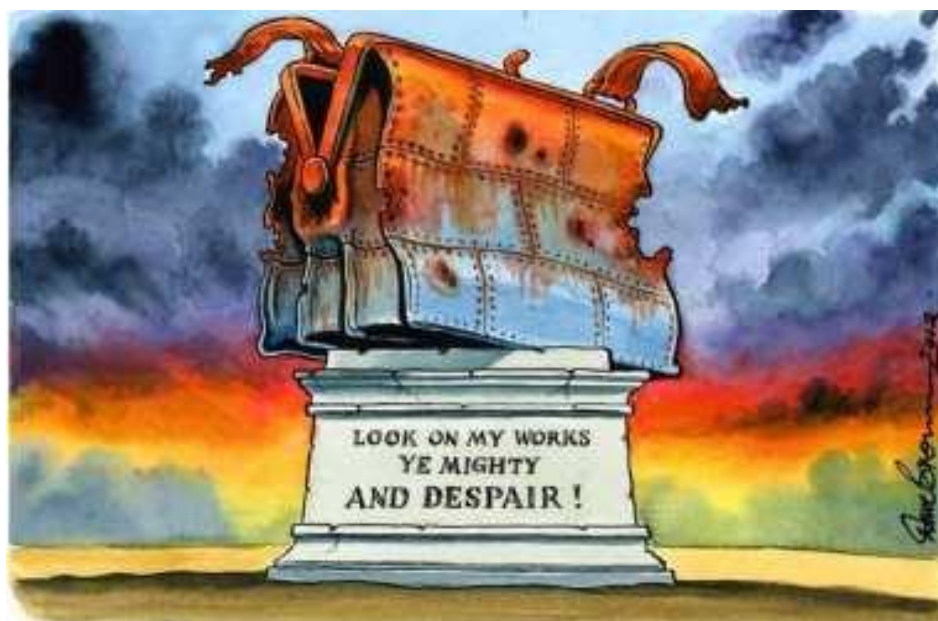
Tajā M. Tečeri redzam aplikušu baltu priekšautu un ar beržamo suku mazgājam buldogu. Buldoga tēls ir alūzija uz V. Čērčilam doto iesauku *The British Bulldog* (LV Britu buldogs) (skatīt 12. pielikumu). Mazgājot britu buldogu, proti, „veco” Lielbritāniju, M. Tečere atbrīvojas no visa nevajadzīgā un pārveido Lielbritāniju pēc

¹⁴⁷ Pilger, John. *Thatcher may be gone but remember – her cruel influence lives on in the Labour Party*. [www.newstatesman.com](http://www.newstatesman.com/politics/politics/2013/04/thatcher-may-be-gone-remember-her-cruel-influence-lives-labour-party). Pieejams: <http://www.newstatesman.com/politics/politics/2013/04/thatcher-may-be-gone-remember-her-cruel-influence-lives-labour-party> [skatīts 2015. gada 13. apr.].

saviem ieskatiem. 1985. gads bija nozīmīgs no iekšpolitiskā viedokļa, jo beidzās gadu ilga ogļraču arodbiedrības streiks, un tika uzsākta plaša ogļu raktuvju slēgšana. Lielbritānija, un īpaši tās ziemeļu apgabali, vienmēr bija bijusi slavena ar savām ogļraktuvēm, un tas bija viens no viestrādicionālākajām, „visbritiskākajām” industrijām. Kārtīgi izmazgājot buldogu, M. Tečere to nomazgā no raktuvju sodrējiem un gadu desmitiem ilgām tradīcijām, kā arī atbrīvojas no viena no saviem visspēcīgākajiem pretiniekiem – arodbiedrībām.

18. attēlā redzamajā D. Brauna karikatūrā savstarpēji iedarbojas gan vizuāli, gan tekstuāli paņēmieni:

- 1) metonīmija – zilā rokassomiņa, kura ir viens no galvenajiem M. Tečeres simboliem;
- 2) alūzija uz M. Tečeres iesauku „Dzelzs lēdija” – rokassomiņa ir no dzelzs un ir sākusi rūstēt;
- 3) alūzija uz Persija Šellija (EN *Percy Shelley*) sonetu „Ozimandias” (skat. 13. pielikumu). Šajā karikatūrā mēs redzam divas alūzijas – pirmkārt, verbālu alūziju, proti, teksts uz pieminekļa *Look on my works ye mighty AND DESPAIR!*, kas ir tiešs pārneseums no soneta. Otrkārt, redzam arī vizuālu alūziju – pieminekli un tuksnesi tam visapkārt, kuri ir P. Šellija izmantotie vizuālie tēli.

18. attēls *Look on my works ye mighty and despair!*
Karikatūra publicēta *The Independent*, 2001. gada 16. februārī

Šiem paņēmieniem mijiedarbojoties, tiek attēlota karikatūrista D. Brauna attieksme pret M. Tečeres politisko mantojumu – Lielbritānija kā tuksnesis un iztukšota valsts. Pēc viņas ir palikusi tikai viņas statuja, un pat tā ir sarūsējusi un atrodas nožēlojamā stāvoklī (pretēji sonetā aprakstītajai statujai, kura ir mirdzoša un neskarta).

Karikatūrā spilgti varam novērot kultūrvēsturiskā konteksta nozīmi – cilvēkam, kurš nav lasījis P. Šellija sonetu un kurš nezina rokassomiņas simbola nozīmi, zudīs liela daļa karikatūras vēstījuma.

4. nodaļā darba autore pievērsās M. Tečeres tēla attēlojumam vizuālajā diskursā. Karikatūru analīze no pētnieka prasa ne tikai spēju saskatīt daudzos figuratīvos elementus, kuri var būt vairāk vai mazāk slēpti kompozīcijās, bet arī zināšanas par politiskajiem, ekonomiskajiem un sociālajiem procesiem Lielbritānijā karikatūru zīmēšanas laikā. Izvēlēto piemēru analīze rāda, ka karikatūru daudzie elementi savijas, radot interesantus un pārsteidzošus figuratīvo paņēmienų rēbusus, kuru centrā ir M. Tečeres politiskās darbības un personības vērtējums.

NOBEIGUMS

Bakalaura darba „Mārgaretas Tečeres fenomēns: politiskais un sociālais diskurss” mērķis bija apskatīt M. Tečeri kā fenomenālu politisku figūru 20. gs. pasaules vēsturē, uzmanību pievēršot politiskajam un sociālajam diskursam. Analizētais empīriskais materiāls sastāv no publiskajām runām, intervijām un dažādu autoru karikatūrām. No plašā materiāla (34 runas un intervijas, 46 karikatūras) tika izvēlēti interesantākie, sarežģītākie un darba tēmai atbilstošākie piemēri, kuri tika analizēti gan no lingvistiskā, gan retoriskā viedokļa.

Darba autore guva apstiprinājumu A. Ā. Ričardsa apgalvojumam, ka dabisks un plūstošs diskurss nav iespējams bez figuratīvās valodas. Analizētās runas un intervijas parāda, cik figuratīva ir M. Tečeres valoda – ja vien runa nav par lēmumu vai notikumu tehnisko pusi, dažādus figuratīvos paņēmienus var atrast katrā trešajā vai ceturtajā teikumā. Liela daļa lietoto FV un metaforu ir tieši saistītas ar Lielbritānijas un Britu salu vēsturi, vērtībām un sociālo kontekstu, tādēļ darba autore atkārtoti vēlētos uzsvērt šo zināšanu lielo lomu tekstu analīzē. Ne mazāk svarīgas tās ir arī karikatūru pētīšanā, jo karikatūras caurauž neskaitāmi simboli un atsauces, kas ir tieši saistīti ar konkrēto politiķi, viņa/viņas lēmumiem un valdošo situāciju valstī.

Mūsu interese par bakalaura darba tēmu radās bakalaura studiju laikā gan apgūstot Valsts mācības kursu, it īpaši Pēckara periodu Lielbritānijā, gan Stilistiku un Teksta interpretāciju, kas sniedza ne tikai izpratni un teorētiskās zināšanas, bet arī deva iespēju iegūt empīrisko materiālu stilistiskā lietojuma analīzei. Bakalaura darbs attīsta mūsu iepriekšējos novērojumus un padziļina metaforas un citu stilistisko paņēmienu lietojumu analīzi, kā arī sniedz politiskās figuratīvās domas interpretāciju multimodālajā diskursā.

Bakalaura darba izstrāde atklāj teorijas un pētījumu trūkumu par alūziju. Neskatoties uz to, ka to lieto daudz retāk, kā, piemēram, metaforu un metonīmiju, tā noteikti ir interesants pētījumu objekts, jo ir spēcīgs figuratīvais paņēmiens, kas gan no klausītāja/lasītāja, gan pētnieka prasa kognitīvu izpratni un zināšanas par plašu tēmu loku (literatūra, vēsture, mūzika, dažādi kultūras fenomeni utt.). Darba autore vēlētos turpināt pētīt alūzijas vietu figuratīvo paņēmienu saimē un tās lomu politiskajā diskursā maģistra darba ietvaros.

TĒZES

- M. Tečere ir izcila politiska personība. Viņas fenomenu veido konservatīvie uzskati un viņas 30 gadu ilgā politiskā pieredze un darbība Konservatīvajā partijā. Viņas uzskati un rīcība atklājas valodas stilistiskajā lietojumā gan verbālajā, gan multimodālajā diskursā.
- M. Tečeres publisko runu un interviju analīze parāda retorikas nozīmi publiskā reprezentācijā un atkārtojuma lomu politiskajā diskursā.
- Izmantojot gan vienkāršo, gan izvērsto metaforu, M. Tečere savās runās rada jēdzienu un savu politisko pretinieku verbālo un vizuālo tēlu, tādējādi klausītājos raisot noteiktas metonīmiskās asociāciju virknes un ietekmējot to uztveri par konkrētajām runu tēmām. Figuratīvā valoda kļūst par argumentācijas paņēmienu, kas paliek klausītāju atmiņā ilgāku laiku un pārliecina.
- M. Tečeres politiskais diskurss atklāj bagātu un radošu figuratīvās valodas pielietojumu, kas ietver frazeoloģiskās vienības gan pamatlietojumā, gan vienreizējā stilistiskā lietojumā. Viņas runas satur arī radoši veidotas leksiskās metaforas.
- Balstoties uz bakalaura darba empīriskā materiāla analīzes, nonākam pie secinājuma, ka izvērstā metafora ir viens no visbiežāk sastopamajiem stilistiskajiem paņēmieniem M. Tečeres runās.
- M. Tečeres runās un intervijās uzmanību piesaista radošs alūzijas lietojums. Alūzijas atspoguļo gan viņas zināšanas par literatūru, vēsturi un kultūrvēsturiskajiem procesiem, gan arī sapratni par to, kā veiksmīgāk piesaistīt auditorijas uzmanību.
- Politiskās karikatūras atklāj politiskā un kultūrvēsturiskā konteksta nozīmi šo karikatūru izpratnē un analīzē. Multimodālais diskurss nodrošina stilistisko paņēmienu mijiedarbību un veido sarežģītu figuratīvo tīklojumu, kas ietver metaforas, metonīmijas, kalambūrus un alūzijas, kā arī pārliecinošus simbolu lietojumus.

- Politiskās karikatūras ir pavadījušas M. Tečeri visā politiskajā karjerā, to kritizējot un atklājot tās negatīvo mantojumu, it īpaši pēc viņas aiziešanas mūžībā, kad M. Tečeres iesauka „Dzelzs lēdija” kalpoja kā daudzu multimodālo reprezentāciju pamatmetafora un verbāli-vizuālo kalambūru sastāvdaļa.
- Visbiežāk sastopamie karikatūru temati ir M. Tečeres ieviestās reformas un viņas politiskā mantojuma vērtējums.

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

DE	Vācu valodā
EK	Eiropas Kopiena
EN	Angļu valodā
FV	Frazeoloģiska vienība
IKP	Iekšzemes kopprodukts
gs.	Gadsimts
lat.	Latīņu valodā
LV	Latviešu valodā
NATO	Ziemeļatlantijas Līguma organizācija (latviešu valodā biežāk tiek lietots tās angļiskā nosaukuma akronīms NATO, EN <i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
p.m.ē	Pirms mūsu ēras
PSKP	Padomju Savienības komunistiskā partija
PSRS	Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

AVOTI

1. *House of Commons Speech: Industrial Situation*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=103924> [skatīts 2015, 6. febr.].
2. *House of Commons Statement: European Rome Council*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/document/108234> [skatīts 2015, 15. febr.].
3. *Interview for Woman's Own*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=106689> [skatīts 2015, 22. febr.].
4. *Press Conference after Dublin European Council*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104180> [skatīts 2015, 12. febr.].
5. Sleaford Rallying for Churchill. *Sleaford Gazette*. 1945, 29 June. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=100817> [skatīts 2015, 9. martā].
6. Thatcher, Margaret. *Britain Awake*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/document/102939> [skatīts 2013, 13. okt.].
7. *Remarks on becoming Prime Minister*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104078> [skatīts 2013, 5. okt.].
8. Thatcher, Margaret. *Speech at Lord Mayor's Banquet*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=108241> [skatīts, 2015, 20. apr.].
9. Thatcher, Margaret. *Speech to Conservative Party Conference*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104431> [skatīts 2013, 7. okt.].

10. Thatcher, Margaret. *Speech to Conservative Rally at Cheltenham*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104989> [skatīts 2015, 13. febr.].
11. Thatcher, Margaret. *What's Wrong With Politics?* Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=101632> [skatīts 2013, 1. okt.].
12. *TV Interview for Soviet Television*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/document/106604> [skatīts 2013, 2. okt.].
13. *TV Interview for Weekend World: Victorian Values*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=105087> [skatīts 2013, 8. okt.].

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

14. Aristotelis. *Poētika*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2008.
15. Aristotle. *The Art of Rhetoric*. London: Harper Press, 2012.
16. Black, Max. *More About Metaphor*. In *Metaphor and Thought*. Ed. by Andrew Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, 1998 (1979). Pp. 19-41.
17. Bormanis, Ēriks. *Figuratīvā doma: verbālais un vizuālais*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2011.
18. Bormanis, Ēriks. *Kognitīvā pieeja tulkojuma figuratīvajai valodai*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2008.
19. Charteris-Black, Jonathan. *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.
20. El Refaie, Elisabeth. *Metaphor in Political Cartoons: Exploring Audience Responses*. In: *Multimodal Metaphor*. Ed. by Forceville, Charles J. and Eduardo Urios-Aparisi. Berlin: Mouton de Gruyter, 2009.
21. Forceville, Charles J. *Non-verbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework: Agendas for research*. In: *Multimodal Metaphor*. Ed. by

- Forceville, Charles J. and Eduardo Urios-Aparisi. Berlin: Mouton de Gruyter, 2009.
22. Gibbs, Raymond W, Jr. *Process and Products in Making Sense of Tropes*. In *Metaphor and Thought*. Ed. by Andrew Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, [1979] 1998. Pp. 252-276.
 23. Gibbs, Raymond W, Jr. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. New York: Cambridge University Press, 1999.
 24. Gover, Alex. *Margaret Thatcher. A Tribute*. London: Go Entertainment Group Limited, 2013.
 25. Holland, Jack and Henry McDonald. *INLA Deadly Divisions*. Dublin: Poolbeg, 1996.
 26. Hutto, David. Ancient Egyptian Rhetoric in the Old and Middle Kingdoms. *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, 2002.
 27. Lakoff, George. *The Contemporary Theory of Metaphor*. In *Metaphor and Thought*. Ed. by Andrew Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, 1998 (1979). Pp. 202-251.
 28. Lakoff, George. *The Political Mind: Why You Can't Understand 21st-century Politics with an 18th-century Brain*. New York: Viking, 2008.
 29. Lakoff, George and Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.
 30. Khabaz, D. V. *Manufactured Schema: Thatcher, the Miners and the Culture Industry*. Leicester: Matador, 2007.
 31. Krasovska, Elīna. *Metonīmija un figuratīvā domāšana: Kognitīvās stilistikas pieeja*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2013.
 32. Lipson, Carol S. and Roberta A. Binkley. *Rhetoric Before and Beyond the Greeks*. New York: State University of New York Press, 2004.
 33. Naciscione Anita. *A Cognitive Approach to Instantial Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse*. In *Phraseology in Multilingual Society*. 2013.
 34. Naciscione, Anita. *Instantial Stylistic Use: A Cognitive View of Phraseological Units in Discourse*. In: *Phraseology in Multilingual Society*. Ed. by Elena Arsenteva. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014. Pp. 210-227.

35. Naciscione, Anita. *Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
36. Richards, I. A. *The Philosophy or Rhetoric*. New York: Oxford University Press, 1936.
37. Routledge, Paul. *Public Servant, Secret Agent: The elusive life and violent death of Airey Neave*. London: Fourth Estate, 2002.
38. Safire, William. *Safire's Political Dictionary*. New York and Oxford: Oxford University Press, 2008.
39. Seldon, Anthony and Daniel Collings. *Britain under Thatcher*. New York and London: Longman, 2000.
40. Shakespeare, William. *Julius Caesar*. The Complete Works of William Shakespeare. Glasgow: Geddes and Grosset. 2010. Pp. 361-377.
41. Stearn, William T. The Origin of the Male and Female Symbols of Biology. *Taxon*. Vol. 11, no. 4. Pp. 109-113.
42. Šekspīrs, Viljams. *Jūlijs Cēzars*. Kopotie raksti. 4. sēj. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1904. 119.-233. lpp.
43. Thatcher, Margaret. *The Downing Street Years*. New York: Harper Collins, 1993.
44. Wales, Katie. *A Dictionary of Stylistics*. Harlow: Pearson Education Limited, 2001.
45. Wapshott, Nicholas. *Ronald Reagan and Margaret Thatcher: A Political Marriage*. New York: Sentinel, 2007.

IZMANTOTIE INTERNETA RESURSI

46. Akadēmiskā terminu datubāze *AkadTerm*. Pieejams: <http://termini.lza.lv> [skatīts 2015, 30. apr.].
47. Banstable, John. *Amazing & Extraordinary Facts – Prime Ministers*. Newton Abbot: David & Charles, 2003. Pieejams: http://books.google.lv/books?id=lrKJaTWhlm8C&pg=PT108&dq=%22iron+lady%22+Gavrilov&hl=en&sa=X&ei=UCBnUf6nPImdkQXpvoC4Bw&redir_esc=y#v=onepage&q=%22iron%20lady%22%20Gavrilov&f=false [skatīts 2013, 11. nov.].
48. *British Nationality Act*. Chapter 61. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61> [skatīts 2013, 3. nov.].

49. Brown, Lewis. *Thatcher and Reagan in Quotes*. Centre for Policy Studies.
Pieejams: <http://www.cps.org.uk/blog/q/date/2011/07/04/thatcher-and-reagan-in-quotes/> [skatīts 2015, 11. apr.].
50. Burchill, Julie. *Review from the New Musical Express*. www.sting.com.
Pieejams: <http://www.sting.com/discography/album/31/albums> [skatīts 2015, 30. apr.].
51. Burton, Gideon O. *Silva Rhetoricae*. Provo: Brigham Young University.
Pieejams: <http://humanities.byu.edu/rhetoric/Figures/E/epimone.htm> [skatīts 2014, 3. apr.].
52. Bushby, Helen. *Gerald Scarfe on how he loved to loathe Thatcher*.
www.bbc.com. Pieejams: <http://www.bbc.com/news/entertainment-arts-22076837> [skatīts 2015, 11. apr.].
53. *Cambridge Dictionaries Online*. Pieejams
<http://dictionary.cambridge.org/dictionary> [skatīts 2014, 18. martā].
54. *Churchill: A Life*. www.thefreelibrary.com. Reason Foundation, 1993.
Pieejams: <http://www.thefreelibrary.com/Churchill%3A+A+Life.-a013909574> [skatīts 2014, 28. martā].
55. *Collins Dictionary*. Pieejams:
<http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/clear-the-decks> [skatīts 2015, 11. apr.].
56. *Encyclopaedia Britannica*. www.Britannica.com. Pieejams:
<http://www.britannica.com/> [skatīts 2014, 19. martā].
57. *House of Commons PQs*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104641> [skatīts 2013, 10. okt.].
58. Kalve, Anna. *Konceptuālās metaforas fenomēns*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2012. 23-28.
59. Krops, Jānis. *OPEC uzsāk naftas tirdzniecības embargo*. www.lr1.lsm.lv
Pieejams: <http://lr1.latvijasradio.lv/lv/raksts/sii-diena-vesture/17.-oktobris.-opcec-uzsak-naftas-tirdzniecibas-embargo.a29731/> [skatīts 2013, 10. okt.].
60. Latviešu valodas skaidrojošo vārdnīcu un jaunaizguvumu datubāze (2006 - 2009). <http://www.tezaurs.lv>. [skatīts 2014, 19. martā].
61. Laurence, C. K., *The Quarterback's Demons*. Spring Hill: Bouncing Ball Books, Incorporated, 2007. P. 129. Pieejams:

- <https://books.google.lv/books?id=EgDYBtIya1AC&pg=PA129&lpg=PA129&dq=little+sir+echo+meaning&source=bl&ots=AkCENvoCx6&sig=wk6kKrZIXycC4gC8zr-JDLkaCwM&hl=en&sa=X&ei=bqRXVenZIajhywPHjICgBw&sqi=2&ved=0CFIQ6AEwCQ#v=onepage&q=little%20sir%20echo%20meaning&f=false>
[skatīts 2015, 30. apr.].
62. *Leaders mourn death of Margaret Thatcher*. [www.foxnews.com](http://www.foxnews.com/politics/2013/04/08/leaders-mourn-death-margaret-thatcher/). Pieejams: <http://www.foxnews.com/politics/2013/04/08/leaders-mourn-death-margaret-thatcher/> [skatīts 2013, 13. okt.].
63. *LED Sports Tickers*. <http://www.risedisplay.com/solutions/sports-tickers/>
[skatīts 2015, 22. apr.].
64. Lidell, George H. and Robert Scott. *An Intermediate Greek-English Lexicon*. Medford/Somerville: Tufts University, Perseus Digital Library. Pieejams: [http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0058%3Aentry%3Dr\(htoriko%2Fs](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0058%3Aentry%3Dr(htoriko%2Fs) [skatīts 2013, 12. dec].
65. *Margaret Thatcher (1925-2013) Public opinion trends*. www.ipsos-mori.com
Pieejams: <http://www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/3158/Margaret-Thatcher-19252013.aspx> [skatīts 2013, 8. okt.].
66. *Margaret Thatcher on Newsnight, Falklands*. 2012. gada 28. oktobrī.
Pieejams: <http://www.youtube.com/watch?v=5Z2598Xt8fk> [skatīts 2013, 1. nov.].
67. *Margaret Thatcher tributes: David Cameron speech*. www.theguardian.co.uk.
Pieejams: <http://www.theguardian.com/politics/2013/apr/10/margaret-thatcher-tributes-davidcameron-speech> [skatīts 2013, 3. sept.].
68. Matgamna, Sean. We Need a Worker's Government. *Socialist Organiser*. No. 28, 1980, 25 October. Pieejams: <http://www.workersliberty.org/story/1980/10/25/workers-government-1980>
[skat. 2015, 30. apr.].
69. Merriam-Webster Online Dictionary. www.merriam-webster.com. Pieejams: <http://www.merriam-webster.com> [skatīts 2014, 21. martā].
70. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Pieejams: www.oxfordlearnersdictionaries.com [skatīts 2014, 8. martā].

71. *Oxford Dictionary*. Pieejams: <http://www.oxforddictionaries.com/> [skatīts 2014, 22. apr.].
72. Pilger, John. *Thatcher may be gone but remember – her cruel influence lives on in the Labour Party*. www.newstatesman.com. Pieejams: <http://www.newstatesman.com/politics/politics/2013/04/thatcher-may-be-gone-remember---her-cruel-influence-lives-labour-party> [skatīts 2015, 13. apr.].
73. *Prezidente: nav īstais brīdis šūpot laivu*. www.apollo.lv Pieejams: <http://www.apollo.lv/zinas/prezidente-nav-istais-bridis-supot-laivu/329790> [skatīts 2014, 4. martā].
74. Runciman, David. *Rat-a-tat-a-tat-a-tat-a-tat*. www.lrb.co.uk Pieejams: <http://www.lrb.co.uk/v35/n11/david-runciman/rat-a-tat-a-tat-a-tat-a-tat> [skatīts 2013, 10. okt.].
75. Sikorski – *'Thatcher was a fearless champion of liberty'*. www.thenews.pl. Pieejams: <http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/132256,Sikorski---Thatcher-was-a-fearlesschampion-of-liberty> [skatīts 2013, 20. okt.].
76. Sikorski, Radek. *Margaret Thatcher: A Cold War angel and a Democratic Miracle*. www.telegraph.co.uk. Pieejams: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/margaretthatcher/9982098/Margaret-Thatcher-A-Cold-War-angel-and-a-democratic-miracle.html> [skatīts 2013, 21. okt.].
77. Smith, Rebecca. *How Margaret Thatcher became known as 'Milk Snatcher'*. www.telegraph.co.uk Pieejams: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/7932963/How-Margaret-Thatcher-became-known-as-Milk-Snatcher.html> [skatīts 2013, 15. okt.].
78. Smith-Spark, Laura. *Margaret Thatcher: Tributes paid to 'great leader, great Briton'*. www.cnn.com. Pieejams: <http://edition.cnn.com/2013/04/08/world/europe/uk-margaretthatcher-reaction/index.html> [skatīts 2013, 25. sept.].
79. *Special Report: An Affair to Remember – the Suez Crisis*. www.economist.com. Pieejams: <http://www.economist.com/node/7218678> [skatīts 2014, 1. apr.].

80. Stephens, Philip. *Europe, sterling and Thatcher's handbag*. www.ft.com.
Pieejams: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/446e822c-a1d2-11e2-ad0c-00144feabdc0.html#axzz2kR1S5t2p> [skatīts 2013, 29. sept.].
81. Stone-Lee, Ollie. *'I was handbagged by Mrs Thatcher'*. www.bbc.com.
Pieejams: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-11518330> [skatīts 2015, 9. apr.].
82. Thatcher, Margaret. *Speech receiving International Women's Forum Award*. London, Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/document/106517> [skatīts 2014, 25. martā].
83. Thatcher, Margaret. *Speech to Conservative Party Conference*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=105763> [skatīts 2013, 10. okt.].
84. Thatcher, Margaret. *Speech to Zurich Economic Society ("The New Renaissance")*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/document/103336> [skatīts 2015, 30. apr.].
85. Thatcher, Margaret. *The Bruges Speech*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams:
<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=107332> [skatīts 2013, 3. dec.].
86. Thatcher, Margaret. *TV Interview for BBC*. Margaret Thatcher Foundation. Pieejams: <http://www.margaretthatcher.org/document/105592> [skatīts 2013, 25. okt.].
87. *Thatcher Poll Tax Riots 1990*. Video apskatīts interneta vietnē http://www.youtube.com/watch?v=5o98_hia8tA 2013. gada 8. oktobrī.
88. *The Free Dictionary by Farlex*. Pieejams: www.thefreedictionary.com [skatīts 2015, 20. apr.].
89. *Valstu, teritoriju un valūtu saraksts*. Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejams: <http://publications.europa.eu/code/lv/lv-5000500.htm> [skatīts 2014, 8. martā].
90. White, Michael. *Margaret Thatcher: looking back on the life of the Iron Lady*. www.guardian.com. Pieejams:
<http://www.theguardian.com/politics/2013/apr/08/iron-ladymargaret-thatcher> [skatīts 2014, 3. apr.].

SUMMARY

The objective of my Bachelor's Paper "Margaret Thatcher's Phenomenon: Political and Social Discourse" is to have a closer look at M. Thatcher as a phenomenal political figure through the paradigm of her speeches, as well as her depiction in visual discourse – political cartoons.

The Bachelor's Paper consists of four chapters. The first chapter is devoted to Margaret Thatcher's political career, outlining the main events and issues, which provides extralinguistic political, economic and social information that helps to understand her public speeches. The second chapter "The Importance of Rhetoric in Public Representation" looks at the history of rhetoric and explores the most vivid instances of repetition in M. Thatcher's public speeches and interviews. The third chapter "Use of Figurative Language in Discourse" provides an overview of the development of figurative language, and metaphor in particular as part of the human thinking processes and cognition. It has four subchapters that analyse metaphor, extended metaphor and allusion. The fourth chapter "Reflection of Margaret Thatcher in Visual Representation" explores how Margaret Thatcher was depicted in political cartoons, both while she was an active politician and after her death.

Analysis of M. Thatcher's political speeches and interviews reveals that she uses figurative language to conceptualise the world and her own activities. She applies well-known phraseological units in core use, as well as instantial stylistic use. Metaphor and extended metaphor in particular is the most prevalent figurative tool. She resorts to metaphor as a means to simplify and explain abstract and complex subjects and also as a tool for argumentation.

Multimodal use involves skilful use of visual representation and verbal text, frequently resulting in visual pun, use of symbols and colour. Empirical research shows that M. Thatcher's nickname functions as the base of most visual puns in multimodal discourse after her demise. The main themes of her political caricatures include reforms made by Thatcher's government and her political legacy.

РЕЗЮМЕ

Название нашей бакалаврской работы "Феномен Маргареты Тэтчер: Политический и социальный дискурс" (*Margaret Thatcher's Phenomenon: Political and Social Discourse*). Объектом исследования являются публичные речи М. Тэтчер и интервью с ней, а так же политические карикатуры которые отражают оценку деятельности М. Тетчер.

Работа основана на базе эмпирического материала, который состоит из политических речей и интервью и политических карикатур. Теоретическая часть посвящена анализу стилистических приёмов:

- 1) использованию образного языка - метафоры и аллюзии, а так же употреблению повторения как риторического приёма;
- 2) анализу стилистического значения политических карикатур в мультимодальной репрезентации.

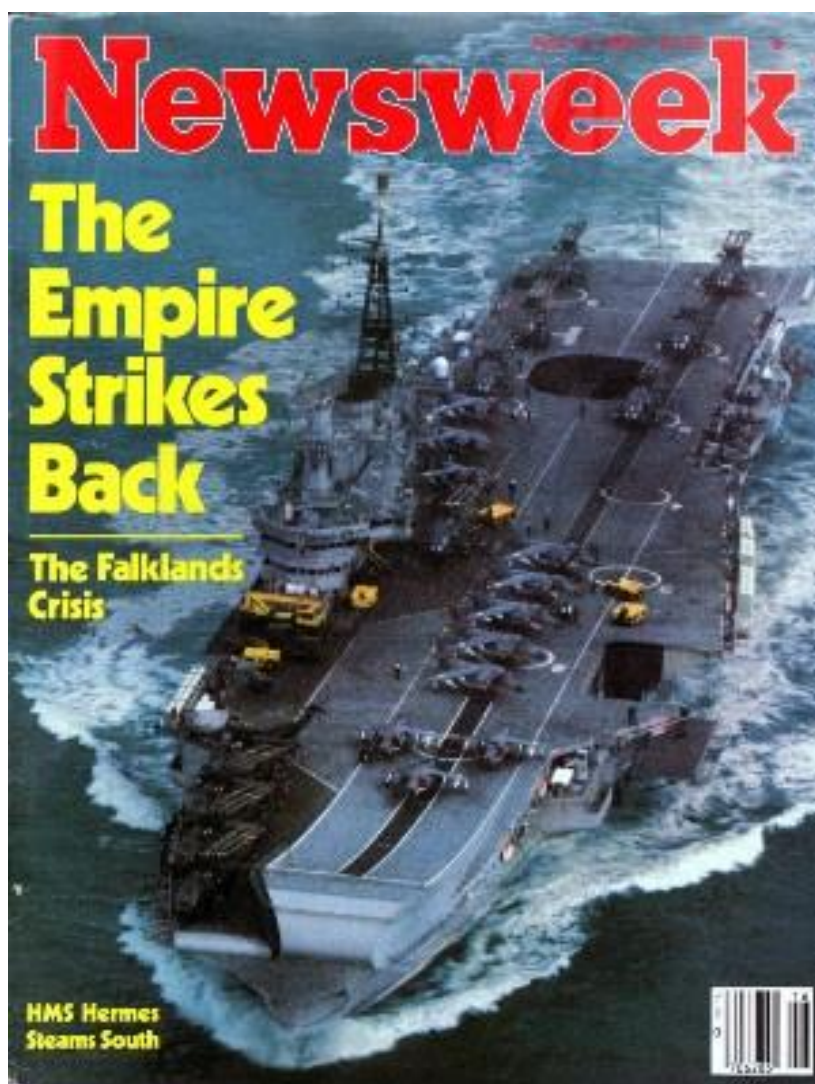
Бакалаврская работа состоит из четырёх глав. В первой мы рассматриваем политическую карьеру М. Тэтчер. Понимание политического, экономического и социального контекста в котором она работала важно при анализе стилистического употребления в её речах. Вторая глава уделена истории риторики и употреблению стилистического эффекта повторение. Третья глава посвящена обзору развития теории образного языка, особенно метафоры как части мыслительного процесса. В подразделах мы анализируем стилистического употребление метафоры и аллюзии. В четвёртой главе рассматривается мультимодальный дискурс в форме карикатуры.

В рамках данной бакалаврской работы, сделаны следующие выводы:

- 1) М. Тэтчер употребляет популярные фразеологические единицы и так же создает новые образные выражения;
- 2) Образные употребления в речах М. Тэтчер делают её речи более понятными и воспринимаемыми. Она их так же использует как частью своей аргументации;

3) Развёрнутая метафора является одним из самых распространённых стилистических приёмов в её политических речах.

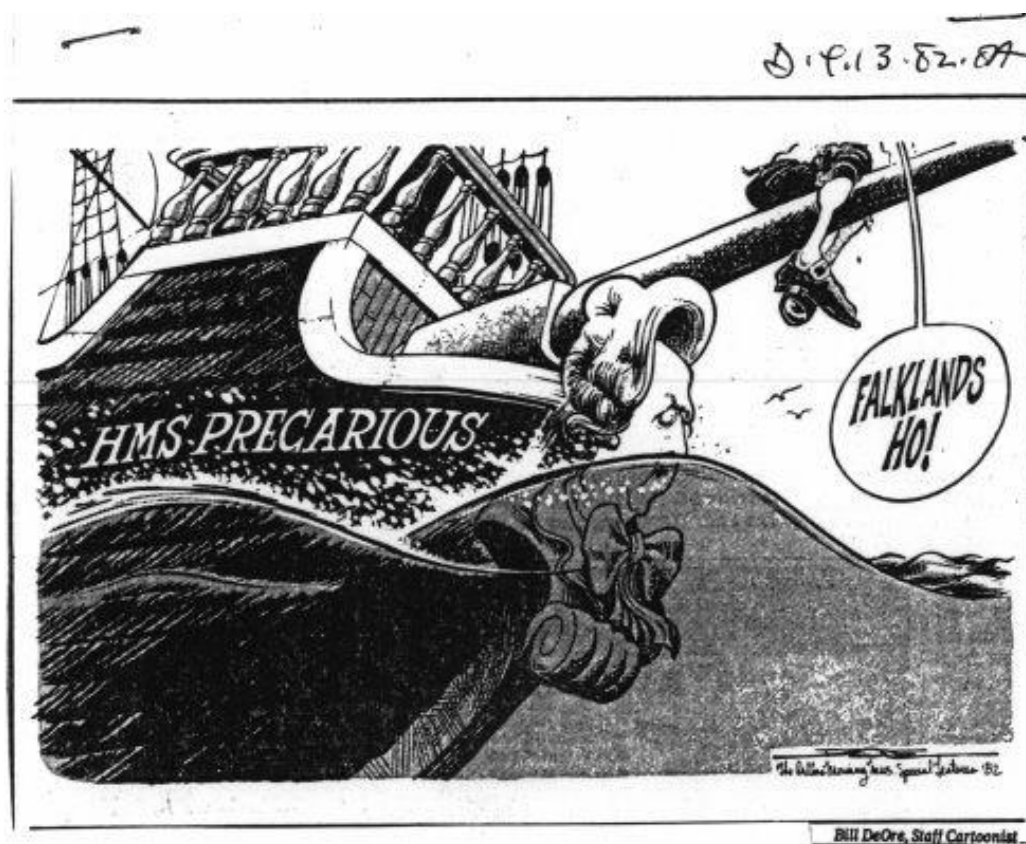
Изучение и анализ отобранного эмпирического материала указывает на разнообразия средств выразительности, а так же необходимость и широкие возможности их дальнейшего академического исследования.

Žurnāla Newsweek vāks *The Empire Strikes Back*. 1982. gada 19. aprīlis

Attēls aplūkots interneta vietnē

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/7/7a/The_empire_strikes_back_newsweek.jpg
2013. gada 5. novembrī

Bils Diors (EN *Bill Deore*)

Attēls aplūkots interneta vietnē <http://foreignpolicy.com/2013/04/09/margaret-thatchers-legacy-in-political-cartoons/> 2013. gada 5. novembrī

THE Sun
 Thursday, May 4, 1982 14p TODAY'S TV: PAGE 12

QE2 IS SET TO SAIL FOR WAR
Liner may be turned back from a cruise

We told you first
 NINE days ago The Sun said that the QE2 was to be turned back from a cruise to Falkland Islands because of the danger of mines. Now we're saying that the ship will sail. See Page 12

GOTCHA

Our lads sink gunboat and hole cruiser

SUNK An Argie patrol boat like this one was sunk by missiles from Royal Navy helicopters after first opening fire on our lads

CRIPPLED THE Argie cruiser General Belgrano... put out of action by British torpedoes from our super nuclear sub Conqueror

UNION BOYCOTTS WAR

BATTLE FOR THE ISLANDS

MAJOR

£50,000 BINGO! Today's lucky numbers are on Page 20.

Laikraksts *The Sun*. Ievadraksta 1. lappuse. 1982. gada 6. maijs

Attēls aplūkots interneta vietnē

http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/pop_ups/06/programmes_enl_1146752460/html/1.stm 2013. gada 5. novembrī

Page 66. The Citizen, Ottawa, Wednesday, February 4, 1976

'Guns-before-butter' charge by Thatcher angers Soviets

By Tom Lambert
Times-Post News Service

LONDON When British Conservative Party leader Margaret Thatcher spoke her mind on Soviet power, she set off more than a week of name-calling between London and Moscow. Even Peking joined in. The tempest has eased now, but it's still a mystery why the Kremlin took such umbrage.

The confrontation started Jan. 19 when Mrs. Thatcher, not widely noted for her expertise on foreign affairs, said in a speech that Moscow seemed bent on world domination and was arming at a threatening rate.

"Russia puts guns before butter," she said, and added, "we (Britain) put just about everything before guns."

The speech attracted little attention here. Conservative spokesmen, and even some of Britain's Laborites, have been saying much the same thing for years.

But, surprisingly the speech outraged the Kremlin. Obviously on his government's orders, Soviet Ambassador Nikolai Lunkov protested Mrs. Thatcher's remarks to the Foreign Office. One of Lunkov's aides complained to Reginald Maulding, foreign secretary in Mrs. Thatcher's shadow cabinet.

The Foreign Office tartly reminded Lunkov that everyone in Britain, "including Communists," had freedom of speech.

But the Kremlin was not content to leave the Thatcher confrontation to Lunkov and his side. Moscow's propaganda journals opened up on the Tory party leader.

Peking commented that her outlook was "Churchillian." That further infuriated Moscow. *Pravda* insinuated that Mrs. Thatcher was a Peking cat's-paw.

Mrs. Thatcher's Conservatives were pleased by the uproar, and her remarks drew some approving letters to the London newspaper editors.

But some of Britain's radicals bemoaned her words. Britain's Labor party generally was discomfited as well.

About 70 leftist Labor parliamentarians offered a

motion in the House of Commons deploring Mrs. Thatcher's "one-sided" criticism of Moscow's expanding armaments program. They complained that she had ignored the "massive and growing" military strength of the United States.

Prime Minister Harold Wilson told Parliament he did not think the Russians had paid much attention to Mrs. Thatcher's speech. What impressed them, he said, was "the strength of the North Atlantic Treaty Organization and the determination of the (British) government to maintain that strength."

La Boutique Maison Hippique

Mary Anne and Cheryl Ann invite you to drop in and see their new selection of exciting fashions in

CRUISEWEAR

Hand-picked designer fashions from the fashion houses of the world, for cruise and winter vacation comfort and style. Visit us before you leave and pack only the best for your warm winter vacation or cruise.

P.S. We offer a 5% discount on cash sales (sales items excluded), we also accept charge.

LOWER AYLMER ROAD 684-7095

The Citizen, Ottawa, p. 66. Pieejams:

<http://news.google.com/newspapers?nid=2194&dat=19760204&id=tr0yAAAAIBAJ&sjid=qe0FAAAAIBAJ&pg=1203,1224989> [skatīts 2014, 2. apr.]

LITTLE SIR ECHO

(John S. Fearis / Laura Rountree Smith - 1917)

Guy Lombardo & His Royal Canadians - 1939

Bing Crosby & The Music Maids - 1939

Horace Heidt & Orch.(vocals: Emily Stevenson & Larry Cotton) - 1939

Dick Todd - 1939

Rex Stewart & Dicky Wells - 1959

Also recorded by: Bonzo Dog Doo-Dah Band; Vera Lynn;

Bebe Daniels & Ben Lyon; Roy Eldridge; Louis Prima;

Sharon, Lois & Bram; Sammy Turner; Joe Williams.

Little Sir Echo, how yo you do?

Hello! (Hello!) Hello! (Hello!)

Little Sir Echo, we'll answer you

Hello! (Hello!) Hello! (Hello!)

Hello! (Hello!) Hello! (Hello!)

Won't you come over and play? (and play)

You're a nice little fellow

I know by your voice

But you're always so far away (away)

Little Sir Echo is very shy

Hello! (Hello!) Hello! (Hello!)

Little Sir Echo will make reply

Hello! (Hello!) Hello! (Hello!)

Hello! (Hello!) Hello! (Hello!)

Won't you come over and play? (and play)

You're a nice little fellow

I know by your voice

But you're always so far away (away)

Dziesmas *Little Sir Echo* teksts. Pieejams:

<http://lyricsplayground.com/alpha/songs/l/littlesirecho.shtml> [skatīts 2015, 30. apr.]

Vinstona Čerčila (EN *Winston Churchill*) pieminēklis. Fotografija aplūkota interneta vietnē <http://outandaboutinthecity.com/tag/winston-churchill/> 2015. gada 8. aprīlī

Zapiro *Rust in Peace*. Karikatūra publicēta žurnālā *The Times* 2013. gada 9. aprīlī

Attēls aplūkots interneta vietnē: <http://www.zapiro.com/cartoon/1593922-130409tt#.VSPKjBrr7A8> 2015. gada 8. aprīlī

Elans Sonderss (EN *Alan Saunders*) *Iron Lady*

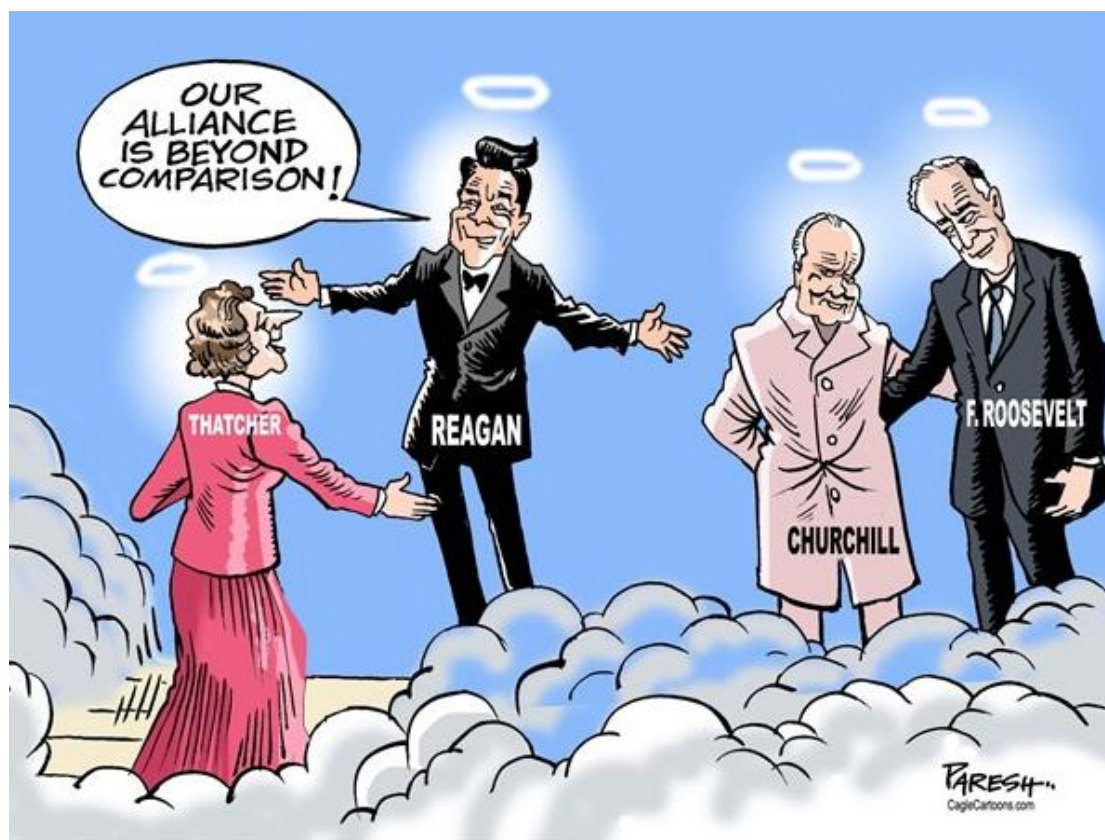
Attēls aplūkots interneta vietnē

https://www.cartoonstock.com/directory/i/iron_lady.asp 2015. gada 8. aprīlī

Marians Kamenskis (EN *Marian Kamensky*) *Roste in Frieden*

Attēls aplūkots interneta vietnē <http://www.cagle.com/tag/margaret/page/13/>
2015. gada 2. februārī

Parešs Nāts (EN *Paresh Nath*) *Our Alliance Is Beyond Comparison*

Attēls aplūkots interneta vietnē <http://www.cagle.com/2013/04/thatcher-and-regan/>
2015. gada 10. aprīlī

Kevins Kelohers (EN Kevin Kallagher) *Dissecting the NHS* (LV Nacionālā veselības dienesta sekcija)

Attēls aplūkots interneta vietnē

<http://www.chrisbeetles.com/gallery/cartoons/dissecting-nhs.html> 2015. gada 10. aprīlī.

Amerikāņu plakāts 1942. gadā, kas attēlo V. Čērčilu kā britu buldogu. Autors – Anrī Gijons [EN *Henri Guignon*]. Attēlu pavada vārdi *Holding the Line* (LV Turot frontes līniju).

Attēls aplūkots vietnē <http://www.granger.com/results.asp?image=0022222> 2015. gada 13. aprīlī.

Percy Shelley
Ozymandias

*I met a traveller from an antique land,
Who said—"Two vast and trunkless legs of stone
Stand in the desert. . . . Near them, on the sand,
Half sunk a shattered visage lies, whose frown,
And wrinkled lip, and sneer of cold command,
Tell that its sculptor well those passions read
Which yet survive, stamped on these lifeless things,
The hand that mocked them, and the heart that fed;
And on the pedestal, these words appear:
My name is Ozymandias, King of Kings;
Look on my Works, ye Mighty, and despair!
Nothing beside remains. Round the decay
Of that colossal Wreck, boundless and bare
The lone and level sands stretch far away."*

Pieejams: <http://www.poetryfoundation.org/learning/guide/238972#poem> [skatīts 2015,
7. apr.]